

Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

HEINRICH BOELL STIFTUNG
SERBIA, MONTENEGRO, KOSOVO

Jednake šanse za sve medije u Crnoj Gori

Podgorica, 2017.

JEDNAKE ŠANSE ZA SVE MEDIJE U CRNOJ GORI

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ 2016.

Podgorica, 2017.

JEDNAKE ŠANSE ZA SVE MEDIJE U CRNOJ GORI

godišnji izvještaj za 2016.

Izdavač:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

*Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education*

Urednica:

Daliborka Uljarević

Autori:

Ana Nenezić

Dragoljub Duško Vuković

Saradnik na publikaciji:

Nikola Bošković

Dizajn i produkcija:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

ISBN 978-86-85591-84-6

COBISS.CG-ID 33159184

HEINRICH BOELL STIFTUNG
SERBIA, MONTENEGRO, KOSOVO

Izdavanje ove publikacije podržala je fondacija

Heinrich Böll.

Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost Centra za građansko obrazovanje (CGO).

Sadržaj

Uvod	6
Metodološke napomene	9
Sloboda izražavanja i sloboda medija u Crnoj Gori kroz prizmu međunarodnih izvještaja	10
Što je Vlada Crne Gore u 2016. godini preduzela da unaprijedi slobodu izražavanja i obezbijedi transparentno finansiranje medija iz javnih fondova?	12
Mediji u Crnoj Gori	15
Opšti pregled	15
Pravni i institucionalni okvir	16
Državna pomoć medijima u Crnoj Gori	19
Prihodi RTCG iz budžeta Crne Gore u 2016. godini	21
Lokalni javni servisi	21
Javna potrošnja u medijskom sektoru u Crnoj Gori za 2016.godinu	24
Uporedni podaci za 2013, 2014, 2015. i 2016. godinu	81
Primjena Zakona o slobodnom pristupu informacijama	90
Neregularnost u kojoj ima sistema	92
Zaključci i preporuke	94
Prilozi	97
Prilog 1: Prijedlozi amandmana CGO-a na set medijskih zakona, Zakona o javnim nabavkama i Zakona o državnoj pomoći	97
Prilog 2: Spisak svih organa javnog sektora koji su bili predmet istraživanja	103

Uvod

Projekat „**Jednake šanse za sve medije**“ ima za opšti cilj da doprinese promociji medijskih sloboda i medijskog pluralizma u Crnoj Gori, a u skladu sa propisima Evropske unije i najboljim međunarodnim praksama i standardima.

Preciznije, projekat teži da pomogne proces kreiranja jasnih mehanizama raspodjele i kontrole finansiranja medija iz javnih fondova i dodjele državne pomoći medijima u Crnoj Gori, kako bi se ovaj sistem uskladio sa međunarodnim standardima i najboljim praksama koje podstiču razvoj medijskih sloboda. Projekat je okrenut i ka unaprijeđenju svijesti zainteresovane javnosti o odgovornom trošenju novca iz Budžeta Crne Gore, ukazivanjem na odnos koji javni sektor u Crnoj Gori ima prema medijima, a kroz novčana izdvajanja po različitim osnovama. Javni sektor, kao predmet istraživanja, po Zakonu o budžetu Crne Gore, obuhvata državne organe, opštine (jedinice lokalne samouprave), nezavisna regulatorna tijela, javne ustanove i privredna društva u kojima država ili opštine imaju većinski vlasnički udio, pravosuđe (sudove i tužilaštva), Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, i druge.

Centar za građansko obrazovanje (CGO) je ovu temu otvorio u Crnoj Gori i pažljivo je prati, u mjeri svojih mogućnosti, već pet godina. U tom pravcu, CGO je do sada sačinio pet nacionalnih i jedan međunarodni izvještaj¹, koji su relevantni izvori za brojne domaće i međunarodne adrese, iako još uvijek ostaju nedovoljno korišćeni od strane crnogorskih institucija.

U ovom okviru je sprovedeno i istraživanje za 2016. godinu, kroz koje su prikupljeni podaci o tome kojim su medijima, informativnim agencijama, agencijama za odnose sa javnošću, produksijskim kućama, itd. od strane organa javnog sektora na osnovu ugovora o pružanju usluga, specijaliziranih usluga ili po drugim osnovima opredijeljena novčana sredstva. Izrađena je i analiza koja daje ažuriran i opsežan pregled raspodjele javnih sredstava na nacionalnom i na lokalnom nivou tokom 2016.godine gore navedenim subjektima. S obzirom da se već identificuju trendovi, daje se i presjek ukupnih izdvajanja za period 2013-2016. godine.

Takođe, publikacija sadrži osvrt na medijski normativni i institucionalni okvir, kao i analizu efikasnosti primjene Zakona o slobodnom pristupu informacijama i Zakona o javnim nabavkama (u dijelu obaveze organa javnog sektora da svu tendersku dokumentaciju blagovremeno objavljuju na portalu javnih nabavki Uprave za javne nabavke Crne Gore). Konačno, u odnosu na predmetne teme, publikacija nudi zaključke i preporuke za unaprijeđenje postojećeg stanja, uključujući i prijedloge za izmjene i dopune shodnog zakonodavnog okvira, za koje se CGO zalaže već neko vrijeme, a kako bi ova oblast bila usklađena sa međunarodnim standardima u sferi slobode izražavanja i nezavisnosti medija, konkurenциje, dodjele državne

¹ <http://cgo-cce.org/izdavastvo/demokratija-izdavastvo/#WFhyHyMrLfZ>

pomoći i javnih nabavki.

Nalazi prethodnih pet nacionalnih izvještaja i jednog međunarodnog ukazali su da postoje brojne nejasnoće i nedorečenosti kada je u pitanju finansiranje medija i vezanih subjekata iz Budžeta Crne Gore, kao i potreba da se ova oblast adekvatno uredi. Uočena je tendencija organa javnog sektora da zadrže svoj uticaj na medije kroz selektivno i netransparentno finansiranje, čime se direktno ugrožavaju tržišni uslovi i konkurenčija, ali i vrši indirektni pritisak na uređivačku politiku. Nedovoljna transparentnost ovog procesa i (ne)postojanje preciznih i obavezujućih kriterijuma za raspodjelu sredstava, uz neizveden zakonodavni okvir dodatno negativno utiče na sve lošije stanje u crnogorskim medijima.

Imajući u vidu da je **procijenjeno marketinško tržište u Crnoj Gori 9,5-10 miliona EUR²** godišnje, iznosi koji se iz javnih fondova uplaćuju medijima i vezanim subjektima vode zaključku da država ostaje pojedinačno jedan od ključnih faktora koji može oblikovati ovo tržište na štetu ili na korist pojedinih medija, a samim tim i njihovu održivost.

U prosjeku, po dostupnim podacima CGO-a, koji se uglavnom odnose na informacije dobijene od 66% ili 67% organa javnog sektora, **iz javnih fondova se u medije i vezane subjekte godišnje ulaže oko 2.5 miliona eura**, a što ne uključuje još oko 30% onih organa koji odbijaju dostaviti te informacije. To znači da se **radi o minimalnoj realnoj cifri**, za koju se osnovano može prepostaviti da je značajno, ako ne i duplo, veća. Dodatno, to ne uključuje ni izdvajanja za javni servis RTCG, kao ni za lokalne javne servise, čijim dodavanjem bi došli do najmanje 17 miliona eura godišnje.

Nastavak insistiranja na nejasnim mehanizmima za dodjelu budžetskih sredstava medijima, vodiće daljim devijacijama na medijskom tržištu i ugroziti funkcionisanje jednih ili unaprijediti poslovanje drugih medija na diskriminatornoj osnovi i suprotno politici konkurenčije EU. A građani i građanke, kao poreski obveznici, imaju pravo da znaju kako se i na bazi kojih kriterijuma troše javna sredstva, kao i da li način raspodjele tih sredstava utiče na nepristrasno izvještavanje medija o državnim organima i donosiocima odluka, odnosno u kojoj mjeri ta raspodjela (ne)podržava pluralizam medija i pomaže ili odmaže razvoj pravovremenog, objektivnog i nepristrasnog izvještavanja.

Važna posljedica neuređenosti ove oblasti je i sve prisutnija *prikrivena cenzura*, koja ubrzava urušavanje nezavisnosti medija u Crnoj Gori. Dodatno, učvršćuje se autocenzura i inače snažno izražena polarizacija medija, ali i loš kvalitet novinarstva koje kao takvo ne može adekvatno doprinijeti javnoj debati o važnim pitanjima demokratizacije i evropeizacije crnogorskog društva jer nerijetko zanemaruje novinarski kodeks i profesionalne standarde.

Uzroke treba tražiti u činjenici da su mediji bili i ostali presudno važni akteri rasvjetljavanja brojnih zloupotreba od strane vlasti. Nije mali broj primjera u Crnoj Gori kada su mediji, kroz istraživačko novinarstvo, pokretali pitanja iz različitih sfera o kojima javnost u suprotnom ne bi bila informisana. Ti slučajevi privlače veliku

2 <https://www.irex.org/sites/default/files/pdf/media-sustainability-index-europe-eurasia-2017-full.pdf>

pažnju ne samo domaće, već i međunarodne javnosti, pokazujući koliko su mediji značajan instrument u borbi protiv korupcije, zloupotrebe političke moći, ali i svih oblika ugrožavanja ljudskih prava.

Međutim, da bi mediji mogli vršiti svoju nadzornu ulogu, moraju biti **politički i ekonomski nezavisni u svom radu**, poslovati pod precizno utvrđenim zakonskim normama i biti lišeni neprimjerenih političkih uticaja. A **bez jasnog mehanizma i kriterijuma raspodjele novca poreskih obveznika** otvara se opasan prostor za intervencije vlasti na medijskom tržištu.

Ovaj izvještaj ukazuje na puteve kojima se može vršiti kontrola i pritisak na medije i nudi preporuke kojima bi se prekinula takva loša praksa, koja građanima Crne Gore uskraćuje pravo na slobodne i nezavisne medije, koji tačno i nepristrasno izvještavaju o aktivnostima vlasti, političkih partija, drugih institucija, kao i o ostalim pitanjima od javnog značaja.

Metodološke napomene

Istraživanje „Jednake šanse za sve medije u Crnoj Gori“ sprovedeno je u periodu od januara do kraja maja 2017. godine.

Podaci su prikupljeni na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama, a odnosili su se na informacije o utrošku javnih sredstava od strane javnog sektora za usluge reklamiranja i oglašavanja u medijima, po osnovu ugovora o pružanju usluga, specijalizovanim uslugama ili po drugim vezanim osnovima. Dodatna provjera i potvrda prikupljenih podataka vršena je uvidom u dokumentaciju koja je objavljena na portalu javnih nabavki Uprave za javne nabavke Crne Gore. Zakon o javnim nabavkama propisuje obavezu objavljivanja tenderske dokumentacije na portalu javnih nabavki od strane svih organa javnog sektora. Na ovaj način, istraživači su mogli provjeriti da li je sva tražena dokumentacija dostavljena po zahtjevu CGO-a, ali i djelimično pribaviti dokumentaciju za one organe javnog sektora koji su sami odbili da dostave tražene podatke, donoseći odbijajuće rješenje, ili ne odgovarajući na dostavljeni upit.

Takođe, za prikupljanje podataka koji se odnose na izdvajanje sredstava za finansiranje rada lokalnih javnih emitera kao izvor su korišćeni usvojeni budžeti, kao i završni računi budžeta lokalnih samouprava za 2016.godinu u onim slučajevima kada su oni bili dostupni. Treba napomenuti da završni računi budžeta većine lokalnih samouprava nijesu bili javno dostupni, iako je propisano da se završni računi budžeta donose najkasnije do 31. marta tekuće godine.

Radi šireg prikaza konteksta i položaja medija u crnogorskom društvu, dat je i pregled medijskog pravnog i institucionalnog okvira, ali i dodatne informacije sadržane u dokumentima zvaničnih nacionalnih regulatornih tijela, izvještajima međunarodnih i domaćih nevladinih organizacija, i arhivi medija. Dalje, podaci sadržani u godišnjem izvještaju o dodijeljenoj državnoj pomoći u Crnoj Gori u 2015. godini, Komisije za kontrolu državne pomoći, koji je usvojen u junu 2016. godine, sadržani su u ovom izvještaju, uz djelimično navođenje slučajeva dodjele državne pomoći medijima u 2016. godini. Konačno, obuhvaćene su i odluke Vlade koje su usmjerene ka jačanju medijskog pluralizma, kroz dodjeljivanje državne domoći. Godišnji izvještaj za 2016. godinu još uvijek nije usvojen, te nije bilo moguće obraditi te podatke.

Izvještaj sadrži i informacije o finansiranju nacionalnog javnog servisa RTCG, u dijelu finansiranja iz državnog budžeta, kao i institucionalno-pravni i finansijski okvir poslovanja lokalnih javnih emitera.

Ovakav način obrade prikupljenih podataka pruža solidan uvid u finansiranje medija, kako javnih tako i komercijalnih, od strane države, i mapira opseg uticaja koje organi javnog sektora imaju na medijskom i vezanom tržištu.

Sloboda medija i sloboda izražavanja u Crnoj Gori kroz prizmu međunarodnih izvještaja

Nalazi CGO-a bude godinama pažnju relevantnih međunarodnih aktera, za razliku od crnogorskih nadležnih institucija koje uporno ignoriraju problem pravno neuređene oblasti finansiranja medija iz javnih fondova.

Posljednji izvještaj **Evropske komisije** za Crnu Goru, u dijelu slobode izražavanja, daje nikad snažniju i konkretniju imperativnu preporuku, stavljajući je u kontekst jednog od četiri prioriteta koji se moraju ispuniti do narednog izvještajnog perioda, a kroz koji će se mjeriti napredak u ovoj oblasti. Tako u **Izvještaju za Crnu Goru za 2016³** godinu, stoji: „**Crna Gora posebno treba, kroz adekvatna pravna rješenja, da osigura transparentnost i nediskriminaciju medija u pogledu državnog oglašavanja.**“

Takođe, treba podsjetiti da su ocjeni EK, iz izvještaja za Crnu Goru za 2016. godinu, prethodile brojne daleko blaže konstatacije, koje crnogorske institucije očito nisu htjele čitati, a još manje su im bile motiv da se na sistematičan i ozbiljan način pozabave ovim pitanjem a što je dovelo i do ovog zahtjeva EK. Na primjer, u izvještaju Evropske komisije za 2015.godinu pisalo je: „*Postoji zabrinutost u pogledu transparentnosti i nediskriminacije medija u oblasti oglašavanja državnih institucija. Nesigurna ekonomska situacija novinara ih stavlja pod rizik od miješanja u uredničku politiku i moguće autocenzure. Činjenica da mnoge medijske kuće nijesu finansijski održive ima negativan uticaj na kvalitet izvještavanja i profesionalnost*“⁴. To se nadovezalo na ranije iznešenu ocjenu iz Izvještaja za 2013. godinu: “*Postoji zabrinutost u vezi sa dodjelom državne pomoći i finansiranjem oglašavanja u štampanim medijima u toku 2012. godine, koji nijesu u skladu sa pravilima o javnim nabavkama i mogu ugroziti konkurentnost na medijskom tržištu.*”⁵

Međunarodna nevladina organizacija **Reporteri bez granica** pozicionirala je Crnu Goru na 106. mjestu od 180 zemalja u svom *Svjetskom indeksu medijskih sloboda za 2017. godinu*⁶. Ista ocjena data je i za 2016. godinu, te nije registrovan napredak u oblastima koje prati ovaj izvještaj. Izvještaj uzima u obzir više faktora: nivo zloupotrebe medija, stepen pluralizma, nezavisnost, autocenzuru, pravni okvir, transparentnost, i infrastrukturu.

3 http://ec.europa.eu/neighbourhood_enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_montenegro.pdf

4 http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_montenegro.pdf

5 http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/mn_rapport_2013.pdf

6 <https://rsf.org/en/montenegro>

U izvještaju **Freedom House**-a *Nacije u tranziciji 2017⁷*, rejting Crne Gore, kada je riječ o nezavisnim medijima, je 4.50 (na skali od 1-7, pri čemu je 7 najlošija ocjena). Ista ocjena ponavlja se iz godine u godinu.

USAID – IREX u svom *Indeksu održivosti medija*, koji prati i cjeni održivost medija na svjetskom nivou od 2001. godine, daje Crnoj Gori prosječnu ocjenu 2.04 (na skali od 0 do 4, pri čemu je 4 najlošija ocjena) i predstavlja pad u odnosu na ranije posmatrane godine.

⁷ <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2017/montenegro>

Što je Vlada Crne Gore u 2016. godini preduzela da unaprijedi slobodu izražavanja i obezbijedi transparentno finansiranje medija iz javnih fondova?

Imajući u vidu nikad precizniji zahtjev Evropske komisije iz *Izvještaja za Crnu Goru za 2016. godinu*, bilo je za očekivati da Vlada Crne Gore brzo i ozbiljno preduzme sve potrebne korake kako bi se što prije uredila data oblast i primijenili evropski standardi. No, i pored jasnog pozicioniranja ovog pitanja, kao jednog od ključnih prioriteta za napredak u oblasti slobode izražavanja, a u dijelu pregovaračkog poglavlja 23 - Pravosuđe i temeljna prava, izostala je adekvatna reakcija nadležnih organa.

Jedini pozitivan korak u tom pravcu učinjen je od strane šefice radne grupe za poglavlje 23, Marijane Laković Drašković, koja je, na zahtjev članice radne grupe ispred CGO-a Ane Nenezić, zakazala tematsku sjednicu ove RG o slobodi izražavanja i finansiranju medija, kao i medijskom oglašavanju državnih organa, a u kontekstu ocjena i preporuka EK u Izvještaju o Crnoj Gori za 2016. godinu. Sjednica je održana 22. decembra 2016. godine, uz prisustvo Glavnog pregovarača Aleksandra Andrije Pejovića, Miodraga Radovića, tada v.d sekretara Ministarstva vanjskih poslova i evropskih integracija, a sada pregovarača za poglavlja 23. i 24, Željka Rutovića, generalnog direktora Direktorata za medije u Ministarstvu kulture sa saradnicima, Mersada Mujevića, direktora Uprave za javne nabavke Crne Gore sa saradnicima, Jadranke Vojvodić, pomoćnice direktora Agencije za elektronske medije, predstavnicima Agencije za zaštitu konkurenčije, kao i predstavnicima nevladinih organizacija.

Cilj sastanka bio je razmatranje ocjena i preporuka iz Izvještaja Evropske komisije koje se odnose na slobodu izražavanja i sagledavanje načina za prevaziđenje uočenih nedostataka i unapređenje stanja u toj oblasti.

Predstavnici Direktorata za medije u Ministarstvu kulture Crne Gore su demonstrirali nerazumljiv ignorantski odnos i odbijanje da se otvori diskusija o načinu i obimu finansiranja medija iz javnih fondova, kao i mogućih uticaja koje to može imati na slobodu medija i njihovu uređivačku politiku. Time je u značajnom propuštena dobra prilika da se otvori dijalog, konstatuju evidentni problemi, daju prijedlozi za izmjene neizvedenog zakonodavnog okvira i predlože moguća rješenja, uz jasno zaduženje nadležnog Ministarstva da vodi ovaj proces.

Sastanak je okončan zaključkom da se izazovi iz ove oblasti u vidu informacije predstave Vladi, kako bi se precizirale mjere i radnje za dalje djelovanje. Međutim, više od pola godine od dana održavanja sastanka to se nije dogodilo, a CGO do dana zaključivanja ove publikacije nije uspio dobiti ni zapisnik sa sjednice od nadležnog Ministarstva evropskih poslova.

Nažalost, sada je već sasvim jasno da **ne postoji politička volja** da se ovo pitanje uredi na adekvatan način. Tako će održavanje ove sjednice poslužiti kao još jedan administrativni štrik u nekom od vladinih izvještaja i fingirani primjer saradnje i zajedničkog djelovanja svih sektora društva na pitanjima od javnog značaja, ali bez konkretnih rezultata. Stiće se utisak da će konkretne aktivnosti izostati, bar do par mjeseci pred sljedeći izvještaj Evropske komisije, čije objavlјivanje se očekuje na proljeće 2018. godine.

Takođe, prateći izvještaj o sprovođenju aktivnosti iz Aktionog plana za poglavlje 23, preciznije Preporuku 3.4 u kojoj je navedeno: "Osigurati zaštitu novinara od prijetnji i nasilja, naročito kroz efikasne istrage prethodnih napada i odvraćajuće kazne. Ponovo ispitati i izmijeniti zakonsku regulativu i institucionalni okvir za zaštitu slobode medija.", jasno je da u aktivnostima koje slijede i kojima se potvrđuje ispunjenost navedene preporuke, nigdje ne navodi aktivnost koja bi uputila na namjeru da se ispita i izmijeni zakonska regulativa i institucionalni okvir za zaštitu slobode medija.

Nadu da će se krenuti u reformski proces u oblasti medija, uz izmjenu zakonskog okvira i jednak odnos prema svim medijima u Crnoj Gori, dao je premijer Duško Marković u predstavljanju svog ekspoze⁸, u Skupštini Crne Gore, 28. novembra 2016. godine, kada je naveo: „Mediji u svakom demokratskom društvu su važan dio kreativnih industrija sa posebnim uticajem na demokratski razvoj i pluralizam. **Danas medijska scena jeste jedno od otvorenih pitanja koje u značajnoj mjeri doprinosi podijeljenosti crnogorskog društva.** Ne govorim o razlikama u uređivačkim politikama pojedinih medija ili programskim prioritetima. Bilo bi neprirodno da te razlike ne postoje. **Nova Vlada neće imati svoje medije, niti će se baviti uređivačkom politikom postojećih medija.** Ono na čemu ćemo insistirati je poštovanje zakona u ovoj sferi društvenog djelovanja, jednako kao i na svim ostalim poljima. **Zbog toga cijenim da je potrebno donijeti sveobuhvatnu medijsku strategiju, koja će uključiti zakonodavne, medijske, društvene i kulturno-umjetničke potrebe crnogorskog društva i podstaći nas na analizu i promjene u paketu medijskih zakona.** U političkoj ravnini, ponoviću, ne želimo svoje medije, ali ne želimo ni da mediji umjesto nužne potrebe ukazivanja na greške i kritike preuzmu vođenje vladine politike.”⁹

Od ove prezentacije programa rada nove Vlade i istaknutih prioriteta proteklo je više od osam mjeseci. U ovoj oblasti ništa nije urađeno. Nema javno dostupnih informacija ni da je bilo što pokrenuto u procesu donošenja najavljenе medijske strategije ili izmjena seta medijskih zakona.

8 <http://www.predsjednik.gov.me/vijesti/167232/Ekspoze-mandatara-za-sastav-Vlade-CG-Duska-Markovica-na-sjednici-Skupstine-CG.html>

9 Transkript predstavljanja ekspoze, arhiva CGO-a

Indikativno ili ne, ali u programu rada Vlade za 2017. godinu¹⁰ nema ni planiranih aktivnosti u oblasti unaprijeđenja slobode izražavanja i slobode i nezavisnosti medija u Crnoj Gori.

Uvidom u planove nadležnih organa i izvode iz svih datih krovnih dokumenata može se zaključiti da osim deklarativne spremnosti, faktički nema namjere Vlade da se zaista kreće u reformu u oblasti slobode izražavanja i medija, uključujući i izmjene i dopune važećeg seta medijskih zakona, pa samim tim ni u ispunjavanje jednog od prioriteta iz izvještaja Evropske komisije koji se odnosi na definisanje i usvajanje adekvatnih pravnih rješenja kojima bi se osigurala transparentnost i nediskriminacija medija u pogledu oglašavanja i drugih oblika ulaganja javnih fondova u medije, na čemu CGO u svojim izvještajima godinama insistira.

10 http://www.gsv.gov.me/spi/Program_rada_Vlade

Mediji u Crnoj Gori

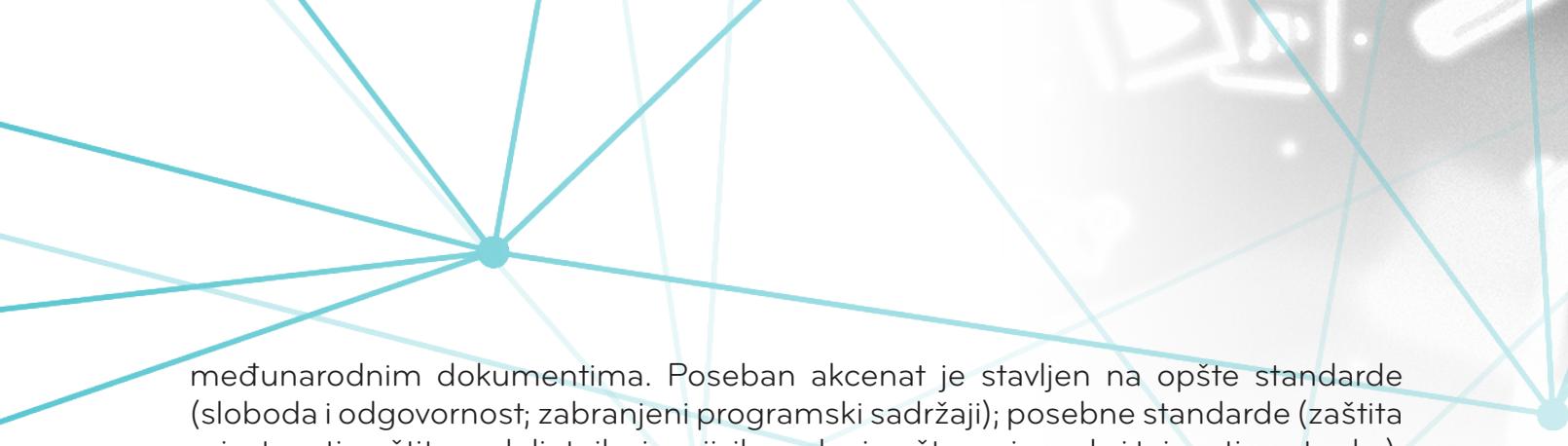
Opšti osvrt

Medijska scena u Crnoj Gori je pluralistička, odnosno postoji veliki broj medijskih kuća aktivnih na malom tržištu sa 647,073 stanovnika. Prema zvaničnim podacima Agencije za elektronske medije iz marta 2017.godine, u Crnoj Gori je registrovano 18 TV kanala (3 lokalna javna i 15 komercijalnih TV emitera, od čega 4 sa nacionalnom pokrivenošću), 56 radio stanica (2 javna nacionalna, 14 javnih lokalnih, 38 komercijalnih i 2 neprofitna radio emitera) i 18 portala, odnosno elektronskih publikacija. Jedina novinska agencija je MINA, a izlaze četiri dnevna lista i dva nedjeljnika.

Zvaničan registar medija koji posluju na crnogorskom tržištu nije javno dostupan. Zakon o medijima, u članu 9, propisuje obavezu nadležnog organa, odnosno Ministarstva kulture, da vodi evidenciju medija u Crnoj Gori. Uvidom u sva dostupna dokumenta, kao i web stranicu Ministarstva kulture nije bilo moguće pronaći javni registar medija koji posluju na crnogorskom tržištu. Zakon o izdavačkoj djelatnosti, u članu 2, propisuje da izdavačka djelatnost obuhvata izdavanje, štampanje, distribuciju i promet publikacija, dalje precizirajući u članu 3. da se pod publikacijama podrazumijevaju i "časopis, novina, magazin", a u članu 20. da "Organ državne uprave nadležan za poslove kulture (u daljem tekstu: Ministarstvo) vodi evidenciju izdavača, štampara i distributera, kao jedinstvenu, elektronsku bazu podataka". Vjerujući da je ova zakonska obaveza ispunjena od strane nadležnog organa, smatramo da je važno postojeći registar učiniti javnim i staviti na uvid svim zainteresovanim subjektima.

Kad su u pitanju portalni, Savjet Agencije je u januaru 2016. godine, donio **Pravilnik o elektronskim publikacijama**¹¹, u pokušaju da uredi ovu oblast. Kako je navedeno u *Izveštaju o radu AEM-a za 2016. godinu*, osnovni cilj Pravilnika je obezbjeđivanje dosljedne primjene Zakona o elektronskim medijima, Zakona o medijima i profesionalnih standarda kod elektronskih publikacija i davanje doprinosa slobodnom, istinitom, cjelovitom, nepristrasnom i blagovremenom informisanju javnosti; poštovanju i promociji osnovnih ljudskih prava i sloboda, demokratskih vrijednosti i institucija i pluralizma ideja i unapređenju kulture javnog dijaloga. Pravilnikom se propisuje sadržaj, način vođenja i postupak upisa u registar elektronskih publikacija, bliže utvrđuju prava i obaveze pravnih i fizičkih lica koja pružaju usluge elektronskih publikacija u skladu sa Zakonom o medijima, Zakonom o elektronskim medijima i drugim pozitivno pravnim domaćim i

11 http://www.ardcg.org/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=45&Itemid=26

međunarodnim dokumentima. Poseban akcenat je stavljen na opšte standarde (sloboda i odgovornost; zabranjeni programski sadržaji); posebne standarde (zaštita privatnosti, zaštita maloljetnika i ranjivih osoba i poštovanje suda i tajnosti postupka), pravo na ispravku i odgovor i pravila komentarisanja. Iako je u izvještaju navedeno da je u toku 2016. godine registrovano 18 elektronskih publikacija, pregledom web sajta AEM-a, nije bilo moguće pronaći bazu registrovanih elektronskih publikacija.

Zakonodavni i institucionalni okvir je zaokružen i u značajnom usklađen sa međunarodnim preporukama, ali postoji i važan prostor za unaprijeđenje. Njime se garantuje pravo na slobodno izražavanje, slobodu i nezavisnost medija. No, mediji i novinari su u svom radu često izloženi ozbiljnim ograničenjima sloboda i prava, a i sami novinari većinski negativno ocjenjuju slobodu medija u zemlji.

Nakon fizičkih napada, mediji i medijski poslenici, posljednjih godina su izloženi drugim vidovima pritisaka, koji su najvidljiviji kroz finansijske pritiske i definišu se kao prikrivena odnosno „meka“ cenzura ili kontrola (eng. *soft censorship*). O postojanju elemenata prikrivena kontrole medija u Crnoj Gori, CGO je, u saradnji sa Svjetskim udruženjem novinara i novinskih izdavača (WAN-IFRA) i Centrom za međunarodnu pomoć (CIMA), pripremio i predstavio međunarodni izvještaj „Urušavanje sloboda: mediji i prikrivena cenzura u Crnoj Gori“¹², koji sadrži konkretne podatke i informacije, prikupljene na bazi istraživanja, o tome da javne institucije u Crnoj Gori pokušavaju da manipulišu medijima i da utiču na njihovu uređivačku politiku putem selektivnog i netransparentnog finansiranja, vršeći pritisak i stvarajući uslove za neloyalnu konkureniju na medijskom tržištu.

Pravni i institucionalni okvir

U Crnoj Gori danas postoji čitav niz zakonskih i institucionalnih garancija slobode izražavanja i medijskih prava. Ustav, Zakon o medijima i Zakon o elektronskim medijima garantuje slobodu izražavanja, slobodu formiranja medijske kuće i uređivačku nezavisnost emitera od strane države. Krajem 2002. godine, Skupština Crne Gore je usvojila set zakona kojima se reguliše medijska sfera: Zakon o medijima, Zakon o radio-difuziji i Zakon o javnim radio-difuznim servisima Radio Crne Gore i TV Crne Gore. Ova tri zakona su pripremljena u saradnji sa Savjetom Evrope i OEBS-om, i usklađena su sa evropskim standardima. Tako je stvorena osnova za medijski pluralizam, proces transformacije medija u državnom vlasništvu, kao i osnivanje nezavisnih regulatornih agencija koje dodatno uređuju ovu oblast. Zakon o medijima do danas nije pretrpio značajne izmjene, dok su Zakon o radio-difuziji i Zakon o javnim radio-difuznim servisima imali više izmjena i dopuna, od kojih su posljednje iz 2016. godine.

CGO je i ranije ukazivao da **Zakon o medijima** treba mijenjati, jer je praksa prevazišla njegove odredbe, kao i da tim izmjenama i dopunama treba pravno urediti i osigurati transparentno oglašavanje državnih institucija, lokalnih samouprava i svih

12 <http://media.cgo-cce.org/2015/11/cgo-cce-prikrivena-kontrola-medija-u-cg.pdf>

organizacija koje se finansiraju djelimično ili potpuno iz budžeta, u štampanim i elektronskim medijima. Dodatno, unaprijeđenje zakonskih rješenja, koja su usvojena prije 15 godina, primjena propisa koji spriječavaju miješanje vlasti u poslovanje medija i njihovo izvještavanje i jačanje profesionalnih standarda ključni su za početak oporavka medijske scene u Crnoj Gori, koja je duboko polarizovana i politizirana, a samim tim i ne vrši svoju osnovnu ulogu - nepristrasno i objektivno informisanje građana i građanki o svim značajnim društveno političkim temama.

Stoga je CGO, nakon više neuspjelih pokušaja da skrene pažnju nadležnih organa na rastući problem, u saradnji sa pravnim stručnjacima, pripremio amandmane na set medijskih zakona, ali i Zakona o javnim nabavkama i Zakona o državnoj pomoći, kako bi dao doprinos uspostavljanju jasnih mehanizama kontrole finansiranja iz javnih fondova i dodjele državne pomoći. Usvajanje predloženih amandmana vodilo bi kreiranju okvira koji obezbijeđuje jednake šanse za sve medije, a ograničava diskreciona prava starješina državnih i lokalnih organa da usmjeravaju značajna finansijska sredstva prema medijima bez jasnih kriterijuma i procedura. Prijedlozi amandmana predstavljeni su direktno tokom marta i aprila 2016. godine svim poslaničkim klubovima u Skupštini Crne Gore, i tokom sastanaka sa klubovima predstavnici CGO-a su dobili načelnu podršku većine predstavnika poslaničkih klubova¹³.

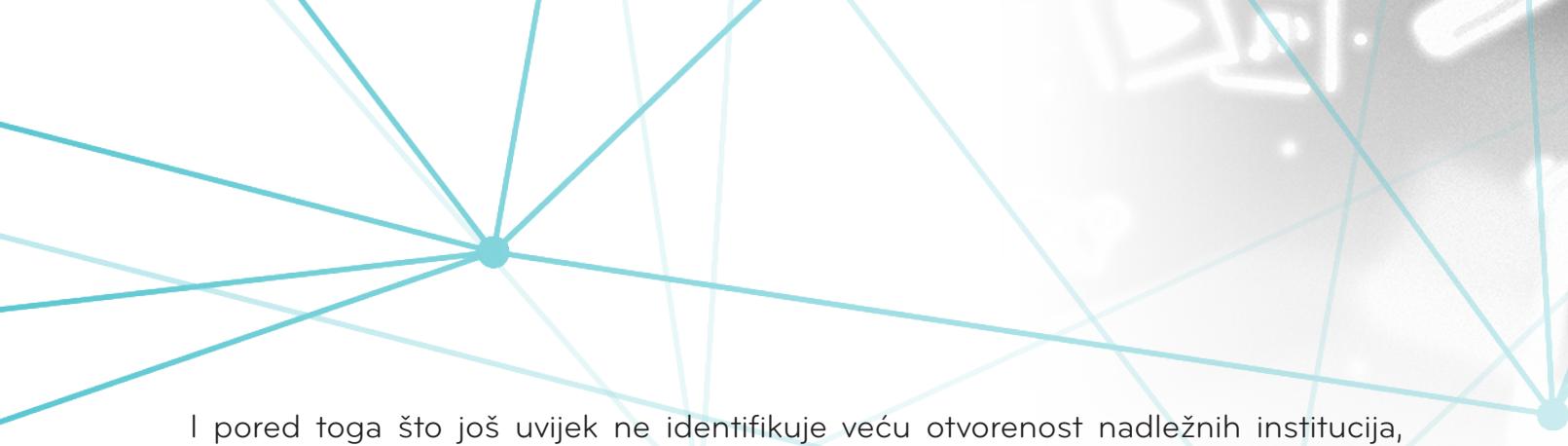
Sporazum o o stvaranju uslova za slobodne i fer izbore, potpisani u aprilu 2016.godine između vlasti i opozicije, jasno je propisao: „politički subjekti – potpisnici Sporazuma konstatuju da je u zakonodavnom okviru potrebno urediti pravila i kriterijume za oglašavanje u medijima koja obavezuju državne organe i ostale subjekte sa javnim ovlašćenjima“. U duhu potписанog Sporazuma, tadašnji poslanici iz opozicionih političkih partija - Rifat Rastoder (SDP), Dritan Abazović (URA) i Zoran Miljanić (DEMOS) - uputili su Skupštini Crne Gore Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o medijima¹⁴, čiji su sastavni dio bili i prijedlozi amandmana CGO-a, koje su njihove partije i ranije podržale. Takođe, trojica poslanika su predložili i Predlog izmjena i dopuna Zakona o elektronskim medijima i Predlog izmjena i dopuna Zakona o RTCG, ali tim pitanjem se CGO nije bavio u istom obimu kao sa gore navedenim.

Prije rasprave u plenumu, Odbor za politički sistem, pravosuđe i upravu je organizovao raspravu o Predlogu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o medijima u julu 2016. godine, na koji je i CGO pozvan, ali je ona istog dana otkazana zbog nedostatka kvoruma, tj. bojkota vladajuće Demokratske partije socijalista (DPS). Konačno, nakon rasprave u plenumu, Skupština nije usvojila Predlog izmjena i dopuna Zakona o medijima, jer za to nije bilo podrške od strane vladajuće DPS, čime je direktno prekršen Sporazumu o stvaranju uslova za fer i slobodne izbore, ali i propuštena prilika da se navedena oblast pravno uredi.

Sve ovo se logično vratilo kao bumerang kroz ocjene sadržane u izvještaju Evropske komisije za 2016.godinu i postavljanje ovog pitanja kao jednog od prioritetnijih.

13 <http://cgo-cce.org/2016/04/09/cgo-zaokruzio-konsultacije-o-amandmanima-za-uspostavljanje-jednakih-sansi-za-sve-medije/#.WFkmASMrLfY>

14 <http://www.skupstina.me/zakoni/web/dokumenta/zakoni-i-drugi-akti/1142/1197-7640-10-3-16-2.pdf>

I pored toga što još uvijek ne identificuje veću otvorenost nadležnih institucija, CGO će nastaviti sa svojim aktivnostima u pravcu zastupanja potrebnih zakonskih izmjena i praktične primjene tih izmjena.

Zakon o elektronskim medijima usvojen je jula 2010. godine, a imao je prve izmjene i dopune 2011. godine. Sredinom 2016. godine, Skupština Crne Gore je usvojila Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o elektronskim medijima, koji će se primjenjivati od 1. septembra 2017. godine. U najvećem dijelu, izmjene se odnose na uvođenje i primjenu pravila o državnoj pomoći u radu javnih emitera, odnosno finansiranju javnih usluga, kao njihove osnovne misije i zadatka u cilju obezbjeđivanja ostvarivanja prava i interesa građana i drugih subjekata u oblasti informisanja.¹⁵

U opštem smislu, ovim zakonom se uređuju prava, obaveze i odgovornosti pravnih i fizičkih lica, koja obavljaju djelatnost proizvodnje i pružanja audiovizuelnih medijskih usluga (u daljem tekstu: AVM usluga), usluga elektronskih publikacija putem elektronskih komunikacionih mreža, nadležnosti, status i izvori finansiranja Agencije za elektronske medije, sprječavanje nedozvoljene medijske koncentracije, podsticanje medijskog pluralizma i druga pitanja od značaja za oblast pružanja AVM usluga, u skladu s međunarodnim konvencijama i standardima. Nezavisni regulatorni organ za oblast AVM je Agencija za elektronske medije. Organi Agencije su Savjet i direktor. Članove Savjeta bira Skuština Crne Gore, na prijedlog predstavnika emitera, crnogorskog P.E.N-a i nevladinih organizacija, dok se direktor bira na osnovu javnog konkursa, čime bi trebalo da bude zaokružen zakonski okvir za nezavisnost rada ovog regulatornog tijela. Ipak, u praksi su zabilježene kontraverze prilikom izbora pojedinih članova Savjeta Agencije i odlučivanje Skupštine suprotno volji predлагаča iz NVO sektora.¹⁶¹⁷

Izmjene iz 2016. godine, u dijelu pružanja javnih usluga, donose obavezu da se, obim i vrsta javnih usluga, kao i visina sredstava i izvori za njihovo finansiranje, utvrđuju trogodišnjim ugovorom između Vlade i nacionalnog javnog emitera, odnosno jedinice lokalne samouprave i lokalnog javnog emitera. Međusobna prava i obaveze u vezi sa korišćenjem svih budžetskih sredstava moraju da budu definisana tim ugovorom, na način koji odgovara stvarnim troškovima potrebnim za realizaciju obaveza javnog emitera propisanih zakonom i osnivačkim aktom. Prije zaključenja ugovora, o predlogu programskih obaveza za ugovorni period javni emiter je dužan da sprovede javnu raspravu, kako bi se javnost izjasnila o tome ispunjavaju li predložene programske obaveze kriterijume.

Važno je istaći i da je izmijenjen model za podsticanje medijskog pluralizma.

15 Izvještaj o radu AEM za 2016.godinu

16 http://www.monitor.co.me/index.php?option=com_content&view=article&id=5770:izbor-savjeta-agencije-za-elektronske-medije-vladaju-veina-kao-zakon-&catid=3996:broj-1268&Itemid=5280,
<http://www.vijesti.me/vijesti/koljenovic-prosao-mimo-volje-nvo-sektora-892777>

17 <http://www.vijesti.me/vijesti/koljenovic-prosao-mimo-volje-nvo-sektora-892777>
http://www.monitor.co.me/index.php?option=com_content&view=article&id=5770:izbor-savjeta-agencije-za-elektronske-medije-vladaju-veina-kao-zakon-&catid=3996:broj-1268&Itemid=5280

Naime, komercijalnim radio-emiterima je uskraćena mogućnost učešća na javnim konkursima za dodjelu sredstava iz prihoda od igara na sreću. Ovo rješenje je u najmanju ruku zakašnjelo i dokaz nekordinisanog djelovanja, bez prethodno utvrđene strategije i usaglašavanja zakonodavca, posebno imajući u vidu da je Vlada predložila, a Skupština izglasala krajem maja 2017. godine Zakon o dopunama zakona o igramama na sreću kojima je ukinut fond za igre na sreću, što ovu zakonsku odredbu čini besmislenom.

Zakon o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore uređuje status Radio i Televizije Crna Gora (RTCG), čiji je osnivač država Crna Gora. Zakonom se definišu prava i obaveze RTCG-a, kao i programska nezavisnost u odnosu na osnivača. Član 13 Zakona definiše da RTCG samostalno uređuje programsku šemu, utvrđuje konцепцију proizvodnje i emitovanja programa, uređuje i emituje informacije o aktuelnim događajima i samostalno organizuje obavljanje djelatnosti. Finansiranje RTCG-a definisano je u članu 15 Zakona i propisuje se da sredstva stiče: iz dijela opštih prihoda budžeta Crne Gore, u iznosu od 1,2% od tekućeg budžeta; proizvodnjom i emitovanjem reklamnih sadržaja; proizvodnjom i prodajom autovizuelnih djela; iz sponzorstava programskih sadržaja; organizovanjem koncerata i drugih priredbi; iz Budžeta Crne Gore; iz drugih izvora, u skladu sa Zakonom. U praksi, ovaj model se pokazao nefunkcionalnim, jer se nije uspjela obezbijediti ekonomska održivost javnog servisa. RTCG posluje sa gubicima i jasno je da dosadašnja izdvajanja iz državnog Budžeta nijesu bila dovoljna da obezbijede nesmetan rad ovog medija, već je to iziskivalo dodatna izdvajanja u vidu finansijske pomoći i preuzimanja dugova RTCG-a od strane države. Usvajanjem izmjena i dopuna ovog Zakona, u 2016. godini, stvorili su se zakonski uslovi za povećanje budžetskih izdvajanja za poslovanje RTCG-a, te se sa 12.600.000 EUR na godišnjem nivou, može očekivati da javni servis obezbijedi finansijsku održivost. S druge strane, u javnosti se često dovodi u pitanje poštovanja principa nezavisnosti i nedovoljne zastupljenosti pluralizma mišljenja na RTCG, koji bi to po svojoj misiji morao obezbijeđivati¹⁸.

Konačno, **po Statutu RTCG-a**, ovo javno preduzeće u obavezi je da na web sajtu objavljuje usvojene finansijske planove, izvještaje i godišnji završni račun.

Državna pomoć medijima u Crnoj Gori

Državna pomoć u Crnoj Gori je po prvi put regulisana Zakonom o kontroli državne podrške i pomoći iz 2007.godine, dok je važeći Zakon o kontroli državne pomoći usvojen 2009. godine u cilju usklađivanja sa pravilima Evropske unije o državnoj pomoći, a dodatno harmonizovan Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o kontroli državne pomoći 2011.godine. Korisnik državne pomoći može biti pravno ili fizičko lice koje u obavljanju djelatnosti proizvodnje, prometa robe, odnosno

18 CGO je na neke aspekte selektivnog predstavljanja stavova javnosti ukazao i kroz izvještaj "Kroz čije poglеде nam RTCG predstavlja crnogorsku realnost?". Više o tome na: <http://media.cgo-cce.org/2016/07/cgo-cce-kroz-cije-poglede-nam-rtcg-predstavlja-crnogorsku-realnost.pdf>

pružanja usluga na tržištu, koristi državnu pomoć.

Državna pomoć je precizno definisana ovim zakonom, gdje se navodi: „*Državna pomoć su rashodi, umanjeni prihodi ili umanjenje imovine države, odnosno opštine, kojom se narušava ili može narušiti slobodna konkurenčija na tržištu i koja može uticati na trgovinu između Crne Gore i Evropske zajednice ili države članice Centralno-evropskog ugovora o slobodnoj trgovini (CEFTA), dovođenjem u povoljniji tržišni položaj određenih privrednih subjekata, proizvoda ili usluga*“ . Precizno su propisani i dozvoljeni oblici državne pomoći u Crnoj Gori.

U prethodnim izvještajima CGO-a, navedeni su godišnji iznosi koje Crna Gora izdvaja po ovom osnovu za pomoć medijima od 2013. do 2016. godine.

U odnosu na period koji pokriva ovaj izvještaj, Vlada Crne Gore je donijela odluku na sjednici od 02.03.2017. godine da odobri pomoći svim aktivnim emiterima u iznosu od **1.847.189,16 EUR¹⁹**, po zahtjevu Radio-difuznog centra. Pomoć je odobrena kako bi se isplatile obaveze medija prema RDC-u. Pomenuta sredstva predstavljaju iznos od 36 mjesечnih faktura, svih aktivnih emitera (13 lokalnih radio emitera, 31 komercijalnih radio emitera, 3 lokalna i 6 komercijalnih TV emitera) kojima Radio-difuzni centar pruža uslugu.

Kako godišnji izvještaj o dodijeljenoj državnoj pomoći u Crnoj Gori, u 2016. godini, koji priprema i objavljuje Komisija za kontrolu državne pomoći još uvijek nije javno dostupan, nije bilo moguće izvršiti uvid i navesti podatak o drugim oblicima državne pomoći medijima u ovom periodu, za razliku od prethodnih izvještajnih perioda.

Dodatno, iako se u dosadašnjim izvještajima Komisija za kontrolu državne pomoći navodi da Ministarstvo kulture godišnje putem javnog konkursa i javno objavljenih uslova, propozicija i kriterijuma sufinansira projekte koji za cilj imaju ostvarivanja medijskog pluralizma i medijske raznolikosti, odnosno programske sadržaje u medijima od javnog interesa, nije bilo moguće dobiti informaciju kome se ovi projekti podržavaju. Uvidom u izvještaj za 2015. godinu istaknuto je da je podržano 34 takva projekta, koji se odnose na štampane medije i na lokalne javne radio-difuzne servise. Iako je navedeno nekoliko pojedinačnih medija, lista svih podržanih projekata nije dostupna, kao ni ukupan iznos izdvojenog novca.

Pored navedenog, Ministarstvo kulture dodatno opredjeljuje sredstva, odnosno državnu pomoć RTCG-u. Prethodni izvještajni periodi konstatuju da su javnom servisu RTCG opredijeljena sredstva u iznosu od 150.000,00 EUR. Takođe, a vezano za rad i poslovanje RTCG-a, isto Ministarstvo je ranijih godina opredjeljivalo sredstva za uplatu Radio-difuznom centru, što je u 2015. godini iznosilo 228.500,00 EUR za sufinansiranje troškova prenosa i emitovanja programa RTCG putem zemaljskih sistema.

Osnovano se može prepostaviti da je situacija u toku 2016. godine bila slična,

19 http://www.gov.me/sjednice_vlade_2016/15

međutim precizne informacije biće dostupne po objavi izvještaja Komisija za kontrolu državne pomoći, za 2016. godinu.

Prihodi RTCG-a iz budžeta Crne Gore u 2016. godini²⁰

U 2016. godini, javni servis Radio i Televizija Crne Gore ima planirane ukupne prihode u iznosu od **16.341,000 EUR**, od čega **11.211,000 EUR** iz budžeta Crne Gore. Ukupni rashodi projektovani su u iznosu od 16.341.000 EUR, od čega se na digitalizaciju odnosi 3.000.000 EUR. Projektivani prihodi su značajno veći u odnosu na 2015. godinu, i to za 1.553,500 EUR kada je RTCG ostvarila ukupne prihode od 14.730.083 EUR. Projektovani prihodi iz budžeta Crne Gore umanjeni su sa 12.850.000 EUR u 2015. godini, na 11.211,000 EUR u 2016. godini.

U projektovanim prihodima ne navode se prihodi od 150.000 EUR koje Ministarstvo kulture svake godine dodjeljuje RTCG-u. Ovi namjenski prihodi ostvareni su svih prethodnih posmatranih godina, po osnovu Ugovora između RTCG i Ministarstva kulture, a za svrhe sufinansiranja programske sadržaja značajnih za razvoj nauke i obrazovanja, razvoj kulture, programa na albanskom jeziku, informisanje osoba sa posebnim potrebama itd.

Dodatno, RTCG planira prihode od marketinga u iznosu od 1.500.000 EUR.

Finansijski izvještaj RTCG-a za 2016. godinu još uvijek nije javno dostupan i ne nalazi se na zvaničnoj web strani RTCG-a, te nije moguće prikazati odnos između planiranih i ostvarenih prihoda i troškova, kao što je to bio slučaj u ranijim CGO izvještajima.

U smislu poslovanja na medijskom tržištu, može se zaključiti da RTCG jeste u povlašćenom položaju u odnosu na ostale komercijalne medije, posebno u dijelu raspodjele javnih sredstava na usluge reklamiranja i oglašavanja organa javnog sektora. Nalazi istraživanja ukazuju da organi javnog sektora izdvajaju značajna sredstva za javni servis po ovim osnovima, i pored redovnih godišnjih budžetskih izdvajanja koje RTCG dobija.

Lokalni javni servisi u Crnoj Gori

Zakonom o elektronskim medijima propisana je mogućnost lokalnih samouprava da, kada ocijene da je neophodno radi ostvarivanja prava na informisanje o temama od javnog interesa na lokalnom nivou, mogu osnovati lokalne javne emitere. Shodno Zakonu o elektronskim medijima, osnivanje lokalnih javnih emitera nije obaveza, već zakonska mogućnost, dok se u članu 32 Zakona o lokalnoj samoupravi, stav 18²¹, propisuje da jedinica lokalne samouprave „uređuje i obezbjeđuje uslove za

20 <http://www.rtcg.me/rtcg/poslovanje.html>

21 <http://www.uom.co.me/?p=374>

informisanje lokalnog stanovništva".

U Crnoj Gori država, odnosno Vlada Crne Gore, je osnovala jedan nacionalni javni servis (RTCG), a lokalne samouprave su osnovale 14 lokalnih javnih servisa²². Od radio emitera to su radio Andrijevica, Berane, Budva, Danilograd, Kotor, Pljevlja, Tivat, Bar, Bijelo Polje, Cetinje, Herceg Novi, Nikšić, Rožaje i Ulcinj, dok su lokalni TV javni emiteri televizije Nikšić, Budva, Cetinje i Pljevlja.

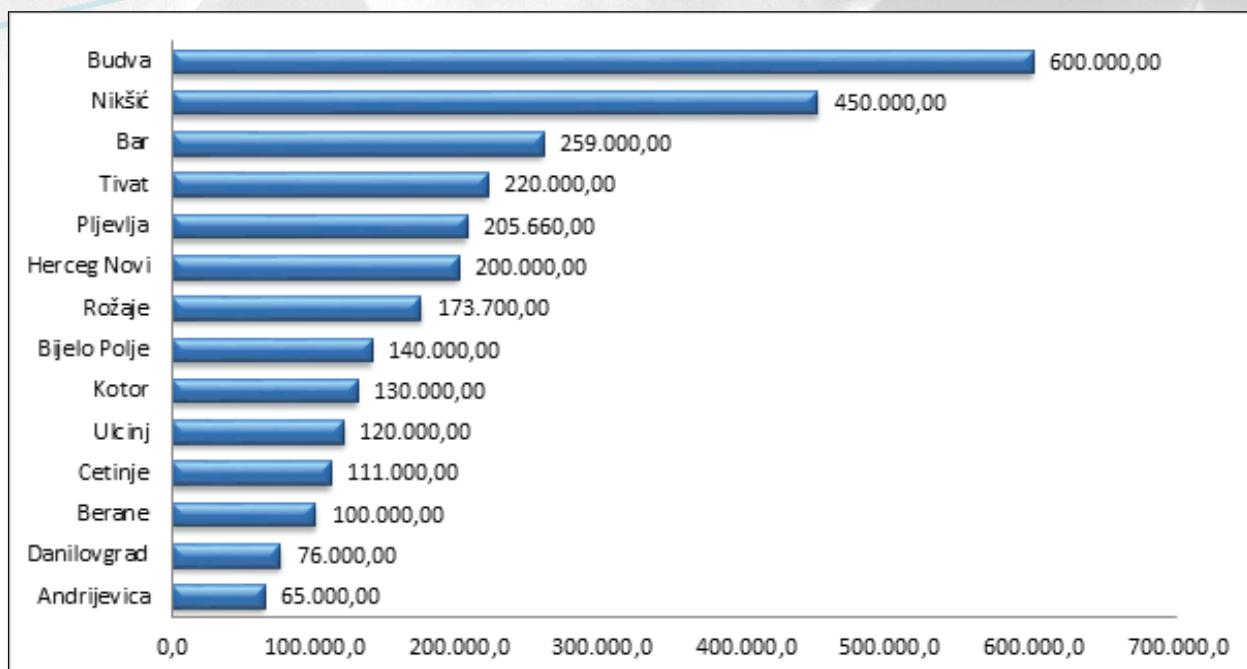
Ukupan iznos planiranog novca za finansiranje lokalnih javnih emitera od strane 14 lokalnih samouprava, po odlukama o budžetu za 2016. godinu, je **2.850,360 EUR**. Dati iznos predstavlja određeno umanjenje u odnosu na prethodnu posmatranu godinu, kada su lokalne samouprave ukupno izdvojile **3.144,760 EUR**, odnosno povećanje, ukoliko se posmatraju izdvajanja u 2014. godini koja su iznosila **2.599,000 EUR**.

Razlika u iznosima, u odnosu na 2015.godinu, proizilazi iz značajnog smanjenja budžeta za rad lokalnih javnih emitera u Prijestonici Cetinje i u opštini Nikšić. U odnosu na 2015. godinu, kada se uvidom u strukturu usvojenog budžeta Prijestonice Cetinje jasno mogla uočiti izmjena u odnosu na 2014.godinu, u dijelu ukupnog iznosa koji je izdvojen za javnog emitera, ali i u nazivu javnog emitera, koji je odjednom označen kao RTV Cetinje, Agencija za elektronske medije u svojoj evidenciji nije evidentirala ovu izmjenu te i dalje nema podatke o novoosnovanoj televiziji Cetinje.

Za razliku od prethodnih izvještaja, kada se jasno mogla napraviti usporedba planiranih i utrošenih sredstava za lokalne javne emiterе, uvidom u završne račune budžeta opština u Crnoj Gori, ove godine istraživači nijesu uspjeli doći u posjed završnih računa budžeta. Isti se nijesu mogli pronaći ni na zvaničnim web prezentacijama opština. Izuzetak su Glavni grad Podgorica i opština Pljevlja. Ipak, dosadašnja isustva i podaci sadržani u ranijim izvještajima CGO-a ukazuju da je stepen izvršenja predloženih budžeta u ovom segmentu gotovo uvijek iznad 90 %, te se slična situacija prepostavlja i u 2016. godini.

Lokalni javni servisi prihoduju sredstva za rad iz više izvora. Uz sredstva koja se na godišnjem nivou izdvajaju iz budžeta lokalnih samouprava, oni su u prilići i da se dodatno finansiraju iz komercijalnih aktivnosti, odnosno da na medijskom tržištu ravnopravno učestvuju sa komercijalnim emiterima. Iako zakonski opravdano, u cilju pune transparentnosti, ova sredstva moraju biti podložna kontroli. Poput RTCG-a, lokalni javni servisi su u povlašćenom položaju u odnosu na ostale komercijalne emiterе na lokalnom nivou, jer organi javnog sektora izdvajaju sredstva za njih po različitim osnovama, poput oglašavanja, a što je njihov dodatan prihod pored redovnih godišnjih budžetskih izdvajanja.

22 http://www.ardcg.org/index.php?option=com_sobi2&catid=6&Itemid=84

Grafik 1: planirani budžeti za lokalne javne servise za 2016.godinu

Uvidom u zvanične web stranice lokalnih javnih emitera nije bilo moguće pronaći godišnje finansijske izvještaje, osim u slučaju RTV Pljevlja. I pored brojnih preporuka sadržanih u svim prethodnim izvještajima koje je dao CGO, ovi izvještaji i dalje ostaju skriveni od javnosti.

Finansiranje iz javnih fondova, odnosno od novca poreskih obveznika, za lokalne javne servise mora da se podvrgne strogim pravilima transparentnosti i mjerljivim kriterijumima utroška novca poreskih obveznika. Ostaje otvoreno pitanje dometa uticaja nosilaca funkcija na lokalnom nivou na uređivačku politiku ovih medija.

Javna potrošnja u medijskom sektoru u Crnoj Gori za 2016.godinu

Javni sektor, po planu unutrašnje organizacije javnog sektora²³, koji proizlazi iz Strategije reforme javne uprave za period 2016-2020²⁴, uključuje:

Ministarstva
+ Organi uprave
+ Javne ustanove na državnom nivou
+ Ostali organi
= CENTRALNA VLADA
Agencije koje vrše javna ovlašćenja (regulatori i nezavisna tijela)
+ Jedinice lokalne samouprave (organi lokalne uprave i JU u opštinskom vlasništvu)
= OPŠTA VLADA
+ Javna preduzeća (lokalna i državna)
+ Skupština Crne Gore
+ Pravosuđe (sudovi, tužilaštva i organi za prekršaje)
+ DRI
+ Revizorsko tijelo
+ Ombudsman
+ Predsjednik Crne Gore
+ Javna preduzeća (lokalna i državna)
= JAVNI SEKTOR

U navedenom periodu, CGO je istraživanjem obuhvatio 334²⁵ organ javnog sektora i to:

1. Državni organi²⁶

- ✓ Generalni Sekretarijat Vlade i 16 ministarstava
- ✓ 39 organa uprave, od kojih su većina - 23 organa uprave u sastavu ministarstava
- ✓ 11 zavoda
- ✓ 18 agencija
- ✓ 7 fondova

23 Plan unutrašnje reorganizacije javnog sektora, Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore, Podgorica, 2013.

24 <http://media.mojauprava.me/2016/11/Strategija-reforme-javne-uprave-u-Crnoj-Gori-2016-2020.-godine.pdf>

25 Detalja lista se nalazi u Prilogu 1

26 <http://www.gov.me/organizacija>

2. Opštine (jedinice lokalne samouprave)

- ✓ 23 opštine i 2 gradske opštine - Tuzi i Golubovci

4. Javne ustanove i privredna društva u kojima država ili opštine imaju većinski vlasnički udio

- ✓ 212 javnih ustanova i privrednih društva u kojima država ili opštine imaju većinski vlasnički udio

5. Skupština Crne Gore

6. Centralna banka Crne Gore

7. Pravosuđe (sudovi i tužilaštva)

8. Zaštitnik ljudskih prava i sloboda

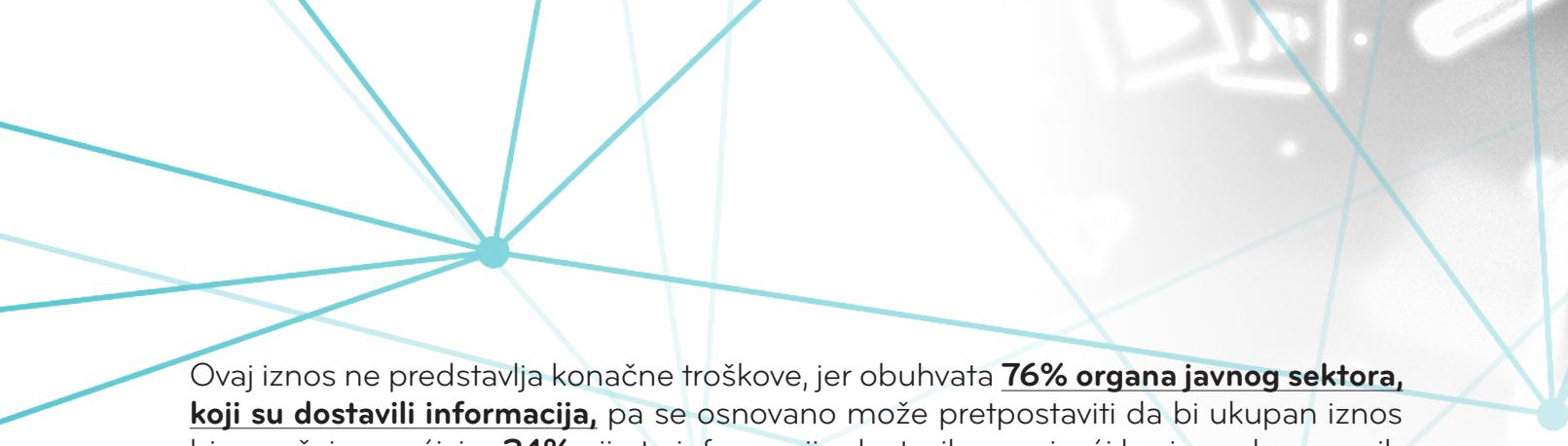
9. Predsjednik Crne Gore

Predmet istraživanja bila je i **Komisija za rasподјelu dijela prihoda od igara na sreću**, iako nije zaseban organ već djeluje u okviru Ministarstva finansija. Razlog za to leži u činjenici da je Zakonom o elektronskim medijima propisano da se za podsticanje medijskog pluralizma vrši dodjela dijela sredstava za medije iz ovog izvora. Kako se radi o novcu iz Budžeta Crne Gore, zarad potpunosti informacija, bilo je važno uključiti i Komisiju.

Sa druge strane, istraživanjem je mapirano **99** subjekata, fizičkih i pravnih lica, kojima su, po osnovu pružanja usluga oglašavanja, reklamiranja ili drugih specijaliziranih usluga iz ove oblasti, uplaćena novčana sredstva u 2016.godini. Ti subjekti su podijeljeni u sljedeće kategorije:

1. Štampani mediji
2. Televizija
3. Radio
4. Portali
5. Informativne agencije i servisi
6. Marketinške agencije i produkcijske kuće
7. Regionalni mediji

Ukupan iznos sredstava koje su navedeni organi javnog sektora utrošili u toku 2016. godine, po osnovu prikupljenih podataka za koje postoji kompletna dokumentacija u CGO-u, a odnose se na medije (štampane, elektronske i radio), portale, regionalne medije, informativne agencije i servise, marketinške agencije i produkcijske kuće, firme za štampu promotivnog materijala, agencije za istraživanje javnog mnjenja iznosi **2.249.941,74 EUR.**

Ovaj iznos ne predstavlja konačne troškove, jer obuhvata **76% organa javnog sektora, koji su dostavili informaciju**, pa se osnovano može prepostaviti da bi ukupan iznos bio značajno, veći, jer **24%** nije te informacije dostavilo, a najveći broj neodgovorenih zahtjeva odnosi se na javna preduzeća i ustanove, među kojima su i oni koji su identifikovani kao važni «ulagači» u medije. Na primjer, *Glavi grad Podgorica* ostaje istrajan u skrivanju ovih podataka, a u svom sastavu ima 38 organa (4 stručne službe, 4 posebne službe, 7 sekretarijata, 1 uprava, 1 direkcija i 20 javnih službi). Preciznije, CGO ne uspijeva dobiti tražene podatke od Glavnog grada Podgorica već šest godina, koliko se sprovodi ovo istraživanje. U toku prethodne godine, određene informacije o utrošku Gavnog grada po osnovima koji su predmet ovog istraživanja, pojatile su se u medijima, čime se po prvi put mogao naslutiti ne mali obim izdvajanja Glavnog grada.

Za razliku od Glavnog grada, sve ostale opštine u Crnoj Gori uredno su odgovorile na zahtjev i blagovremeno dostavile tražene podatke. Isto se odnosi i na ministarstva, kao i većinu organa javnog sektora. Treba konstatovati da u odnosu na ranija iskustva, kada je većina organa javnog sektora odbijala da dostavi podatke, ili je prikupljanje podataka zahtjevalo značajne napore istraživačkog tima kroz upotrebu svih zakonski raspoloživih mehanizama, u toku ovog istraživačkog periodu vidljiv je napredak i veća otvorenost institucija sistema.

Ovaj zaključak se ne odnosi na javne ustanove i privredna društva u kojima država ili opštine imaju većinski vlasnički udio, a kojih je u sistemu najveći broj i predstavljaju tradicionalno sektor velikih „potrošača“. Najveći broj, gotovo 50% nije odgovorilo na uredno dostavljene zahtjeve istraživača. Kako bi djelimično prevazišli ovu prepreku, informacije su prikupljene pretragom baze portala javnih nabavki Uprave za javne nabavke.

Primjer potpune netransparencnosti najbolje se ogleda u odnosu preduzeća «*Plantaže*», u kojem država ima većinsko vlasništvo, sa 54%²⁷ udjela, a zahtjev su odbili pozivajući se na zaštitu poslovne tajne. Ova mogućnost nije data pozitivnim zakonskim propisima, pa je jasno da se na ovaj način direktno krši Zakon o slobodnom pristupu informacijama Crne Gore. Ipak, u cilju cjelovitosti podataka i prikaza potrošnje, istraživači su preuzimajući ugovore sa portala javnih nabavki Uprave za javne nabavke, koje su «*Plantaže*» zaključile u toku 2016. godine, prikupili određene informacije, za koje se ne može tvrditi da su potpune, imajući u vidu da se na ovom portalu objavlju podaci za javnu nabavku čija je procijenjena vrijednost do 5.000 EUR, kada se sprovodi se postupak neposrednog sporazuma.

Takođe, radi provjere dostavljene dokumentacije, istraživači su uporedili svu pristiglu dokumentaciju sa dostupnim dokumentima na portalu javnih nabavki. Na isti način podaci su prikupljeni ili dopunjeni za jedan dio subjekata obuhvaćenim istraživanjem, a koji se nijesu nalazili u dostavljenoj dokumentaciji, uz jasnu oznaku izvora.

I pored napora istraživačkog tima, podatke nije bilo moguće dobiti ni od Centralne banke Crne Gore, «Željezničke infrastrukture Crne Gore», «Željezničkog prevoza Crne Gore», «Aerodroma Crne Gore», Savjeta za privatizaciju i kapitalne projekte, Direkcije za

27 <http://www.mf.gov.me/files/1239015149.pdf>

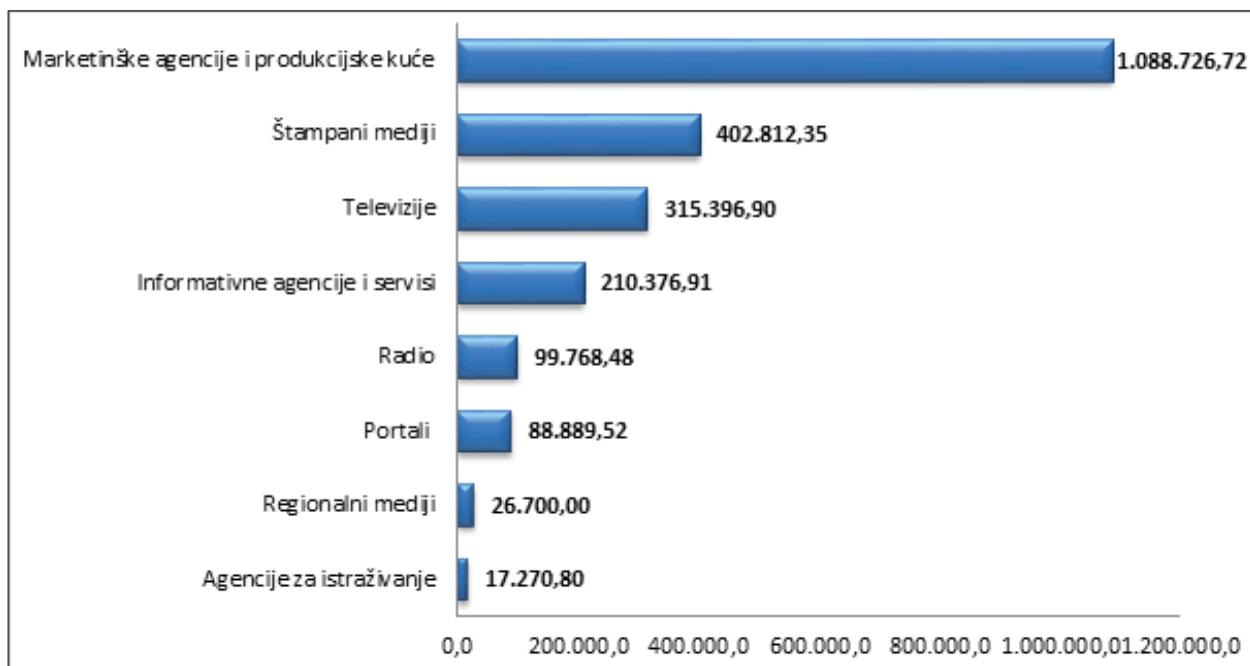
razvoj srednjih i malih preduzeća, Direkcije za saobraćaj, Agencije za promociju stranih investicija, Investiciono razvojnog fonda, Regulatorne agencije za energetiku, Fonda za zaštitu depozita, kao ni od najvećeg broja opštinskih centara za socijalni rad i JKP-a.

Simptomatično je da su upravo ovi organi u prethodnim istraživačkim periodima bili u posebnom fokusu istraživača, zbog sadržaja dostavljene dokumentacije. Javnosti su poznati primjeri, koje je CGO ranije objavio, da je Centralna banka u toku 2015. godine, dodjeljivala tzv. humanitarnu pomoć pojedinim medijima, ili da su opštinski centri za socijalni rad zaključivali ugovore kumulativne vrijednosti i do 44.280,00 EUR²⁸ u toku 2014. godine.

Opšti nalazi po strukturi pružalaca usluga

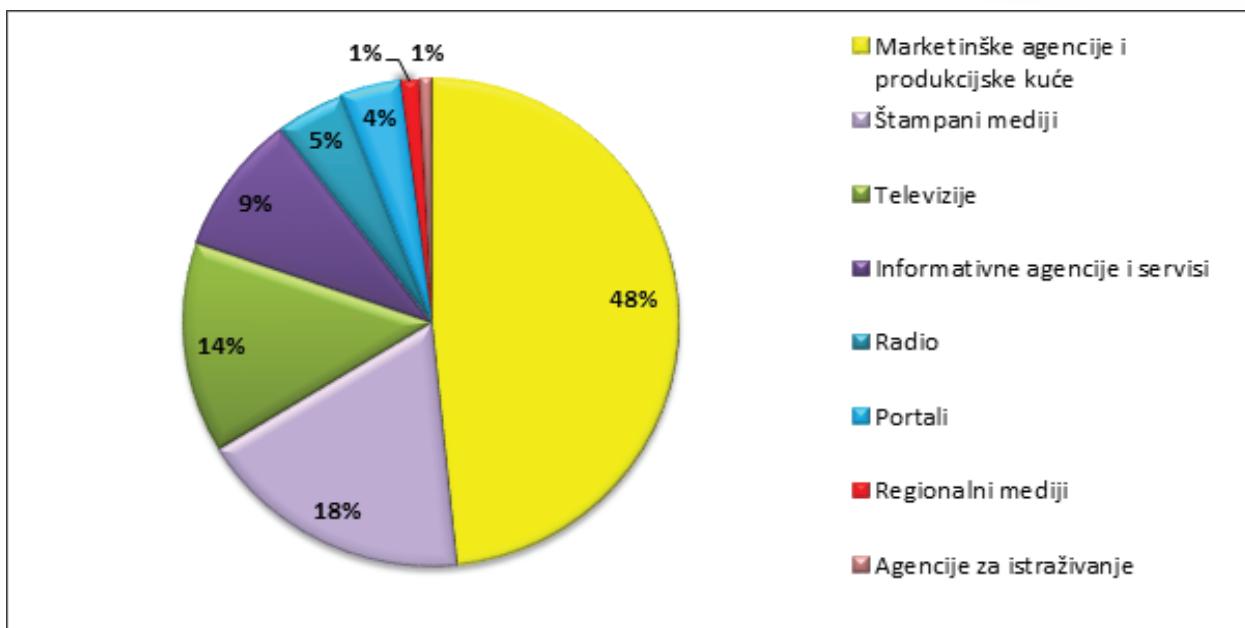
Iznos od **2.249.941,74 EUR** utrošen je tako što je za štampane medije izdvojeno **402.812,35 EUR (17,9%)**, TV stanice **315.396,9 EUR (14%)**, radio stanice **99.768,48 EUR (4,4%)**, web portale **88.889,52 EUR (4%)**, informativne agencije i servise **210.376,91 EUR (9,3%)** dok je za marketinške agencije i produkcijske kuće izdvojeno **1.088.726,72 EUR (48,4%)**. Za međunarodne i regionalne medije izdvojeno je **26.700,00 EUR (1,2%)**, a za agencije za istraživanje javnog mnjenja **17.270,86 EUR (0,7%)**.

Napomena: zbog malog procента učešća u ukupnom iznosu, stavke koje spadaju u međunarodne i regionalne medije, odnosno agencije za istraživanje javnog mnjenja, nijesu uključene u grafički prikaz godišnjih izdvajanja.

Grafik 2: presjek ukupnih ulaganja po kategorijama u EUR

28 <http://media.cgo-cce.org/2015/12/cgo-cce-jednake-sanse-za-sve-medije-u-cg.pdf>, str 21

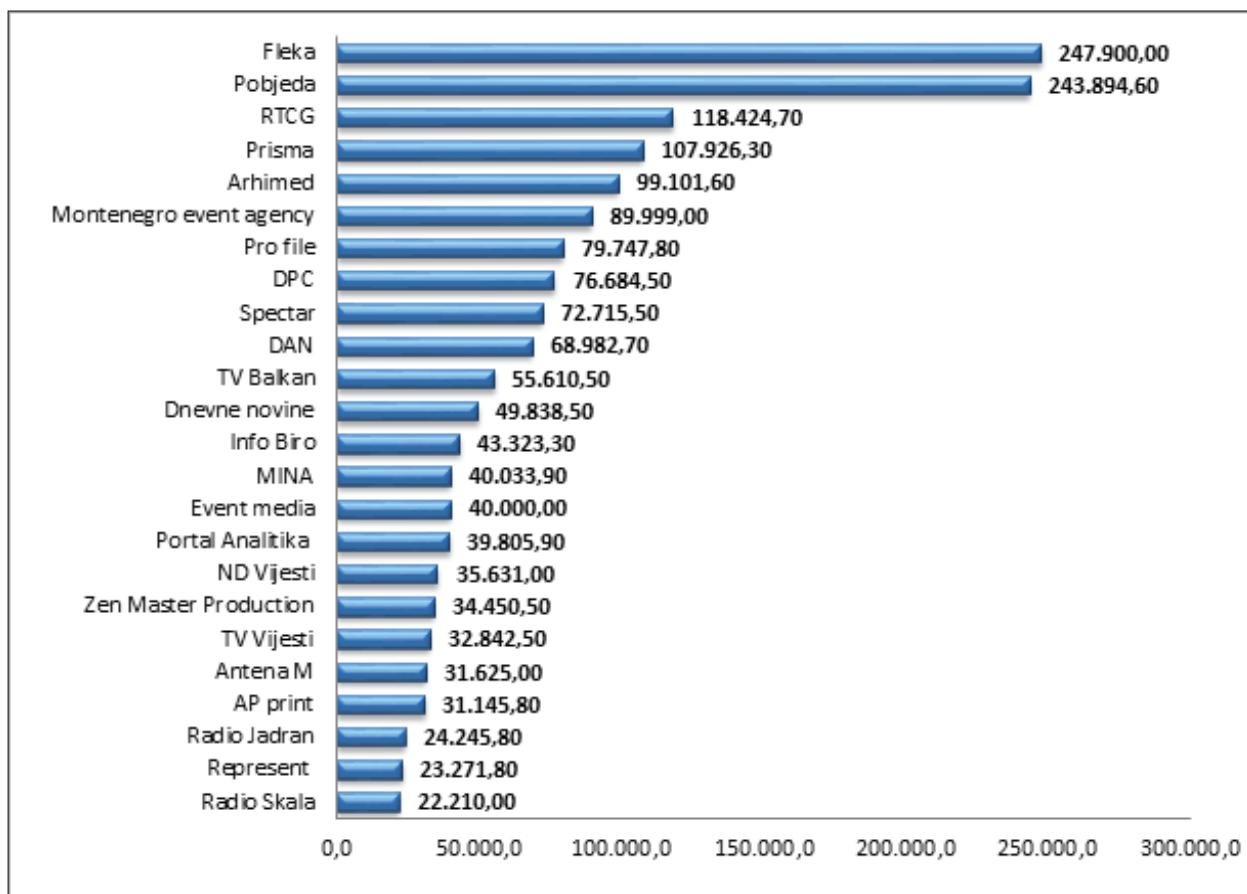

Grafik 3: presjek ukupnih ulaganja po kategorijama procentualno izražen

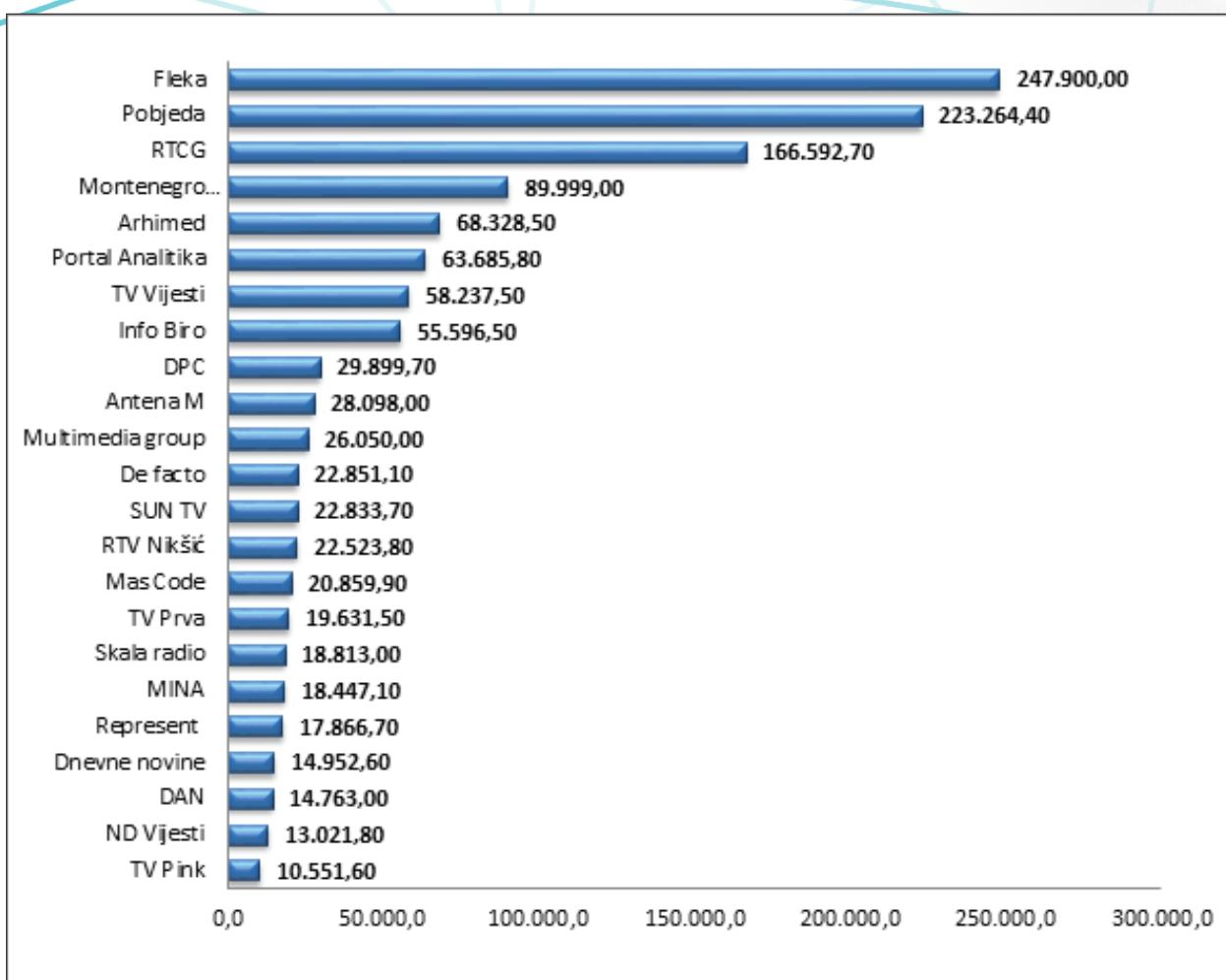
Ukoliko se iskazani prikupljeni podaci uporede sa prošlogodišnjim izdvajanjima, a imajući u vidu povećanje ukupnog iznosa za više od 500.000,00 EUR, vidljivo je snaženje tendencije značajnog preusmjeravanja i povećanja budžeta za stavku «Marketinške agencije i produkcijske kuće». Ujedno, gotovo su duplirana izdvajanja za štampane medije, dok je do pada došlo u segmentima koji se odnose na izdvajanja za web portale, i u nešto manjem iznosu na televizije.

Dodatno, uzimajući u obzir svih 99 subjekata, koji su u različitim formama i po različitim osnovama, bili angažovani za pružanje usluga organima javnog sektora ili su po drugim osnovama dobili finansijska sredstva, važno je izdvojiti one koji su prihodovali najveći dio sredstava u ukupnom iznosu od svih organa javnog sektora.

Napomena: Obuhvaćen je dio subjekata koji su u toku 2016. godine prihodovali više od 20.000,00 EUR.

Grafik 4: presjek po najvećim pojedinačnim korisnicima sredstava u EUR, u toku 2016.godine

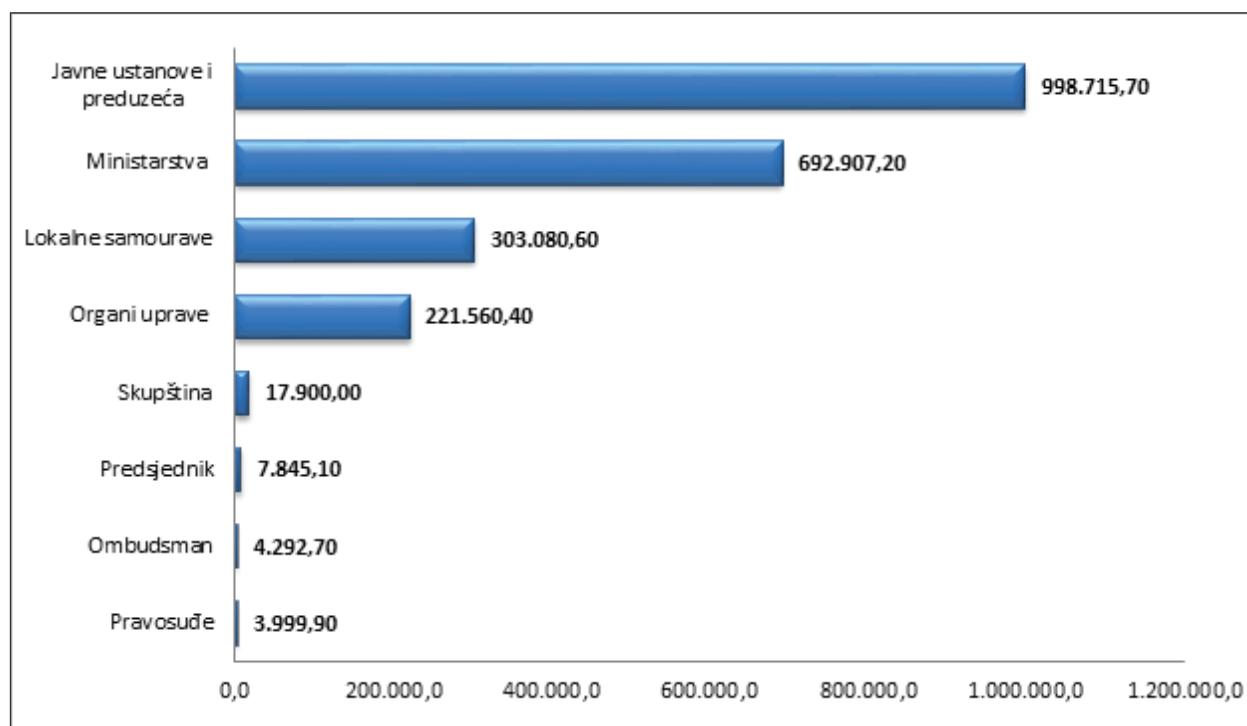
Grafik 5: presjek po najvećim pojedinačnim korisnicima sredstava u EUR, u toku 2015. godine

Usporedbe radi, uz grafikon u kojem je dat presjek po najvećim pojedinačnim korisnicima sredstava u toku 2016. godine, dat je i ukupni grafikon za prethodnu 2015. godinu. Na ovaj način se može pratiti dinamika izdvajanja sredstava, ali i konstatovati trend preusmjeravanja sredstava sa medija na marketinške agencije i producijske kuće, odnosno centralizaciju budžetskih izdvajanja, a što dalje onemogućava praćenje raspodjele novca na konkretne medije. CGO je u svim prethodnim izvještajima, u zaključcima i preporukama, upozoravao na ovu pojavu, ističući da će, kako pažnja javnosti i upiti o potrošnji sredstava organa javnog sektora u navedene svrhe budu rasli, sve više će dolaziti do centralizacije. Time se onemogućava zainteresovana javnost da prati tokove kretanja novca, imajući u vidu da privatna preduzeća nijesu u obavezi da dostavljaju podatke o načinu trošenja sredstava, niti podatke da li i na koji način ovaj novac dalje raspoređuju pojedinačnim medijima.

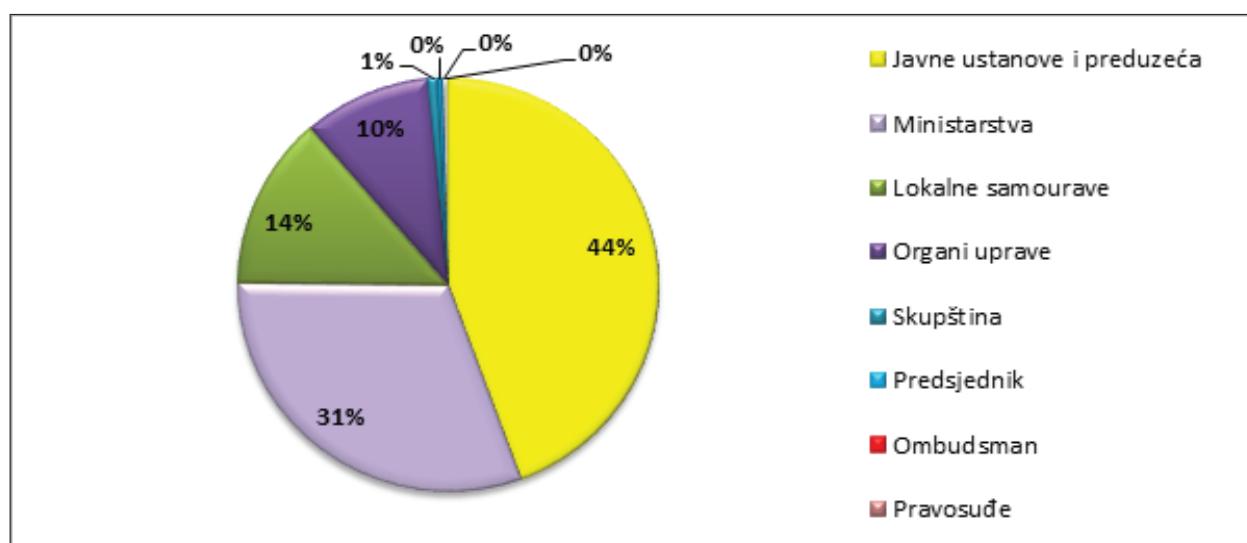
Opšti nalazi po strukturi organa javnog sektora

U odnosu na ukupan iznos od **2.249.941,64 EUR**, najveći potrošači su javne ustanove i privredna društva u kojima država ili opštine imaju većinski vlasnički

udio (u daljem tekstu javne ustanove i javna preduzeća) sa **998.715,75 EUR ili 44,3%**, slijede ministarstva sa iznosom od **692.907,17 EUR ili 30,7%**, zatim lokalne samouprave sa iznosom od **303.080,60 EUR ili 13,5%**, organi uprave sa **221.560,49 EUR ili 9,9%**, dok je Skupština Crne Gore izdvojila iznos od **17.900,00 EUR ili 0,8%**. Na začelju liste je Predsjednik sa iznosom od **7.845,10 EUR ili 0,4%**, a slijedi Ombudsman sa iznosom od **4.292,70 EUR ili 0,2%**, i pravosuđe (sudovi, tužilaštva) sa iznosom od **3.999,90 EUR ili 0,2%**.

Grafik 6: Presjek po najvećim potrošačima izražen u EU iznosima

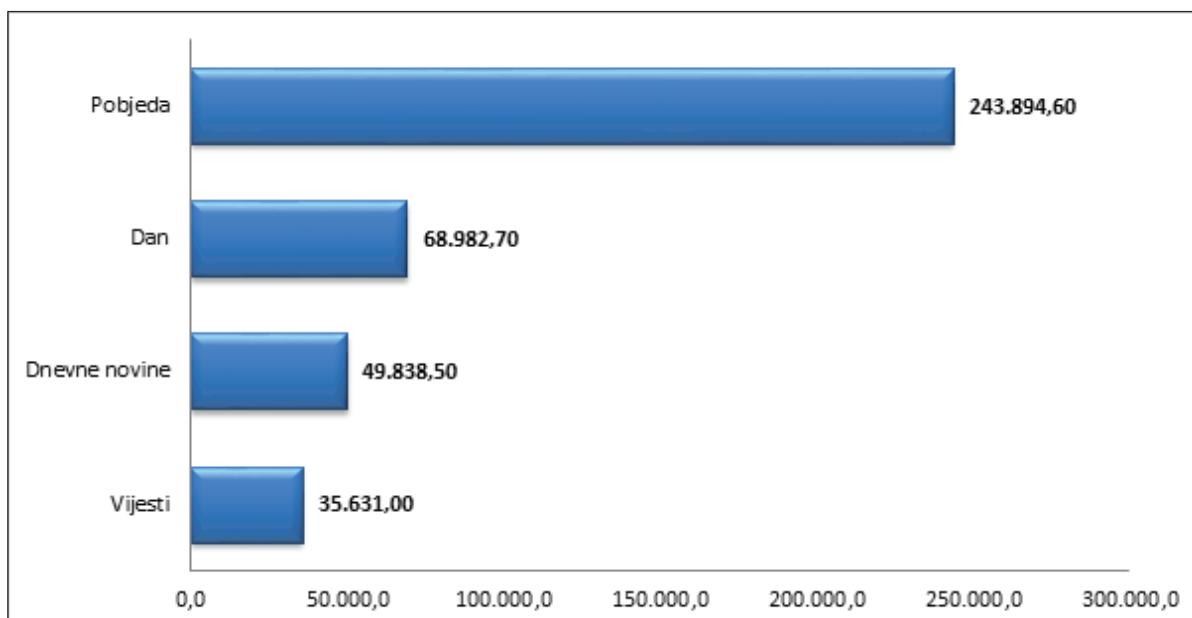
Grafik 7: Presjek po najvećim potrošačima procentualno izražen

Jasno je da su javne ustanove i preduzeća najveći potrošači u ovom sektoru, sa **998.715,75 EUR**, što je u neskladu sa javnim zalaganjima donosioca odluka o smanjenju javnih troškova.

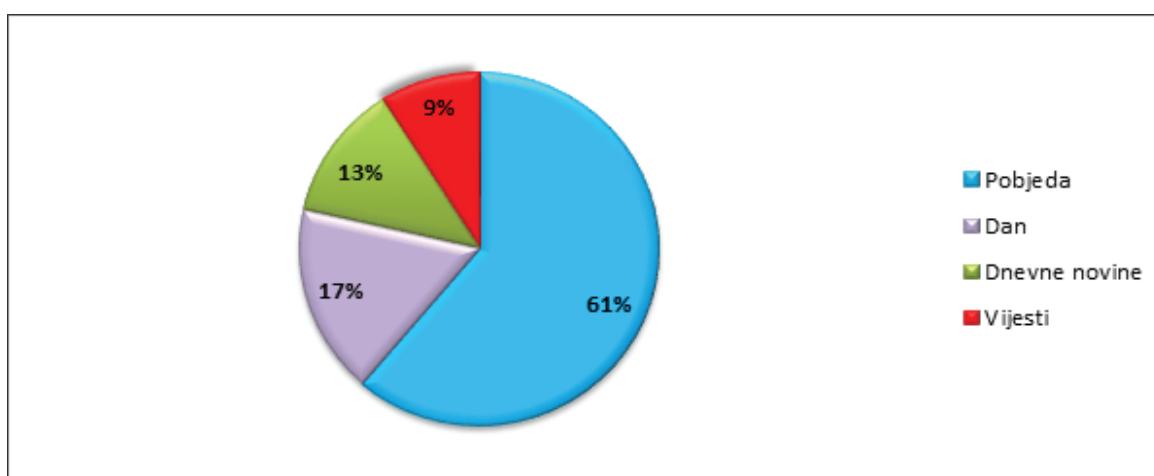
Pojedinačni nalazi po strukturi pružalaca usluga

Štampani mediji

Ukupno utrošen iznos za štampane medije je **402.812,35 EUR**. Struktura po subjektima je sljedeća²⁹:

Grafik 8: presjek uplata štampanim medijima izražen u EUR

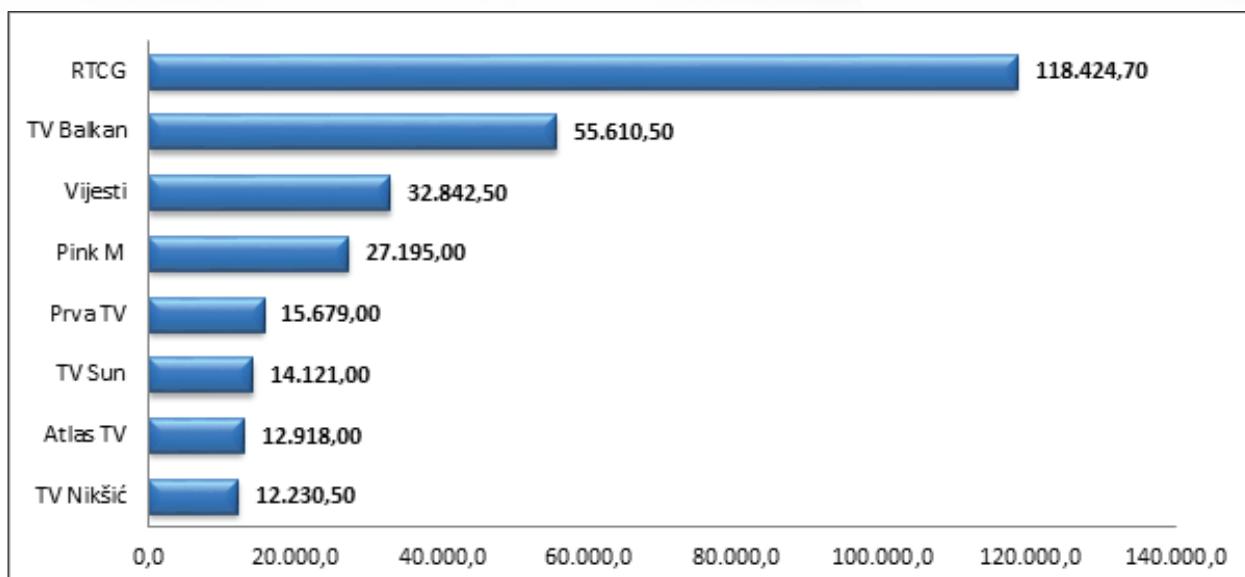

Grafik 9: presjek uplata štampanima medijima izražen u procentualnim iznosima

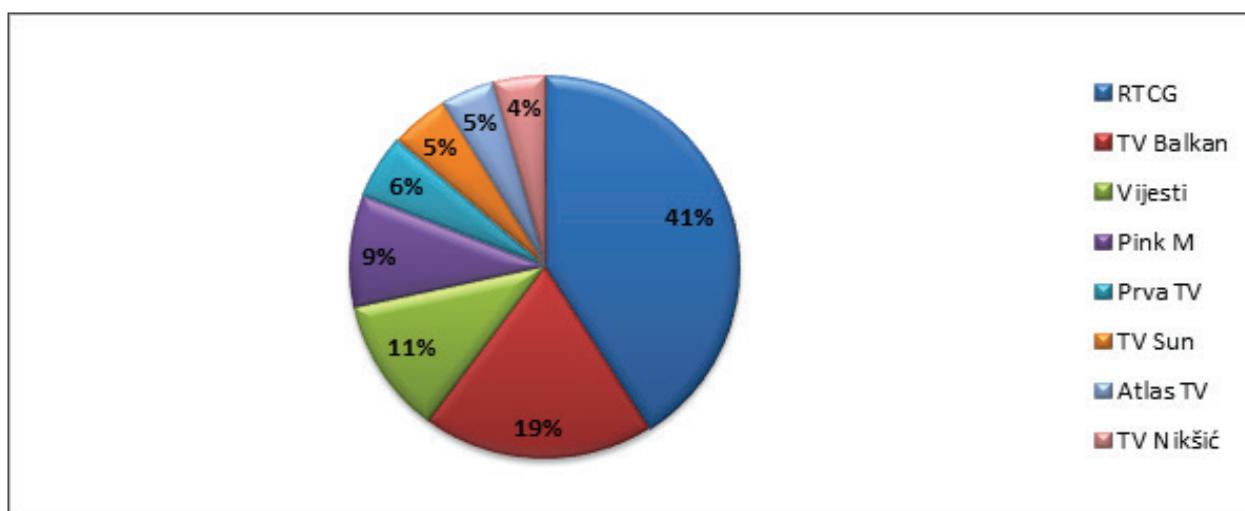
29 Predmet obrade su samo oni štampani mediji kojima je uplaćeno više od 5.000 EUR, na godišnjem nivou

Televizije

Ukupno je utrošeno za TV kanale **321.827,9 EUR**. Struktura po subjektima je sljedeća³⁰:

Grafik 10: presjek uplata TV izražen u EUR

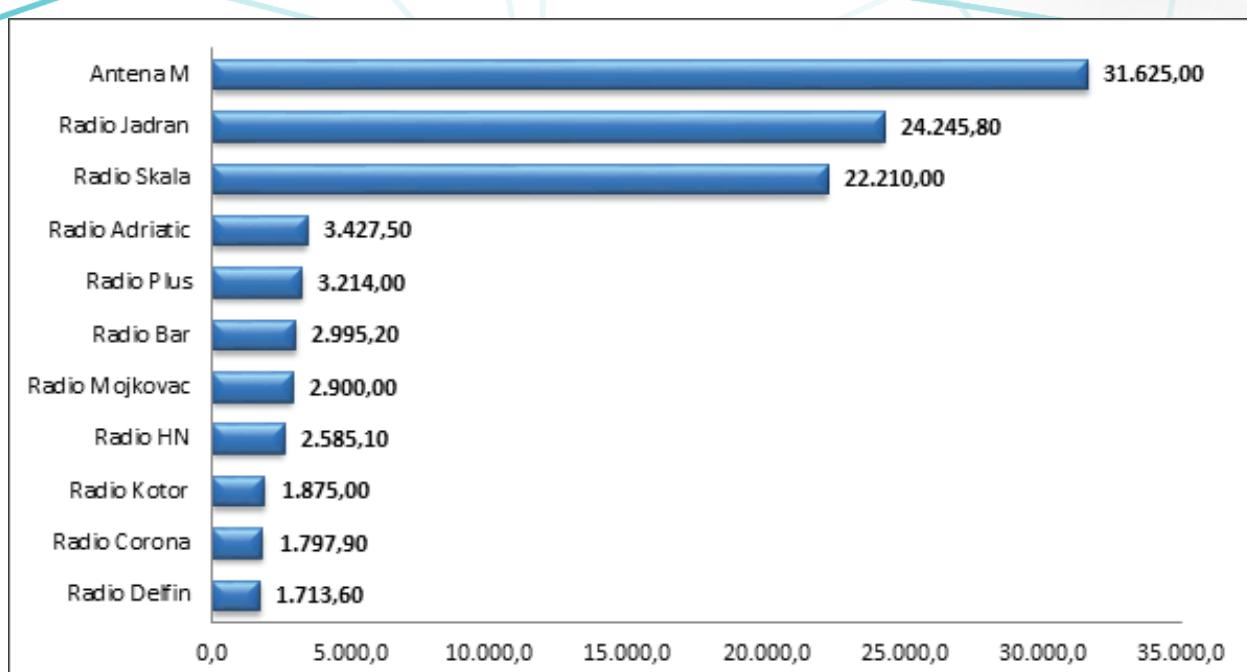
Grafik 11: presjek uplata TV izražen u procentualnim iznosima

Radio stanice

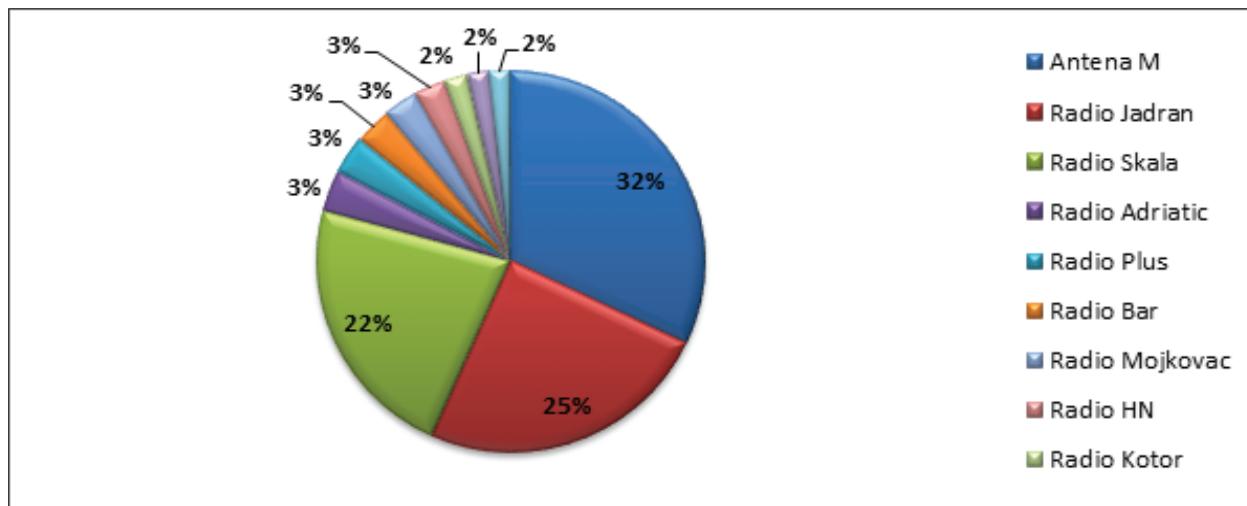
Za radio stanice je ukupno utrošeno **99.768,48 EUR**. Struktura po subjektima je sljedeća³¹:

30 Predmet obrade su samo one televizije kojima je uplaćeno više od 10.000 EUR

31 Predmet obrade su samo one radio stanice kojima je uplaćeno više od 1.000 EUR

Grafik 12: presjek uplata radio stanicama izražen u EUR

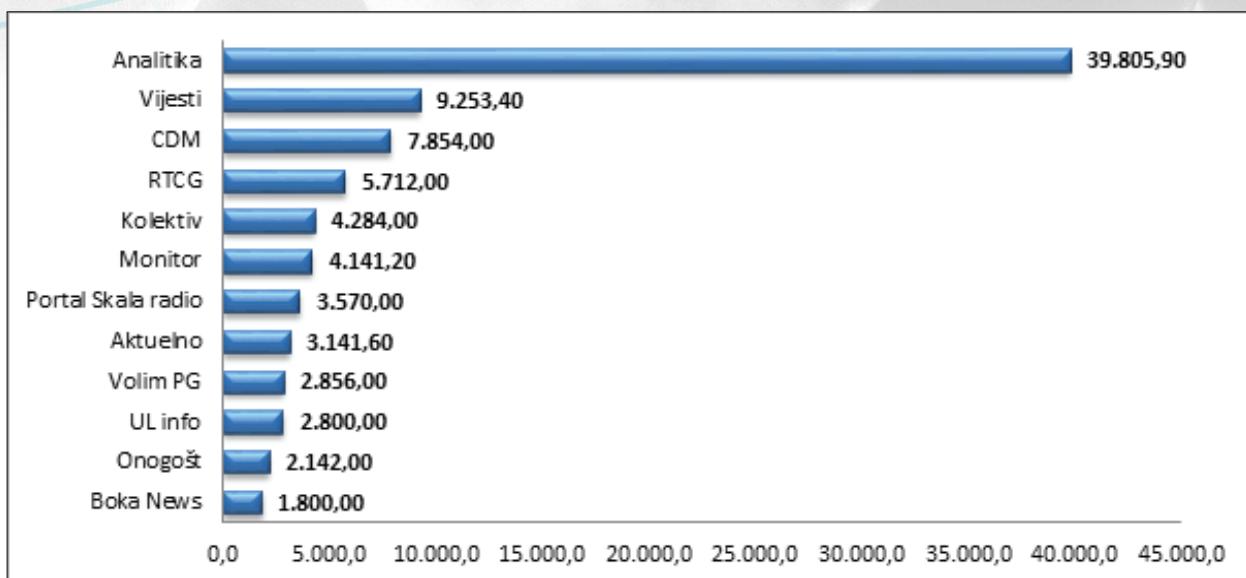

Grafik 13: presjek uplata radio stanicama izražen u procentualnim iznosima

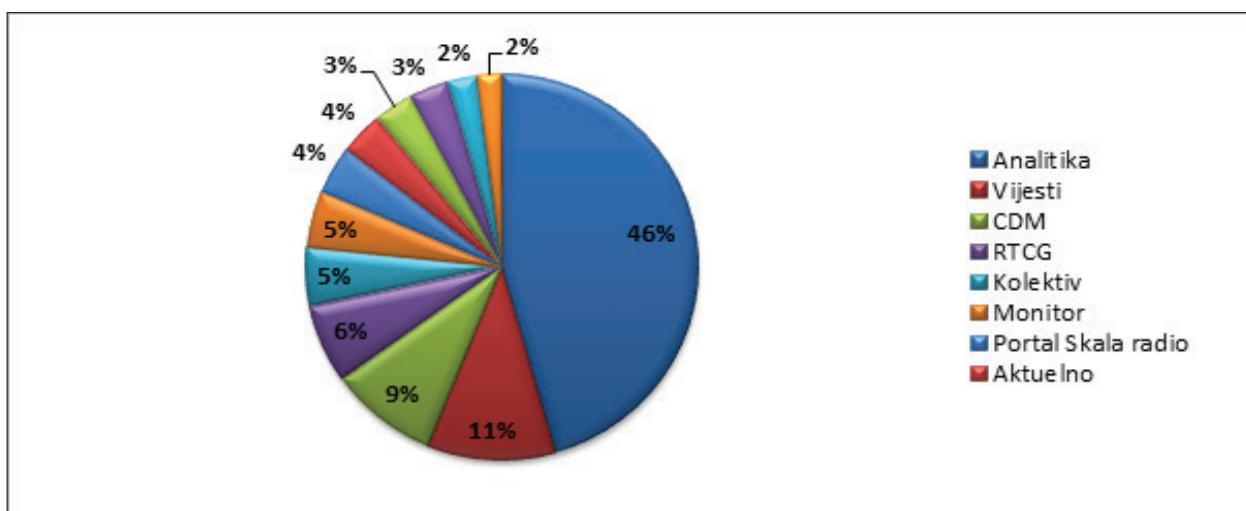
Portali

Ukupno utrošen iznos za portale **88.889,52 EUR.** Struktura po subjektima je sljedeća³²:

32 Predmet obrade su samo oni portali i informativne agencije kojima je uplaćeno više od 1.000 EUR

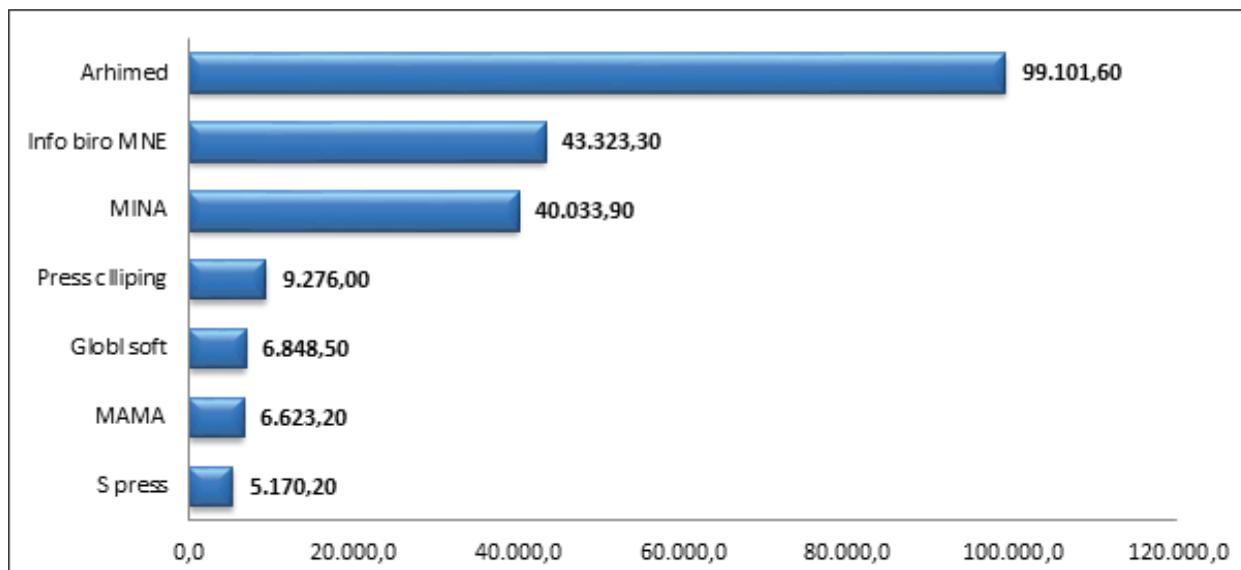
Grafik 14: presjek uplata portalima izražen u EUR

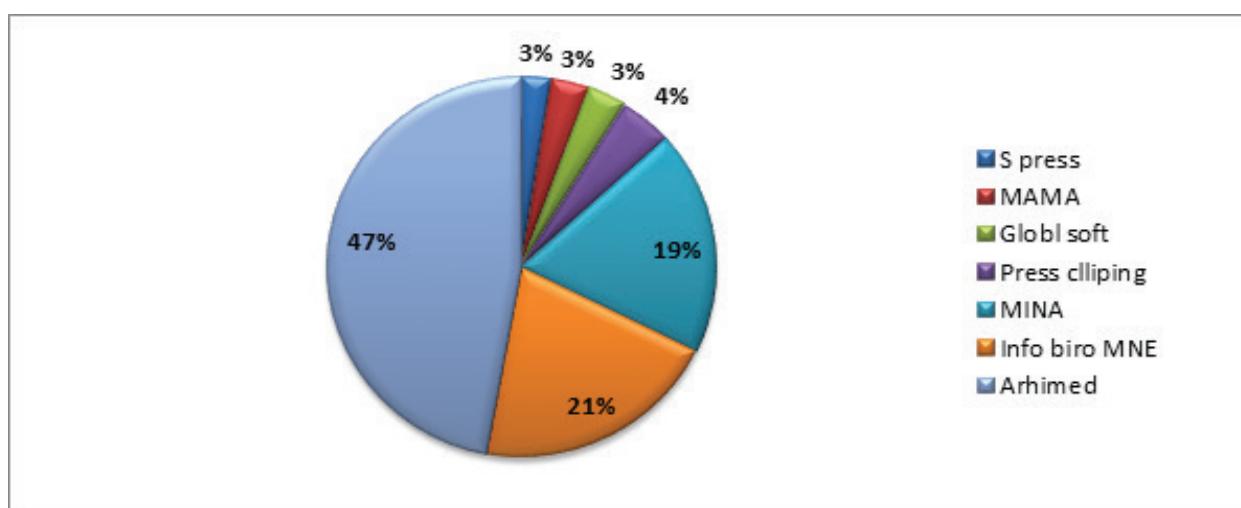
Grafik 15: presjek uplata portalima izražen u procentualnim iznosima

Informativne agencije i servisi

Ukupno utrošen iznos za informativne agencije i servise je **210.376,91 EUR**. Struktura po subjektima je sljedeća:

Grafik 16: presjek uplata informativnim agencijama i servisima izražen u EUR

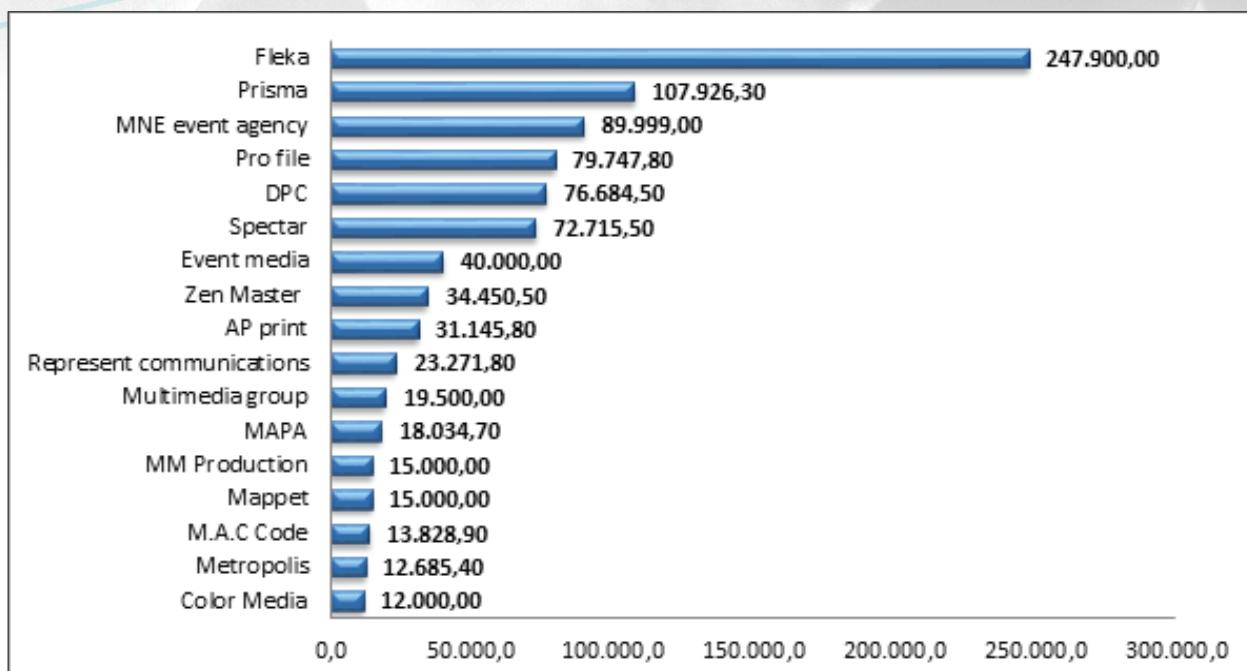

Grafik 17: presjek uplata informativnim agencijama i servisima izražen u procentualnim iznosima

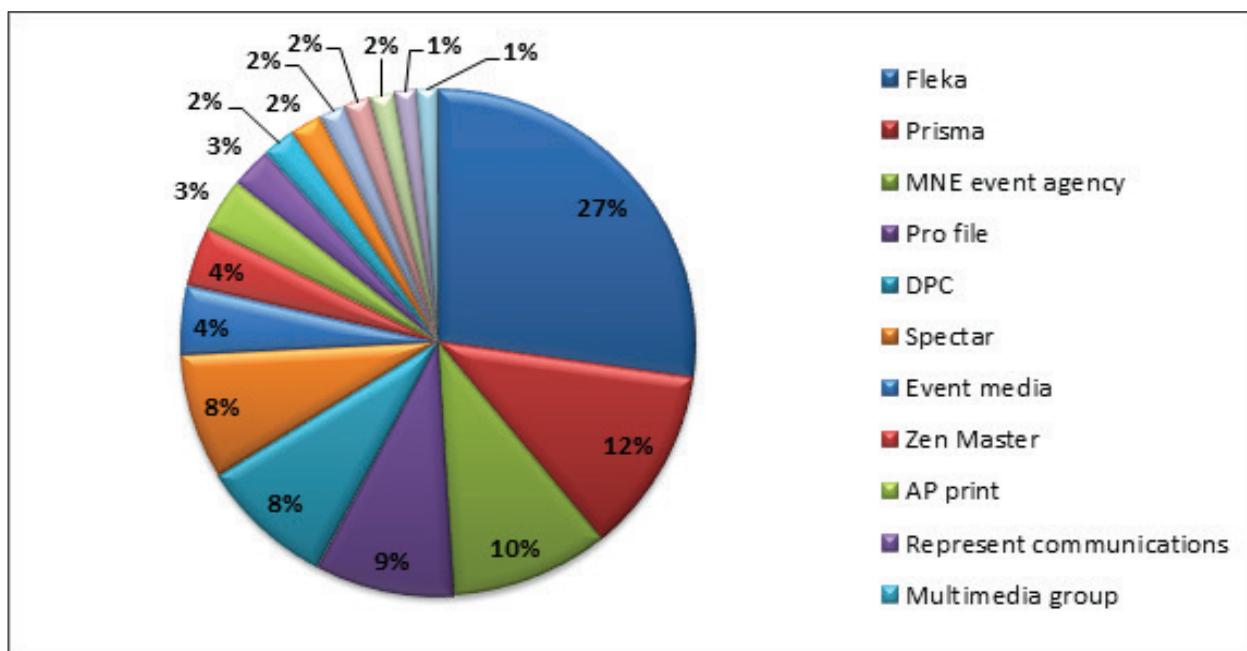
Marketinške agencije i produkcijske kuće

Za marketinške agencije i produkcijske kuće izdvojeno je ukupno **1.088.726,72 EUR**. Struktura po subjektima je sljedeća³³:

33 Predmet obrade su marketinške agencije i produkcijske kuće kojima je uplaćeno više od 10.000 EUR

Grafik 18: presjek uplata marketinškim agencijama i producijskim kućama izražen u EUR

Grafik 19: presjek uplata marketinškim agencijama i producijskim kućama izražen procentualnim iznosima

Pojedinačni nalazi po strukturi organa javnog sektora

Ministarstva

Predmet istraživanja bili su: Generalni sekretarijat Vlade, Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo odbrane, Ministarstvo finansija, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija, Ministarsvo prosvjete,

Ministarstvo sporta (koje je u svoj sastav objedinilo raniju Kancelariju za mlade), Ministarstvo nauke, Ministarstvo kulture, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarsvo rada i socijalnog staranja i Ministar bez portfelja. Svi istraživani subjekti su dostavili tražene podatke. U cilju dodatne provjere transparentnosti rada i zakonske obaveze objavljivanja dokumentacije na portalu javnih nabavki, ali i cijelovitosti dostavljene dokumentacije, istraživači su uvidjeli da pojedina ministarstva nijesu dostavila svu traženu dokumentaciju, odnosno dodatni ugovori su pronađeni na ovom portalu. Dodatni materijali će biti predmet obrade, uz jasnu naznaku izvora.

Tradicionalno, ministarstva su među najvećim potrošačima, sa iznosom od **692.907,17 EUR ili 30,7%**, od ukupnog iznosa u 2016. godini. U odnosu na prethodnu godinu, radi se o značajnom uvećanju od gotovo 200.000 EUR. Sva ministarstva su imala troškove čiji je pregled dat u zasebnom grafikonu. Pojedinačno posmatrano, kao i svih prethodnih godina, najveći iznos sredstava potrošen je od strane Ministarstva održivog razvoja i turizma i to 418.117,50 EUR.

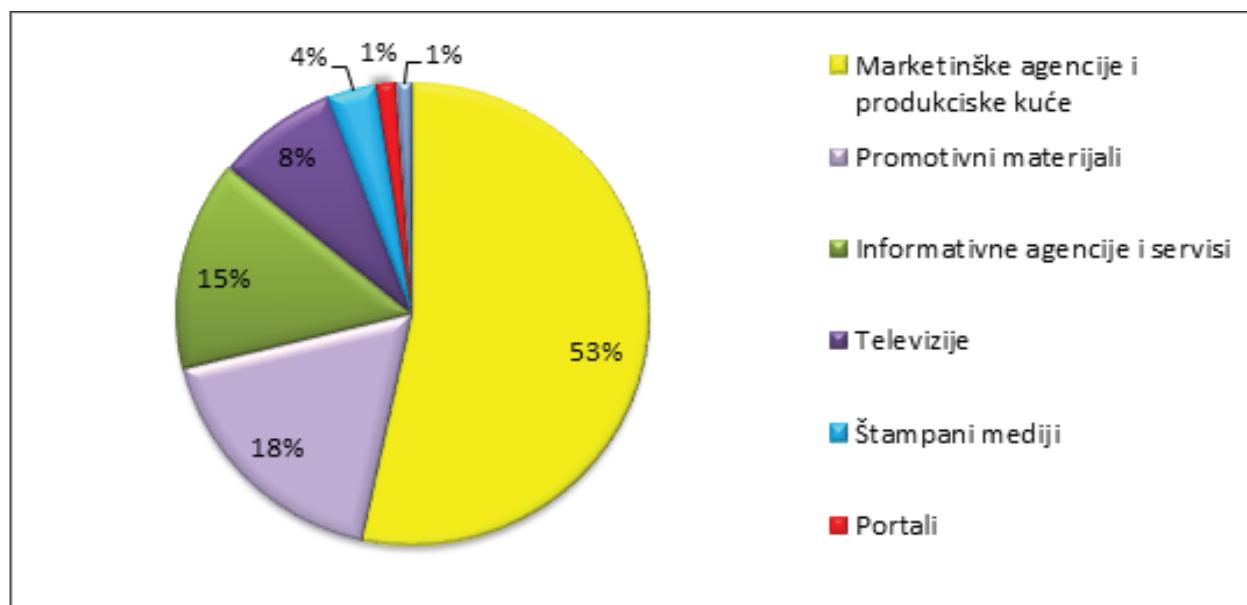

Grafik 20: prikaz pojedinačnih utrošaka od strane ministarstava u EUR

Pojedinačni nalazi po strukturi pružalaca usluga

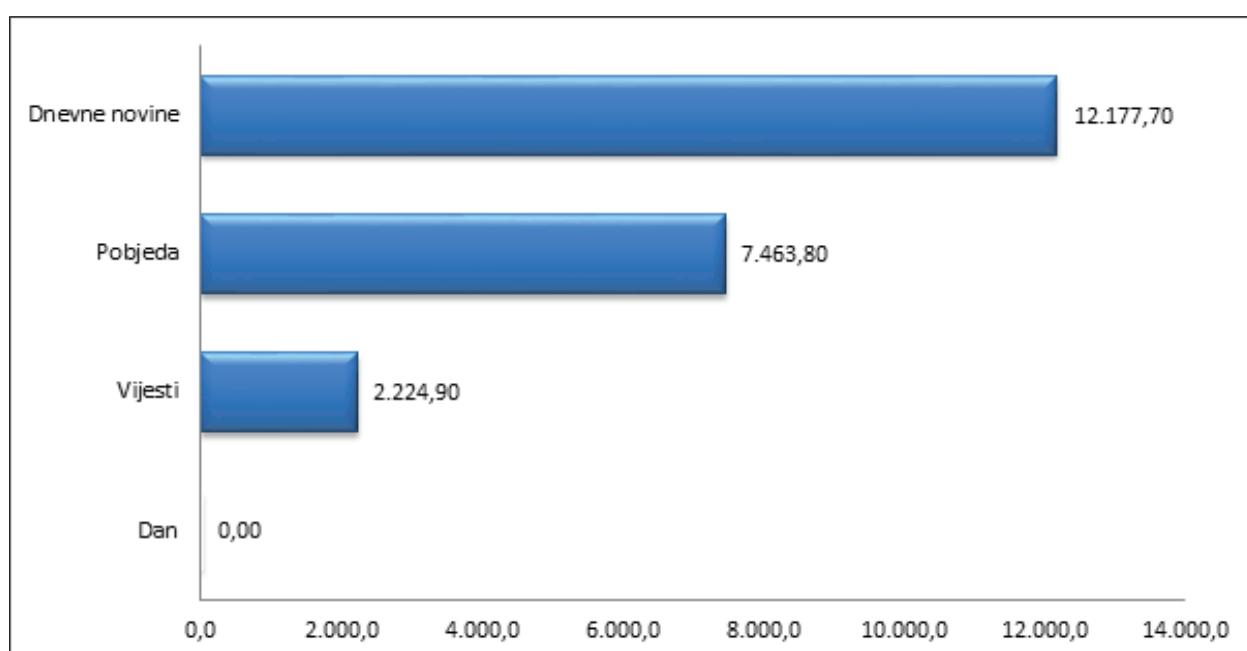
Od ukupno utrošenog novca, za štampane medije izdvojeno je **23.385,44 EUR (3,4%)**, za TV **57.277,3 EUR (8,3%)**, za radio stanice **7.300,00 EUR (1,05 %)**, za portale **8.938,00 EUR (1,3 %)**, za informativne agencije i servise **99.631,19 EUR (14,4%)**, za štampu promotivnog materijala **121.122,69 EUR (17,5%)**, dok je

za marketinške agencije i produkcijske kuće izdvojeno **364.314,67 EUR (52,6%)**. Razlika u odnosu na ukupne iznose odnosi se na sredstva koja su izdvojena za regionalne medije i agencije za istraživanje javnog mnjenja, koje nijesu predmet obrade zbog značajnije manjih iznosa koji su im uplaćeni.

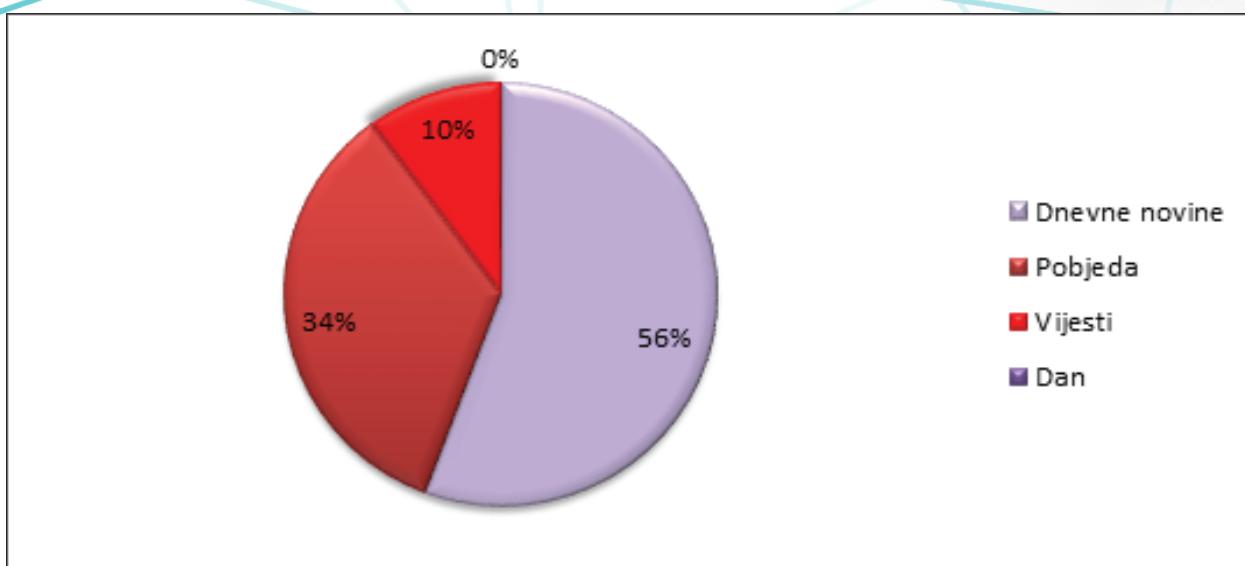

Grafik 21: prikaz uplata po kategorijama u procentualnim iznosima

Po strukturi subjekata kojima su novci isplaćeni nacionalni štampani mediji dobili su **23.385,44 EUR**.

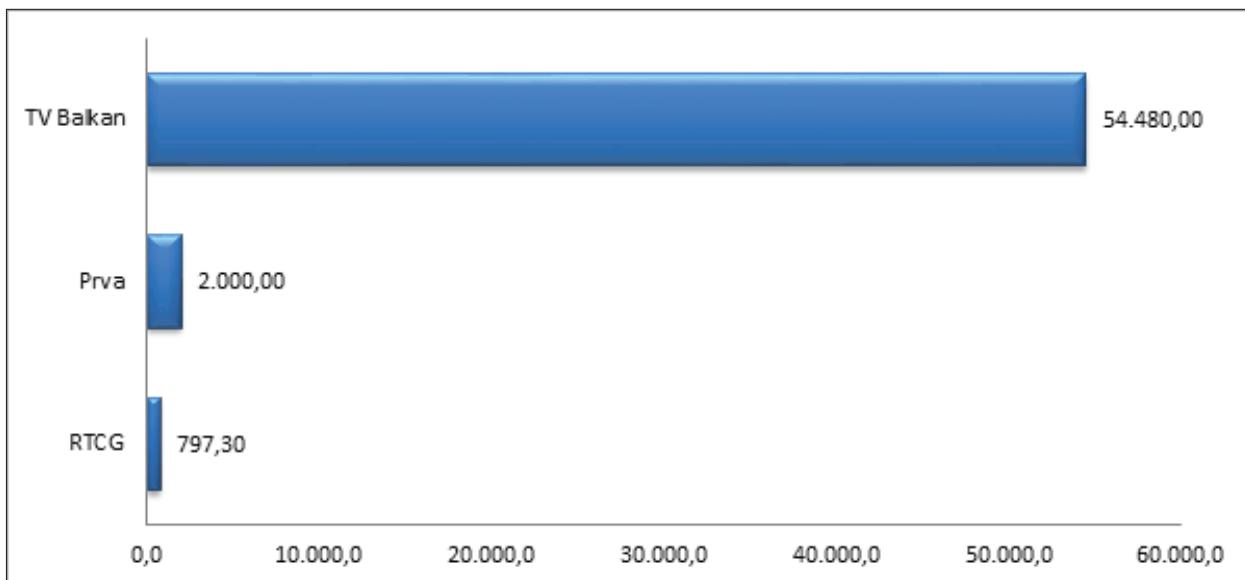
Grafik 22: prikaz uplata štampanim medijima od strane ministarstava u EUR

Grafik 23: prikaz uplata štampanim medijima od strane ministarstava u procentualnim iznosima

Budžetska sredstva su u najvećem procentu isplaćena *Dnevnim novinama* i to od strane više ministarstava: Ministarstvo nauke, Ministarstvo kulture i Ministarstva zdravlja. Treba naglasiti i da Ministarstvo zdravlja nije dostavilo ugovor sa *Dnevnim novinama*, kao dio dokumentacije, po zahtjevu CGO-a, već je isti pronađen na portalu javnih nabavki, od strane istraživača. Slijedi *Pobjeda*, kojoj su sredstva uplaćena od strane Ministarstva odbrane, Ministarstva nauke, Ministarstva kulture, Ministarstva saobraćaja i pomorstva, kao i Ministarstva rada i socijalnog staranja. Kad su u pitanju ostali štampani mediji, cijelokupan iznos *Vijestima* uplaćen je od strane Ministarstva unutrašnjih poslova, dok DAN nije imao uplata u toku 2016. godine.

Nacionalnim televizijama je, od strane ministarstava, ukupno je uplaćeno **57.277,3 EUR.**

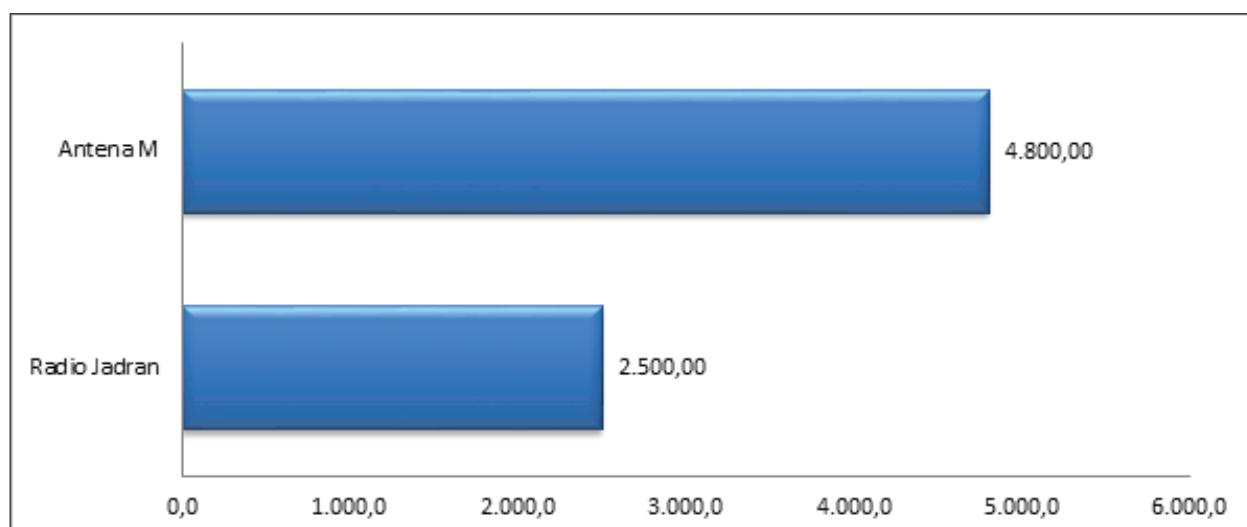

Grafik 24: prikaz uplata TV od strane ministarstava u EUR

Osim TV Prva i RTCG-a, koji su sredstva prihodovali od Ministarstva nauke, drugih uplata nacionalnim televizijama, po dostupnim informacijama, nije bilo. Za razliku od prethodnih godina primjetan je značajan pad izdvajanja za nacionalne televizije, od strane ministarstva.

Najveća uplata izvršena je od strane Ministarstva održivog razvoja i turizma za Balkan TV.

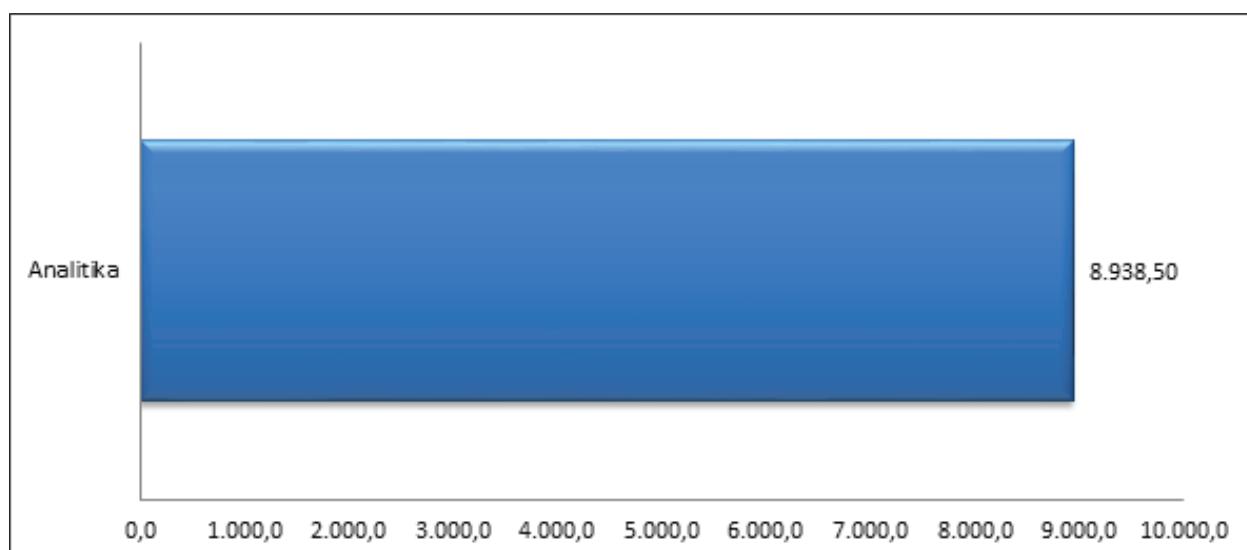
Ukupan iznos sredstava koji je uplaćen radio stanicama je **7.300,00 EUR**.

Grafik 25: prikaz uplata radio stanicama od strane ministarstava u EUR iznosima

Anteni M je cjelokupan iznos uplaćen od strane Ministarstva održivog razvoja i turizma, dok je radio Jadranu novac uplaćen od strane Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja. Iznosi i izvori uplate su gotovo identični kao i prethodnih godina, uz naznaku da se i ovdje može konstatovati ukupan pad direktnih uplata radio stanicama od strane ministarsstava.

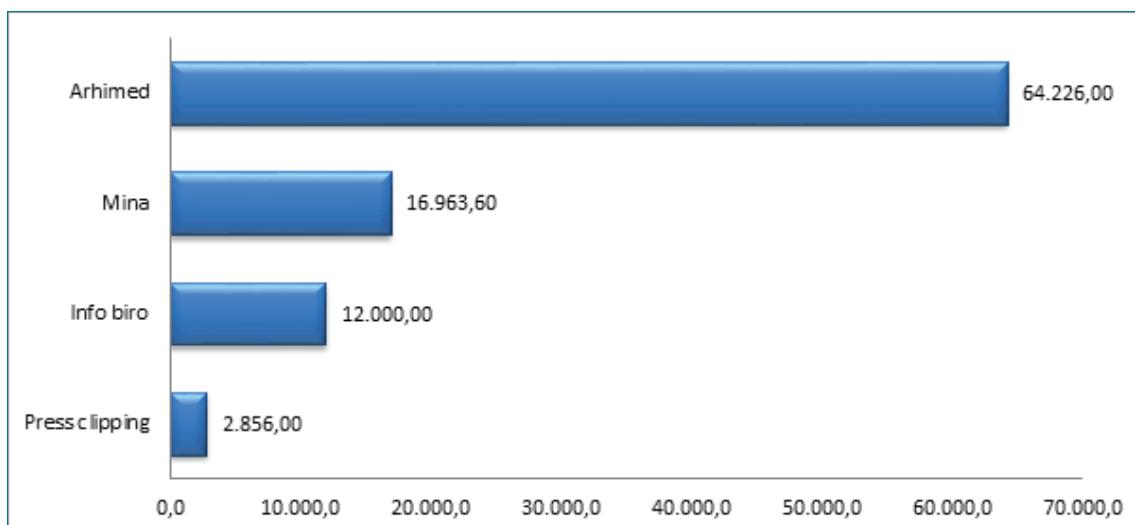
Portalima je ukupno uplaćeno **8.938,50 EUR**.

Grafik 26: prikaz uplata portalima od strane ministarstava u EUR

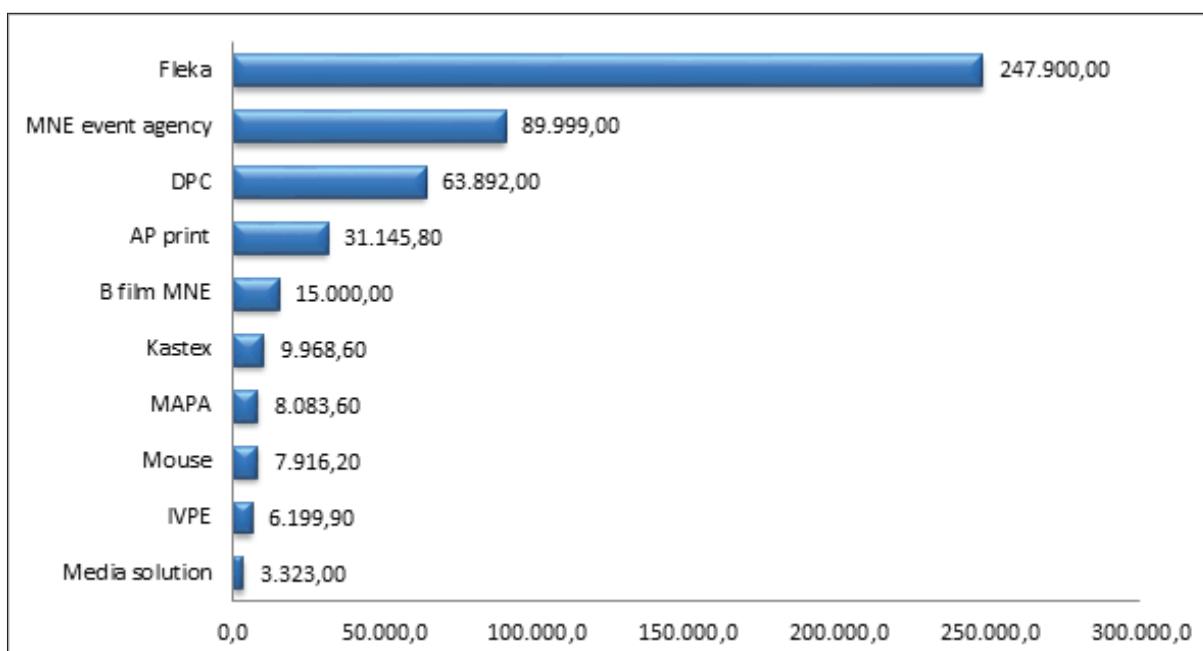
Cjelokupan iznos uplaćen je portalu *Analitika*, i to od strane Ministarstva održivog razvoja i turizma, što je trend koji se ponavlja godinama.

Informativne agencije i servisi dobili su na svoje račune **99.631,19 EUR** od ministarstava u 2016. godini.³⁴

Grafik 27: prikaz uplata informativnim agencijama i servisima od strane ministarstava u EUR

Kad su u pitanju marketinške agencije i produksijske kuće, ukupno su prema njima ministarstva transferisala sredstva u iznosu od **485.437,36 EUR**.³⁵

Grafik 28: prikaz uplata marketinškim agencijama i produksijskim kućama od strane ministarstava u EUR

34 Grafičkim prikazom obuhvaćeni su samo oni subjekti koji su prihodovali više od 1.000 EUR

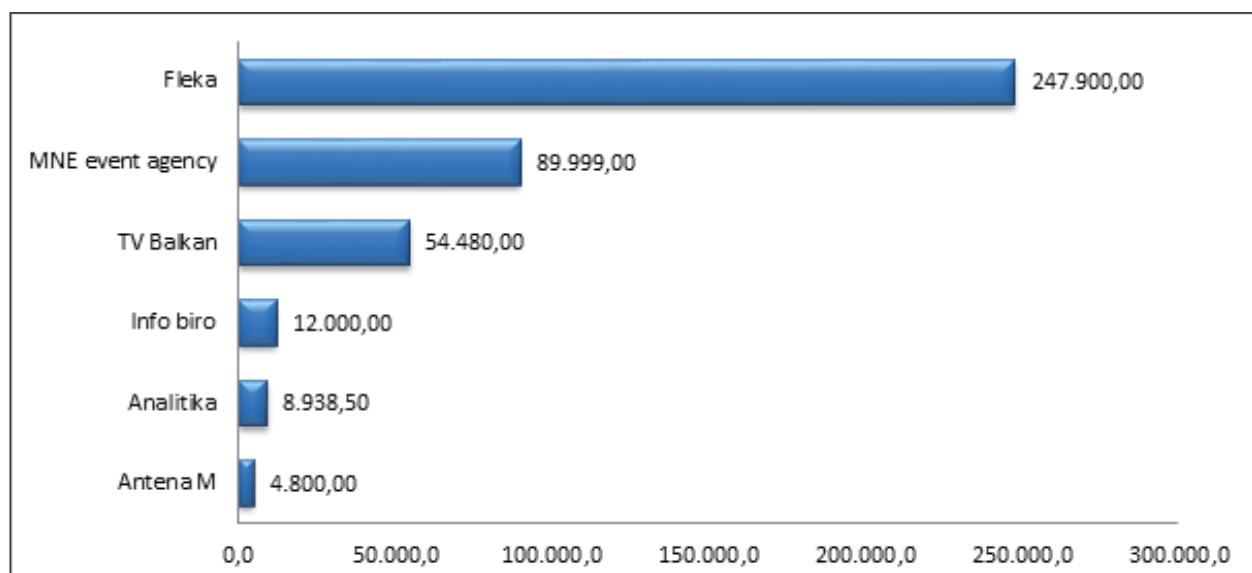
35 Predmet obrade su marketinške agencije i produksijske kuće kojima je uplaćeno više od 1.000 EUR

Tradicionalno, cjelokupan iznos za *Fleka* i *MNE event agency* uplatilo je Ministarstvo održivog razvoja i turizma. *DPC*-u su uplate izvršene od strane Generalnog sekretarijata Vlade i dva ministarstva koja nijesu dostavila podatke po zahtjevu CGO-a, već su navedeni ugovori pronađeni na portalu javnih nabavki. Radi se o uplatama Ministarstva vanjskih poslova i evropskih integracija i Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Isto ministarstvo je ukupno navedeni iznos uplatilo i firmi *IVPE*, dok je cjelokupan iznos *Studio Mouse*-u uplaćen od strane Ministarstva zdravlja. Ni ova dva ugovora nijesu bila dio dostavljene dokumentacije CGO-u. Slična je situacija je i u svim ostalim izvršenim uplatama. Preciznije, Ministarstvo pravde je uplatilo firmi *IVAGO* cjelokupan iznos, *Kastex*-u Ministarstvo ekonomije, dok je *AP printu* uplata izvršena od strane Ministarstva odbrane.

Zabrinjava podatak da su sva navedena ministarstva propustila da dostave navedene ugovore, odnosno informacije o izvršenim uplatama, iako se uvidom u zaključene ugovore jasno navodi da je pružena usluga štampe propagandnog i reklamnog materijala za kampanje koje su ta ministarstva sprovodila u toku 2016. godine.

Pojedinačni nalazi po ministarstvima

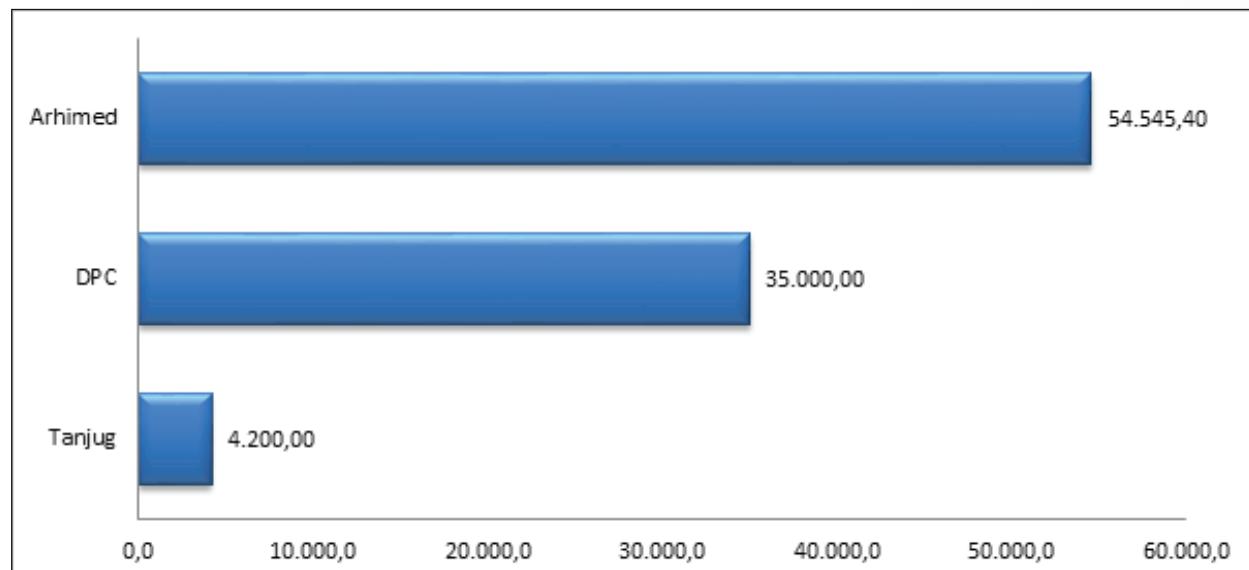
Imajući u vidu značaj Vlade i ministarstva kao organa izvršne vlasti i kreatora javnih politika, a u konkretnom istraživanju jednog od najvećih potrošača u sistemu, ukupni izdaci i struktura troškova pojedinačnih ministarstava će biti detaljno obrađeni i tabelarno prikazani.³⁶ Kao i prethodnih godina, **Ministarstvo održivog razvoja i turizma** imalo je najveće izdatke po navedenom osnovu, u ukupnom iznosu za 2016. godine od 418.117,50 EUR.

Grafik 29: struktura troškova Ministarstva održivog razvoja i turizma u EUR

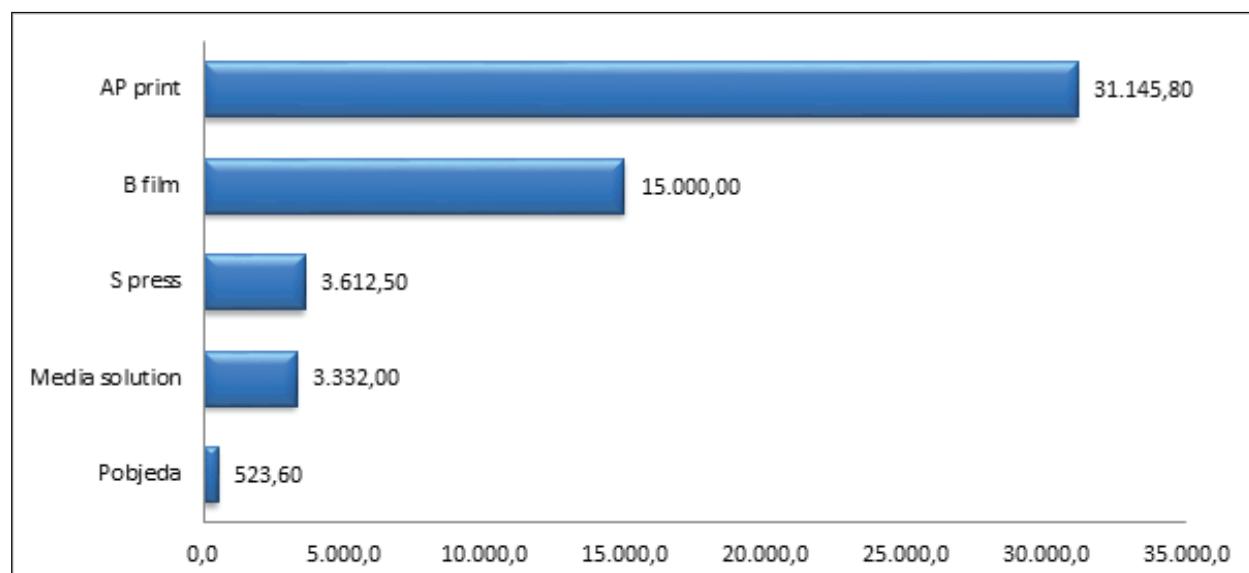
36 Grafičkim prikazom obuhvaćeni su samo ona ministarstva koji su utrošila više od 5.000 EUR

Generalni sekretarijat Vlade Crne Gore imao je ukupan izdatak od 93.745,40 EUR.

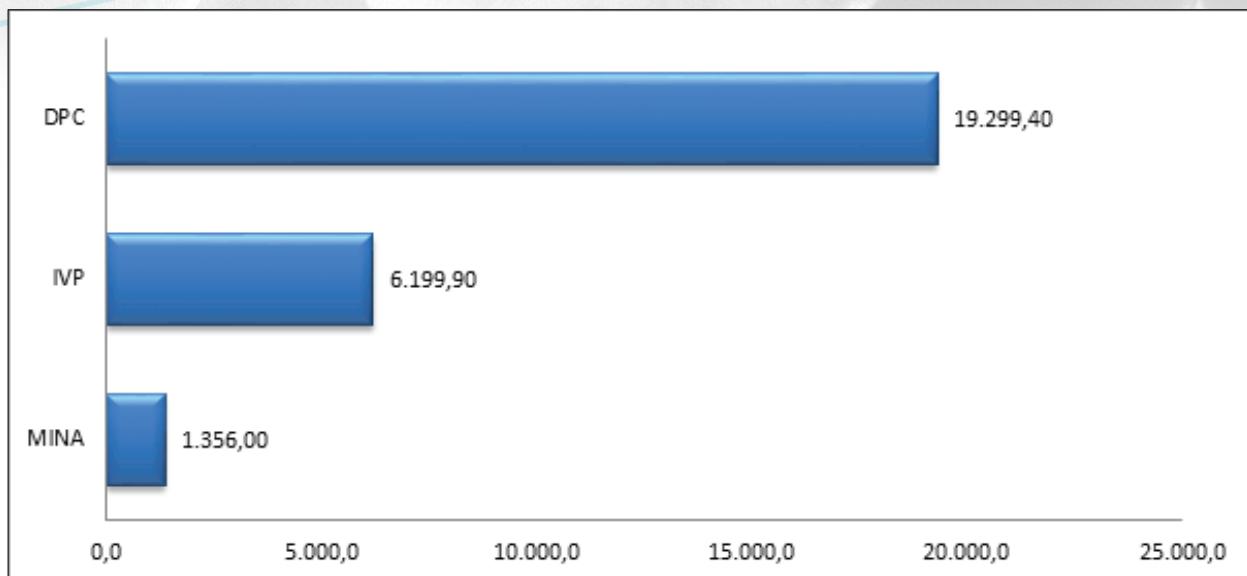
Grafik 30: struktura troškova Generalnog sekretarijata Vlade u EUR

Ukupni troškovi **Ministarstva odbrane** bili su 53.513,90 EUR

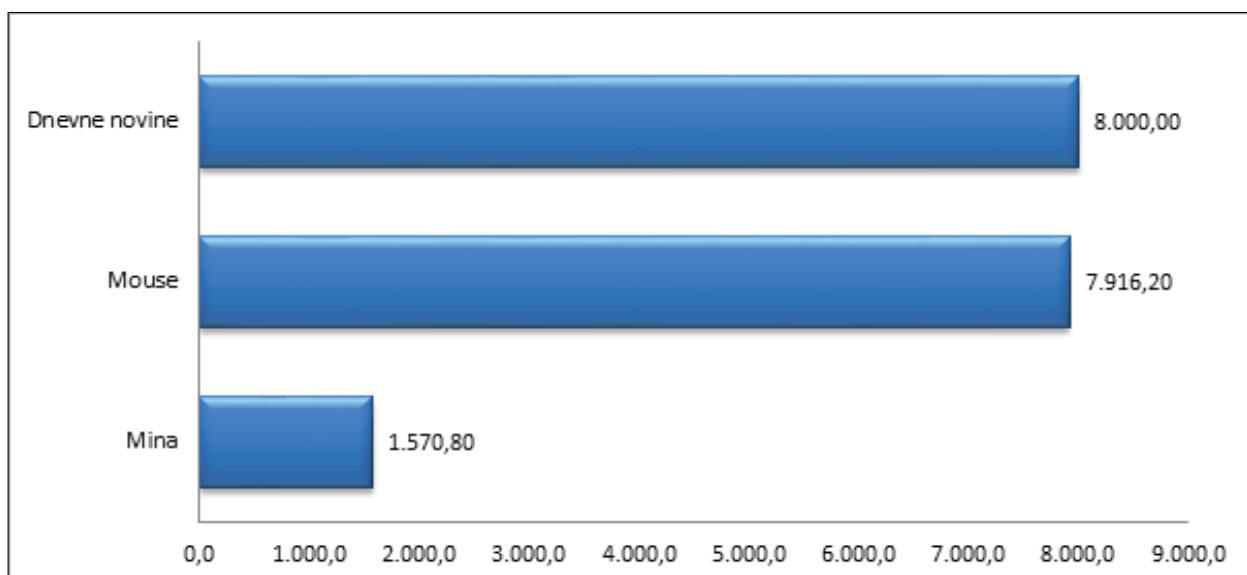
Grafik 31: struktura troškova Ministarstva odbrane u EUR

Ukupan iznos **Ministarstva za ljudska i manjinska prava** bio je 26.855,30 EUR.

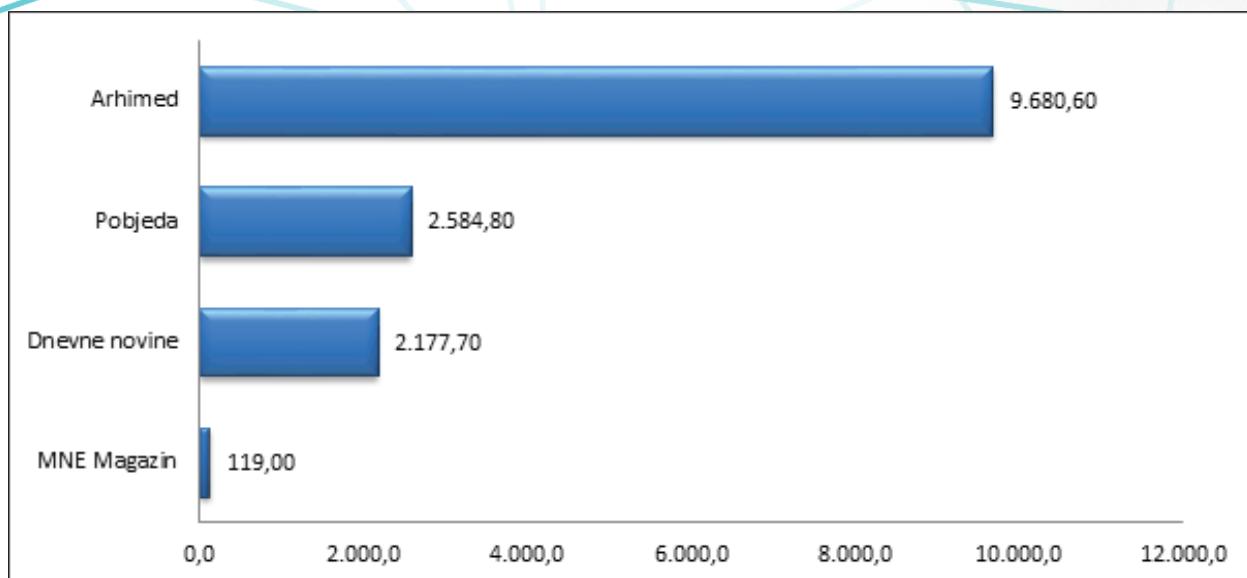
Grafik 32: struktura troškova MLJMP u EUR

Ukupan iznos uplaćen medijima, informativnim agencijama i servisima, marketinškim agencijama i proizvodnjičkim kućama od strane **Ministarstva zdravlja** bio je 17.487,30 EUR.

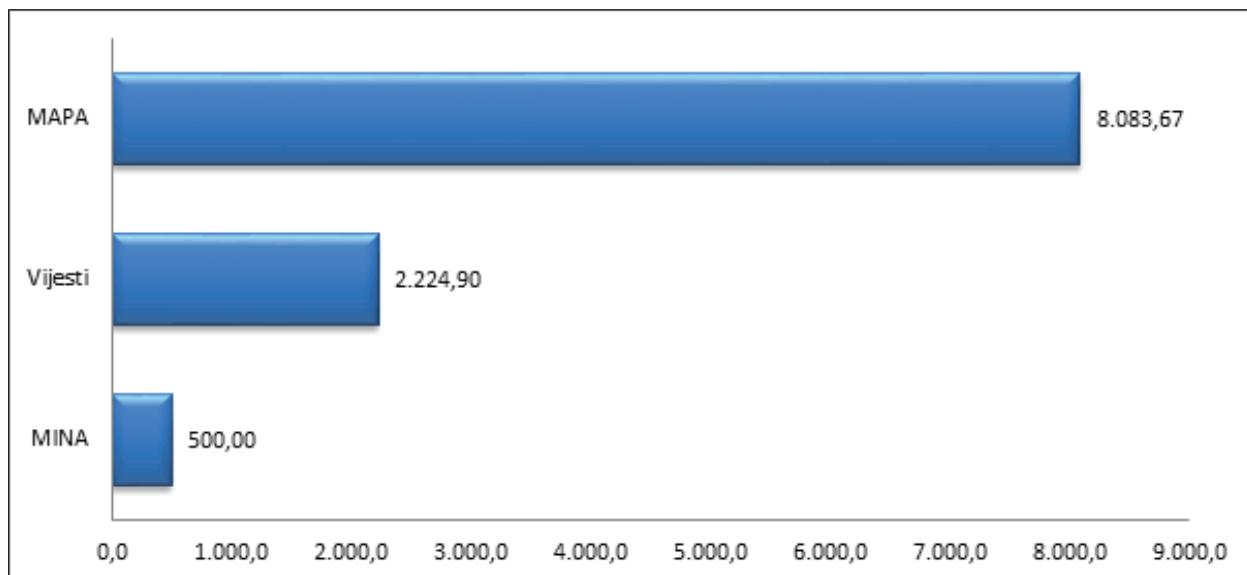
Grafik 33: struktura troškova Ministarstva zdravlja u EUR

Troškovi **Ministarstva kulture** bili su 14.562,10 EUR.

Grafik 34: struktura troškova Ministarstva kulture u EUR

Ukupan trošak **Ministarstva unutrašnjih poslova** bio je 10.808,60 EUR.

Grafik 35: struktura troškova MUP-a u EUR

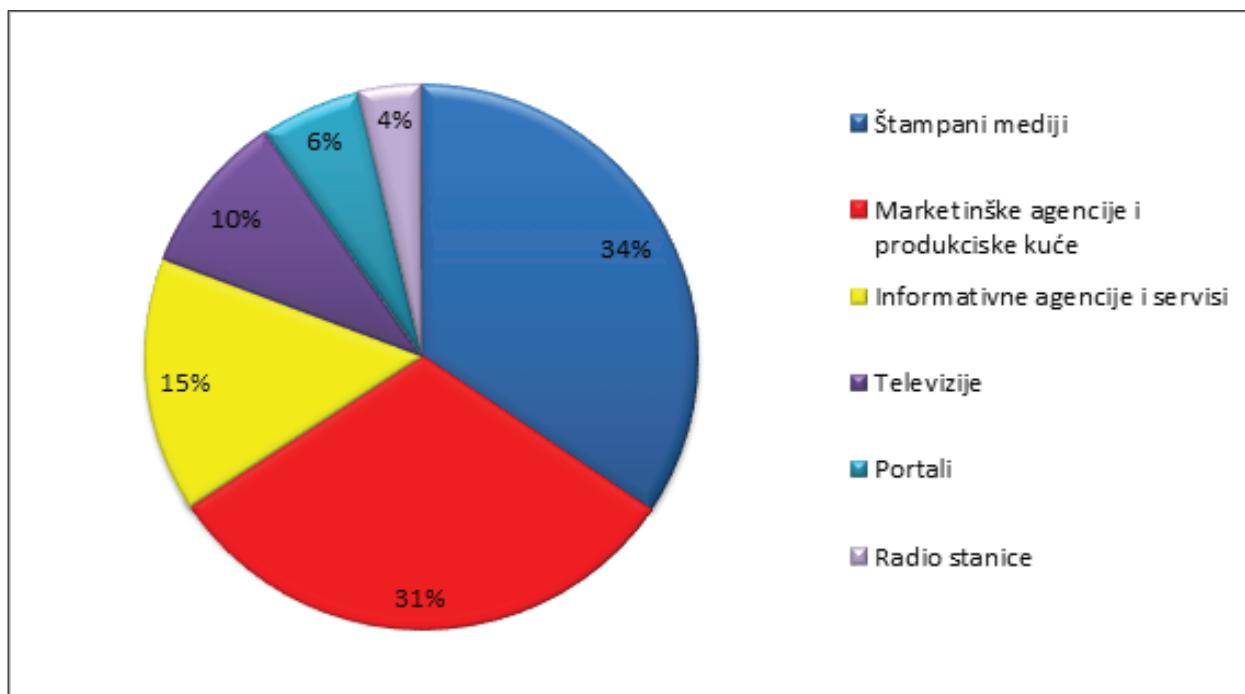
Ostala ministarstva su imala troškove manje od 10.000 EUR na godišnjem nivou, te nijesu bili predmet zasebne obrade. Od njih, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva ukupan iznos od 3.367,70 EUR uplatilo je tradicionalno *Pobjedi*. Ministarstvo nauke je imalo više uplata slijedećim subjektima: *Dnevne novine* 2.000,00 EUR, *Pobjeda* 333,00 EUR, *RTCG* 797,30 EUR i *Prva TV* 2.000,00 EUR. Ostala izdvajanja su značajnije niža i uplaćena su većem broju različitih subjekata.

Organi uprave³⁷

Istraživanjem su obuhvaćena 68 organa uprave (u sastavu ministarstava i samostalni organi uprave), preciznije uprave, zavodi, fondovi i agencije. Većina, tj. 59 su odgovorili na upućeni dopis u zakonskom roku. Troškove je imalo njih 28, a po dostavljenim podacima ostali organi nijesu imali izdatke po ovom osnovu.

Organi uprave, u toku 2016. godine, utrošili su ukupno **236.560,4 EUR**. Od datog iznosa, Komisija za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću, kroz finansiranje projekata, medijima raspodijelila je **11.500 EUR** i biće zasebno obrađena. Komisija djeluje u okviru Ministarstva finansija, ali kroz finansiranje projekata sredstva dodjeljuje i medijima.

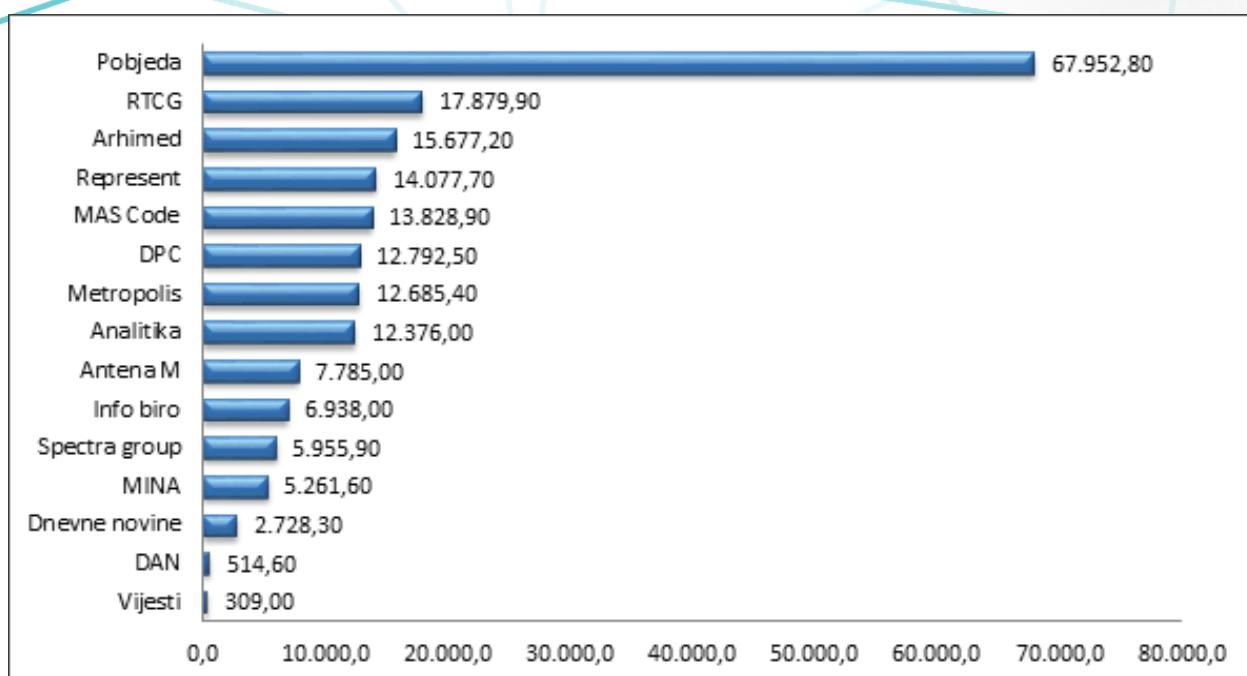
Preostali iznos od **221.560,49 EUR** utrošen je tako što je za štampane medije izdvojeno **72.825,20 EUR (34%)**, za TV **20.358,00 EUR (10%)**, za radio stanice **7.785,00 EUR (4%)**, za portale **12.376,00 EUR (6%)**, za informativne agencije i servise **31.884,01EUR (15%)**, a za marketinške agencije i produkcijske kuće **65.798,80 EUR (31%)**.

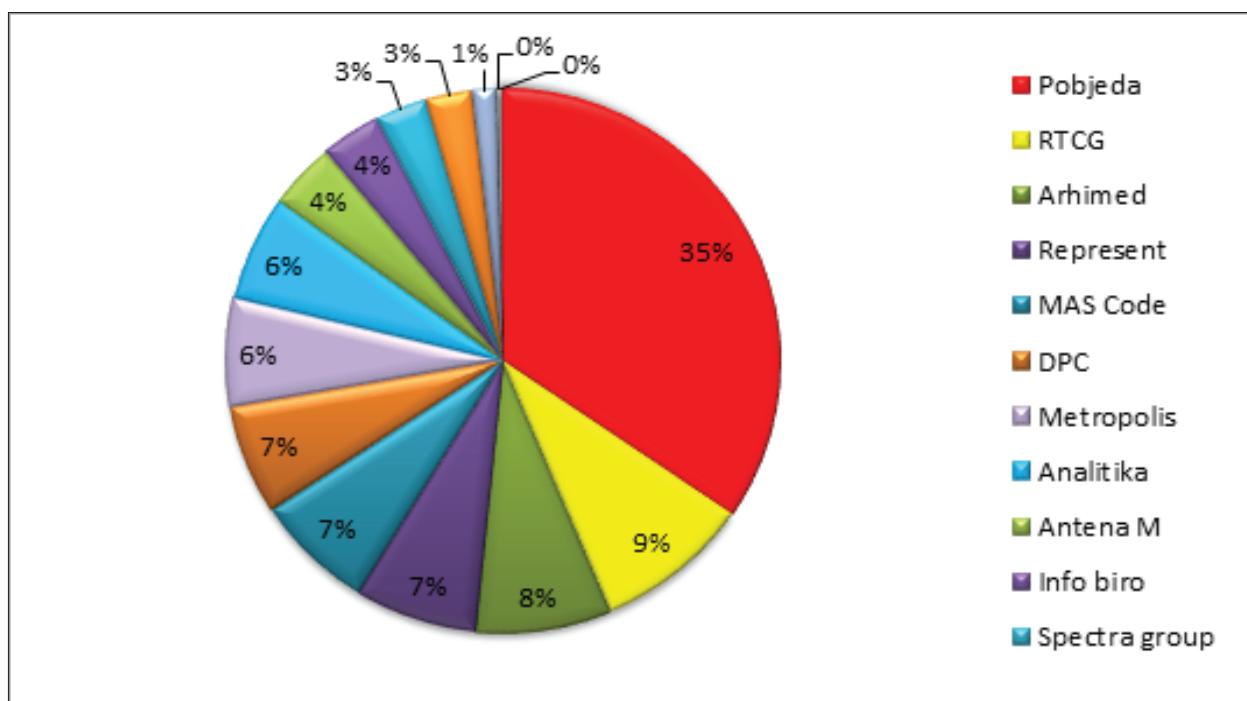
Grafik 36: kategorije subjekata koje su prihodovali od strane organa uprave u procentualnim iznosima

Kad je u pitanju struktura subjekata kojima je novac uplaćen, zbog manjeg broja biće kumulativno prikazani u jednoj tabeli, bez prethodne podjele po tipu subjekta.

³⁷ Zbog preglednosti grafičke obrade podataka, na istom mjestu su obrađeni organi uprave u sastavu ministarstava i samostalni organi uprave.

Grafik 37: struktura subjekata koje su prihodovali od strane organa uprave u EUR

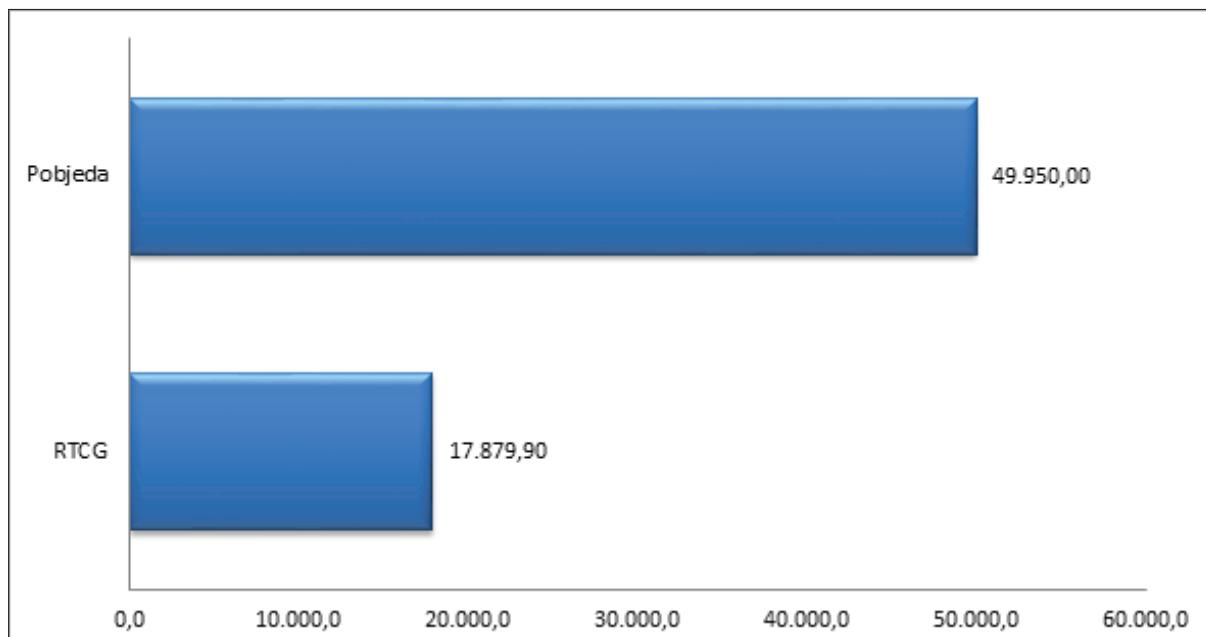
Grafik 38: struktura subjekata koje su prihodovali od strane organa uprave u procentualnim iznosima

Pojedinačni nalazi po organima uprave

Od 28 organa uprave koji su dostavili tražene podatke, devet je utrošilo više od 85% ukupnih sredstava, odnosno preciznije 194.076,7 EUR. Ta sredstva su uplaćena od strane Zavoda za zapošljavanje 67.829,90 EUR, Agencije za sprečavanje korupcije 49.475,44 EUR, Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost 26.149,60 EUR, Agencija za civilno vazduhoplovstvo 12.393,17 EUR, Uprave za

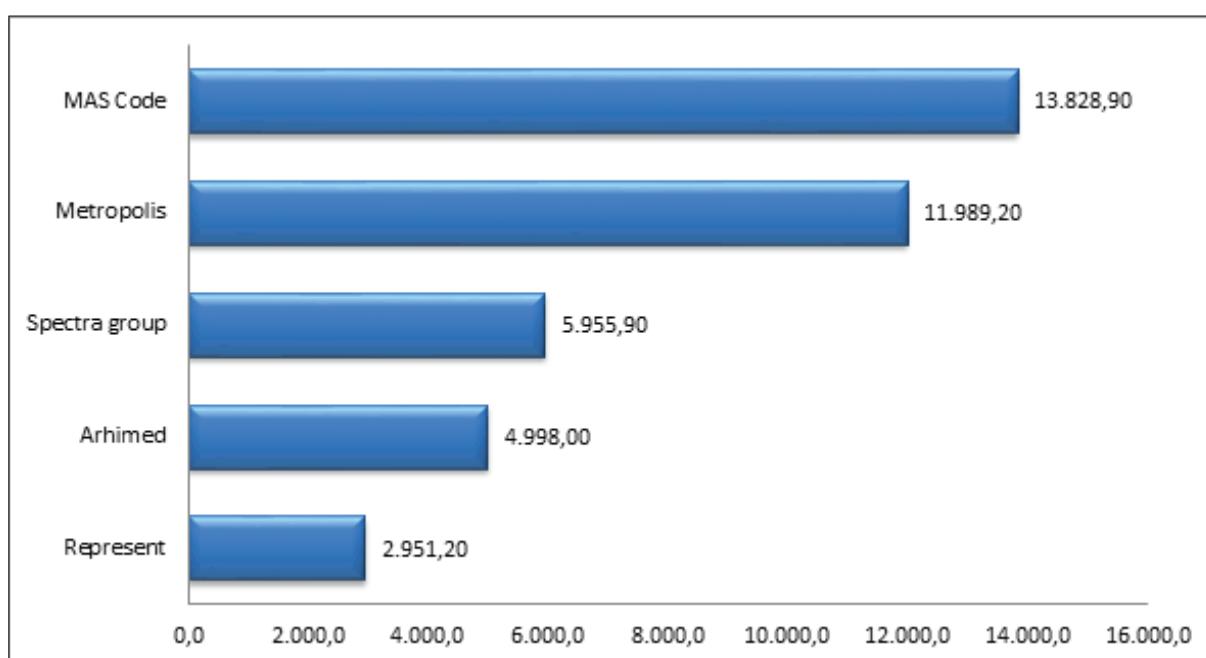
kadrove 12.792,50 EUR, Poreske uprave 7.638,87 EUR, zatim Zaštitnika za zaštitu imovinsko-pravnih odnosa 6.458,25 EUR i Agencije za stanovanje 6.192,27 EUR, te će stoga samo navedeni organi biti zasebno grafički obrađeni.

Zavod za zapošljavanje Crne Gore

Grafik 39: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Zavoda za zapošljavanje Crne Gore u EUR

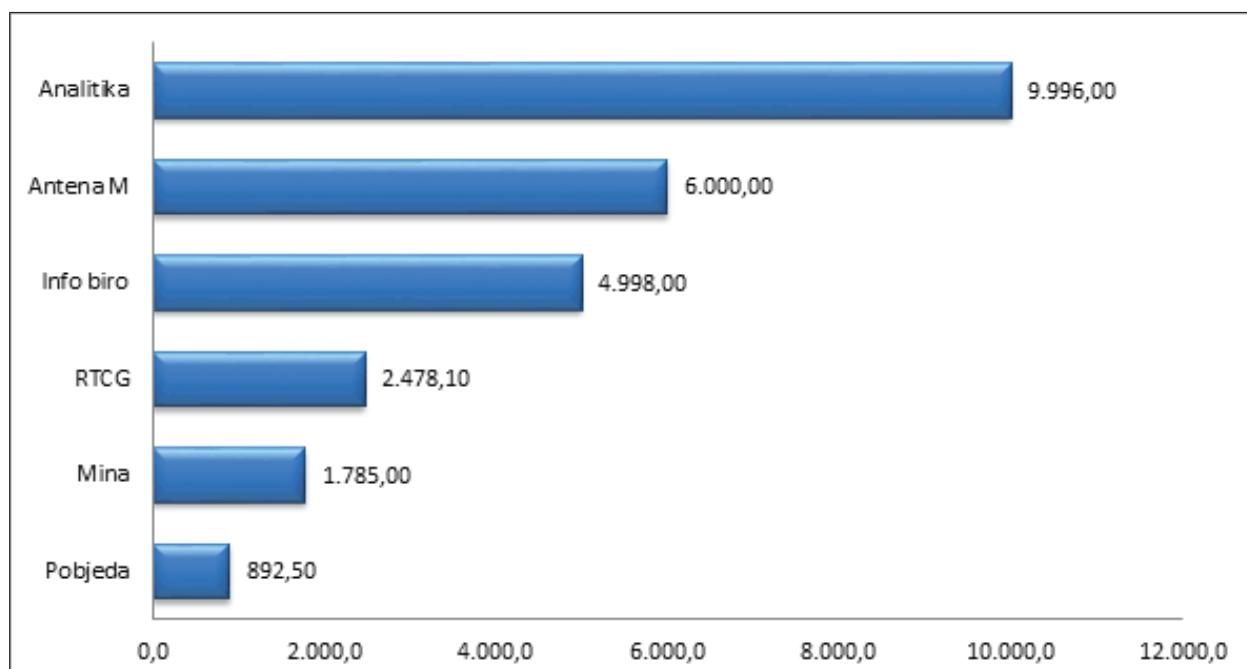
Agencija za sprečavanje korupcije

Grafik 40: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Agencije za sprečavanje korupcije u EUR

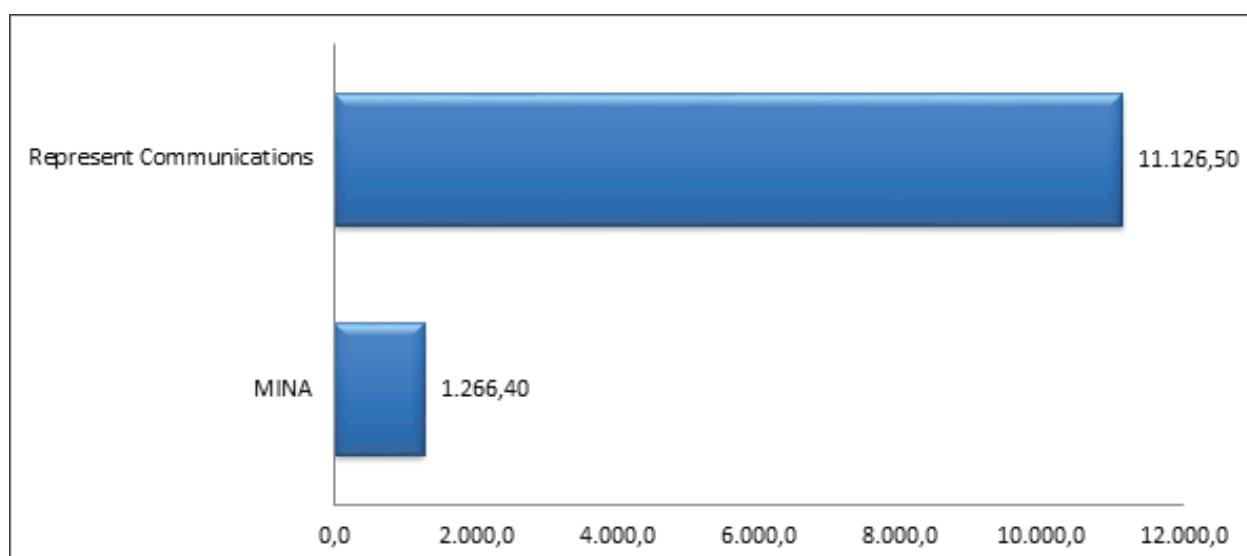
Dodatno, uz subjekte koji su navedeni u tabeli, sredstva su uplaćena i za usluge agencije za istraživanje javnog mnjenja. Tako je agenciji *De facto* uplaćeno 3.796,10 EUR.

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost

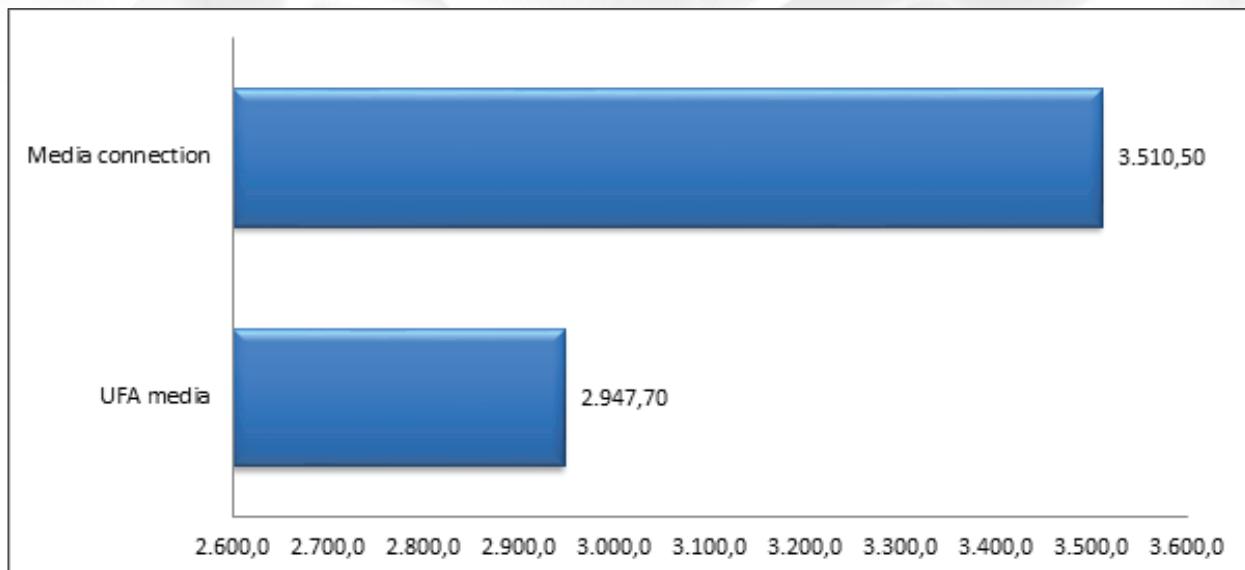
Grafik 41: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost u EUR

Agencija za civilno vazduhoplovstvo

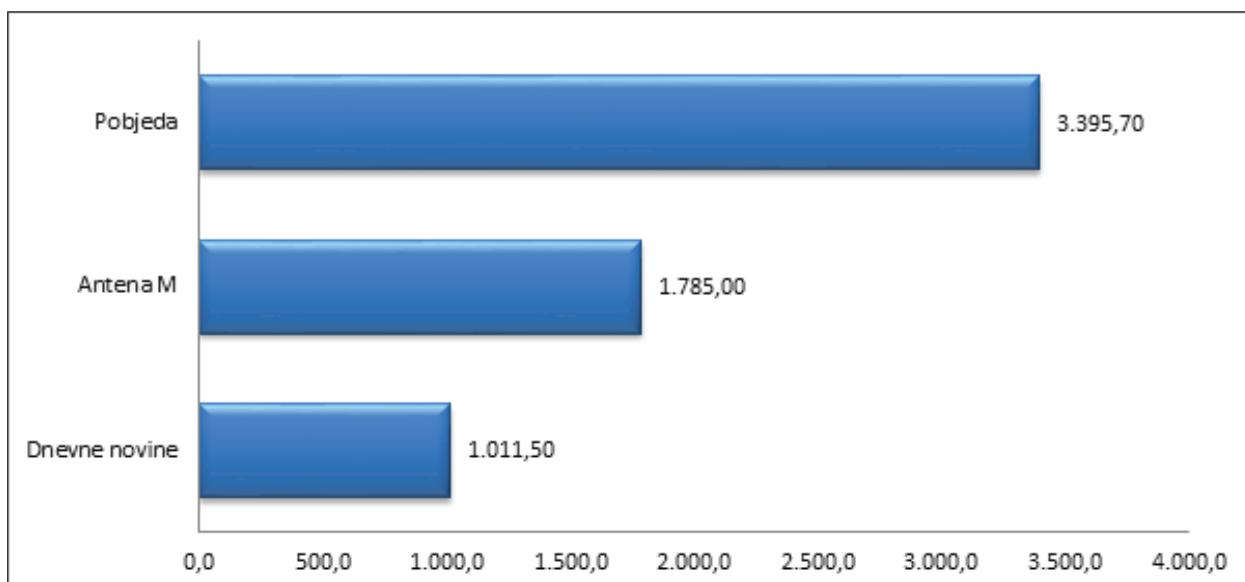
Grafik 42: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Agencije za civilno vazduhoplovstvo u EUR

Zaštitnik imovinsko pravnih odnosa

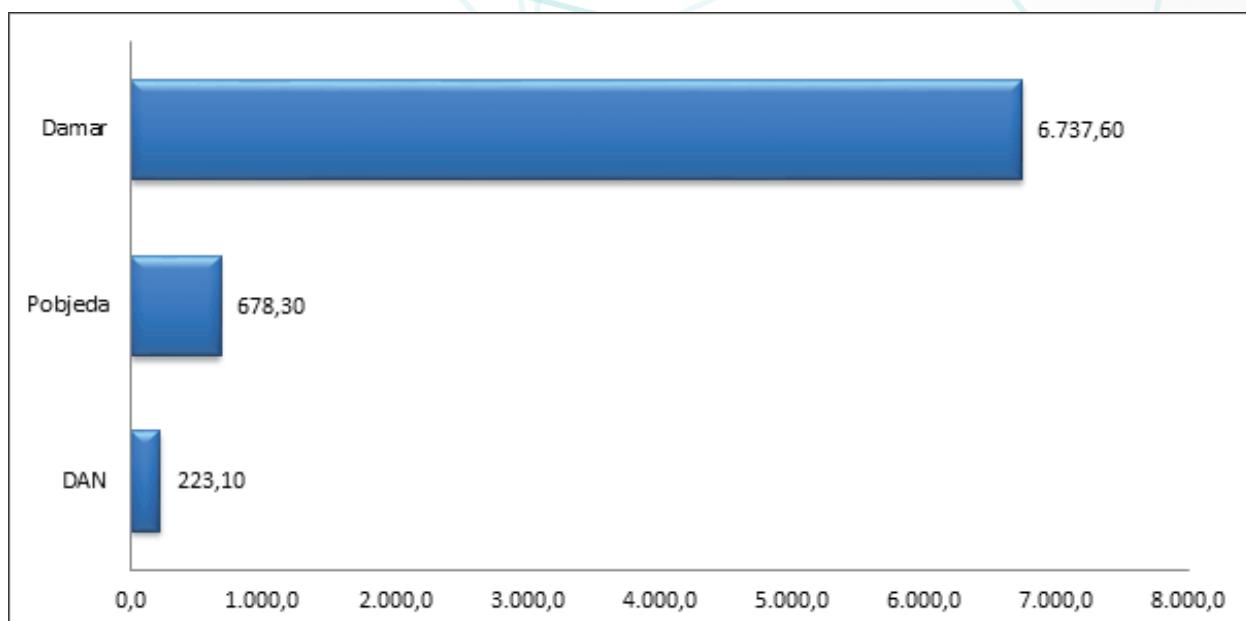
Grafik 43: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Zaštitnika imovinsko pravnih odnosa u EUR

Agencija za stanovanje

Grafik 44: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Agencije za stanovanje u EUR

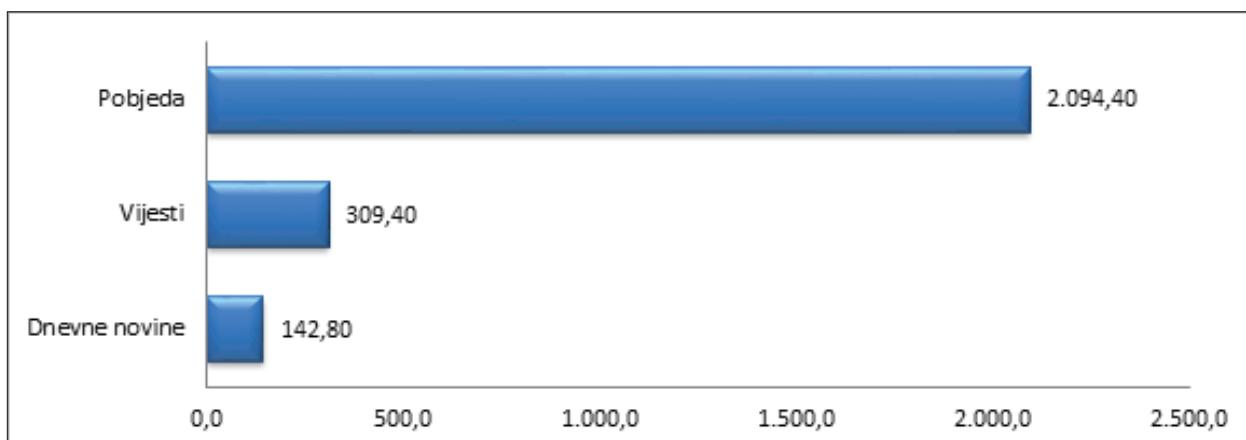
Poreska uprava

Grafik 45: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Poreske uprave Crne Gore u EUR

Uz navedene organe uprave čiji su troškovi grafički prikazani u odnosu na subjekte koji su primaoci sredstava, potrebno je istaći i one čiji su godišnji izdaci bili skromniji i kretali su se u manjim iznosima, do 5.000 EUR na godišnjem nivou.

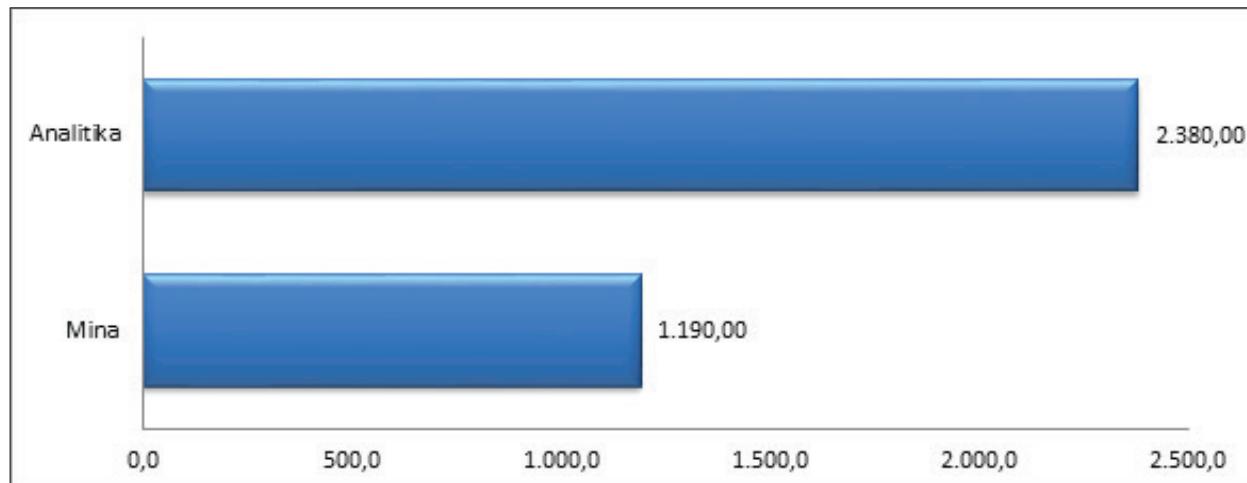
Komisija za hartije od vrijednosti

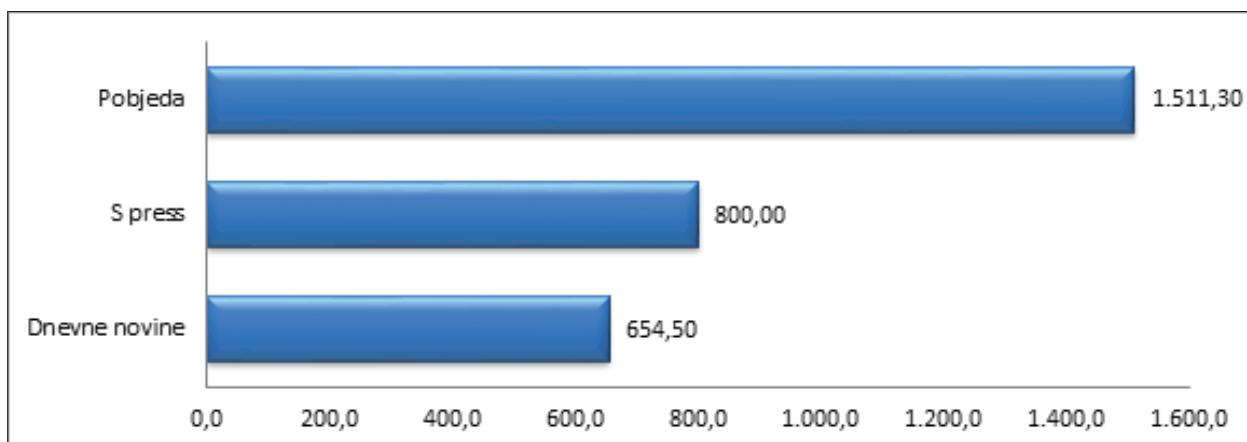
Grafik 46: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Komisije za hartije od vrijednosti u EUR

Uprava za inspekcijske poslove

Grafik 47: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Uprave za inspekcijske poslove u EUR

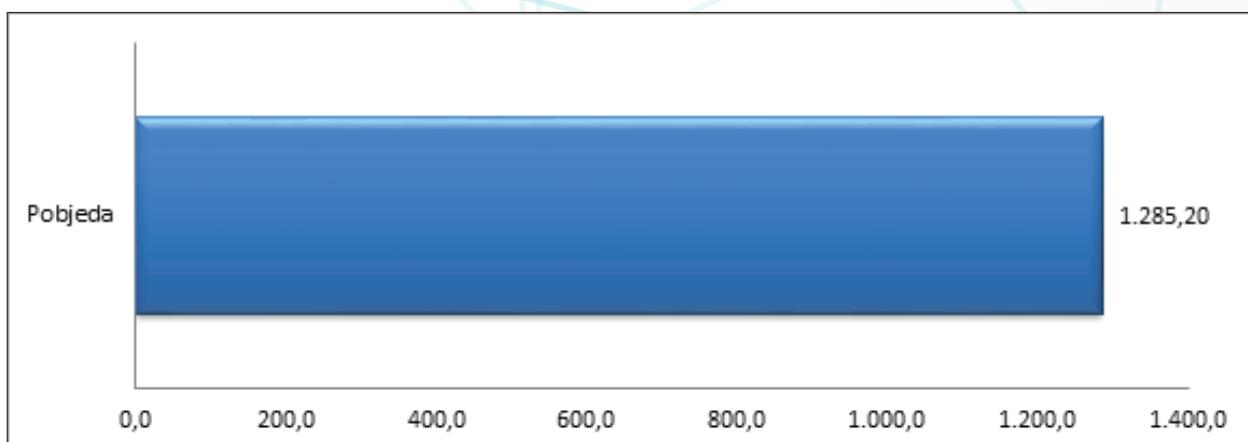

Zavod za hitnu pomoć

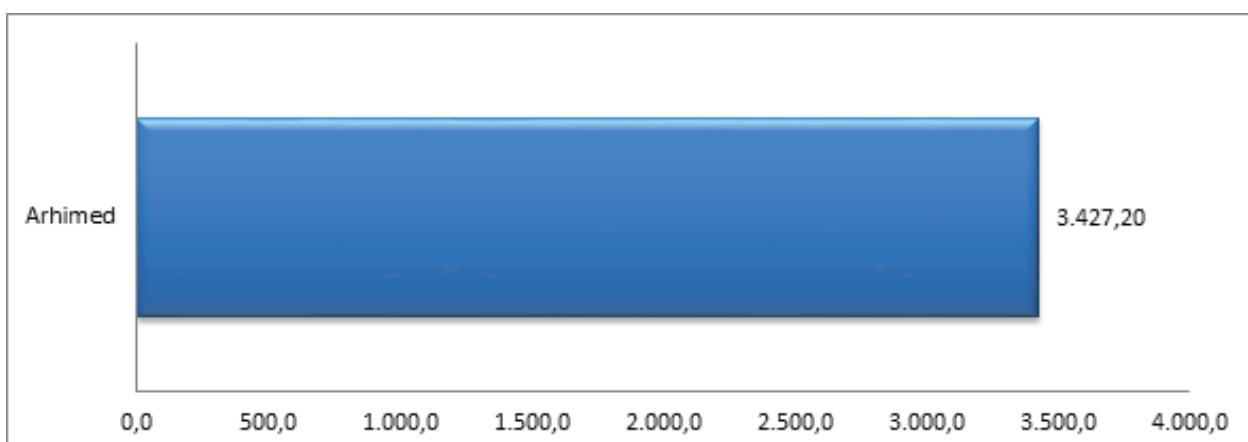
Grafik 48: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Zavoda za hitnu pomoć u EUR

Zavod za metrologiju

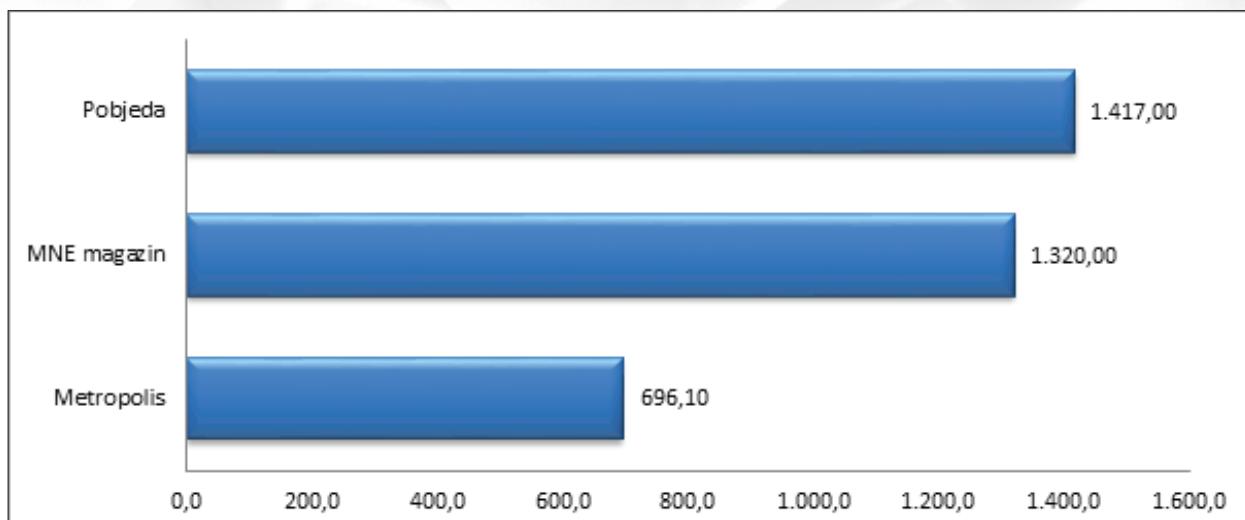
Grafik 49: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Zavoda za metrologiju u EUR

Uprava za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma

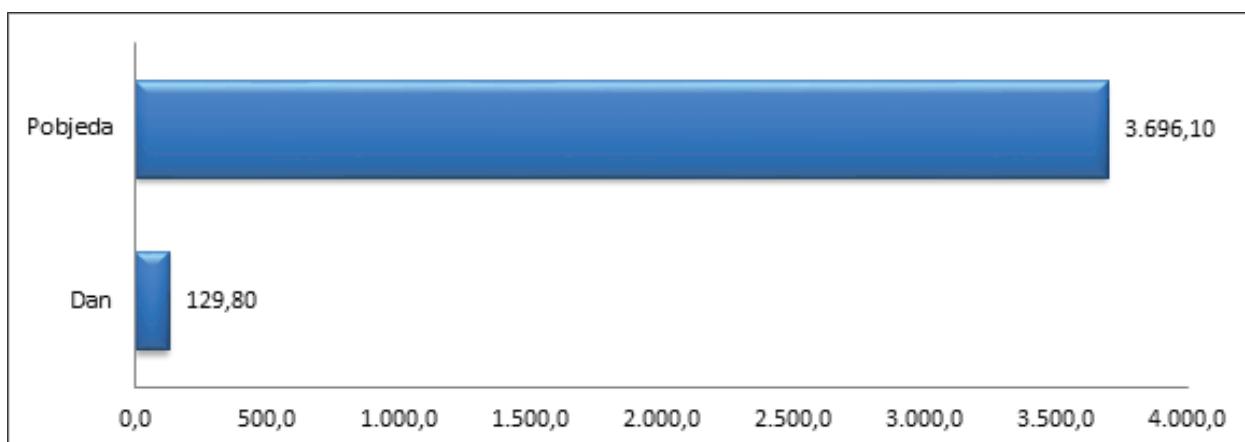
Grafik 50: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Uprave za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma u EUR

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

Grafik 51: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva u EUR

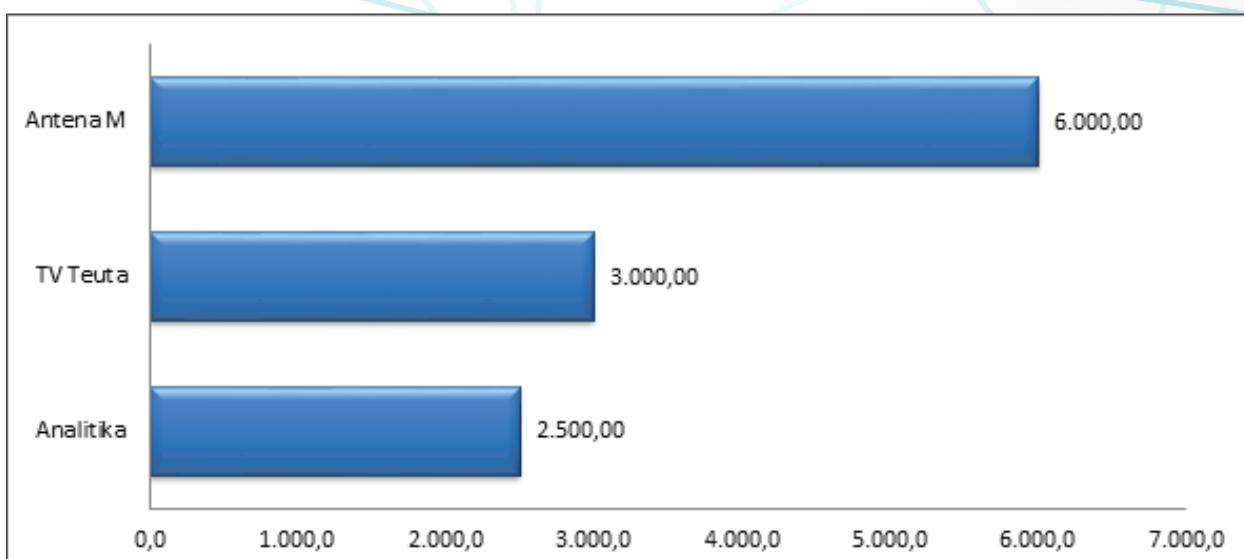
Agencija za elektronske medije

Grafik 52: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Agencije za elektronske medije u EUR

Komisija za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću

Kao što je već navedeno, predmet istraživanja bila je i **Komisija za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću**, koja nije zaseban organ već djeluje u okviru Ministarstva finansija, a sredstva raspodjeljuje kroz konkurs za finansiranje projekata. Ukupan iznos koji je Komisija izdvojila po odobrenim projektima medijima, u 2016.godini, bio je **11.500,00 EUR.**

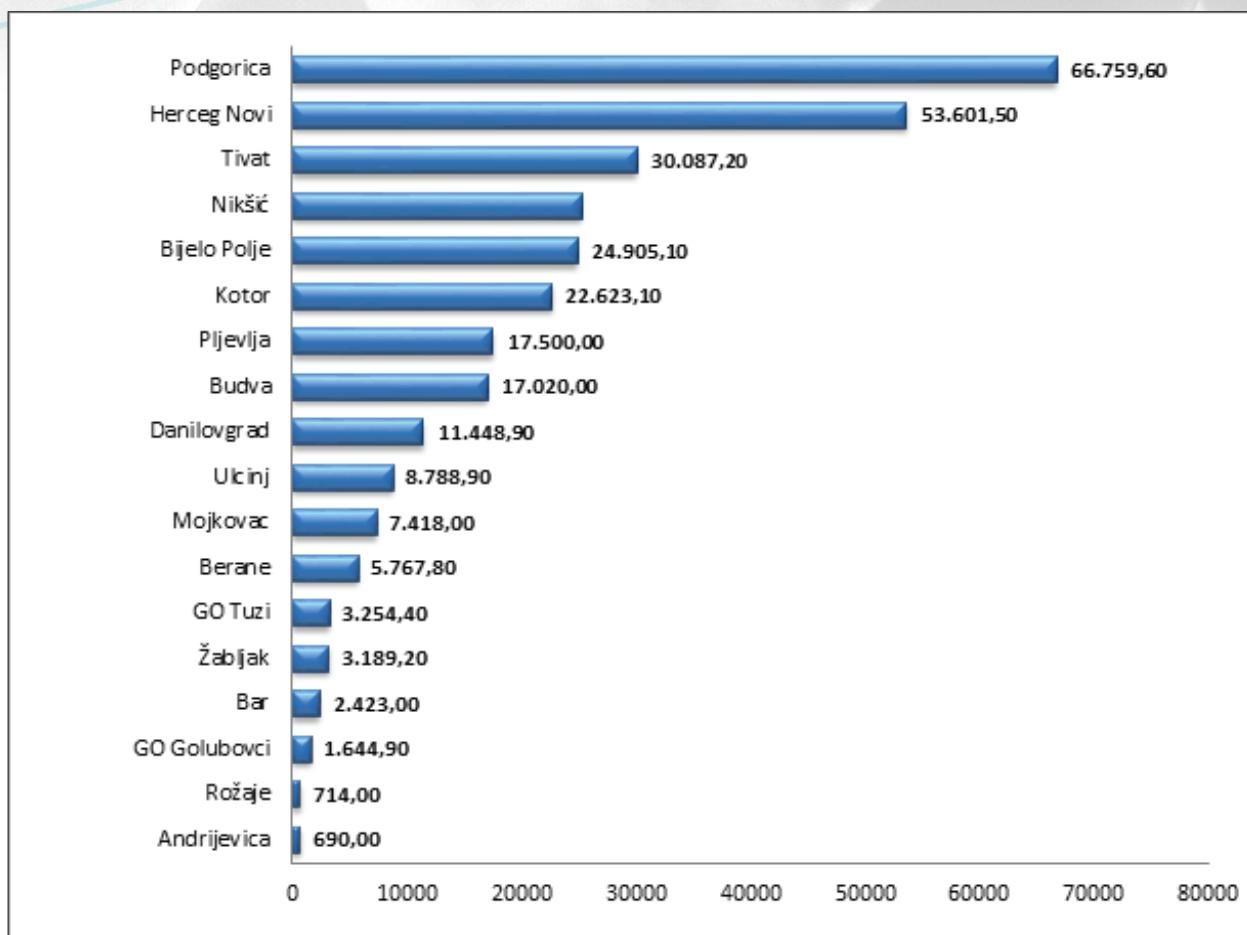

Grafik 53: struktura podržanih medija od Komisije u EUR

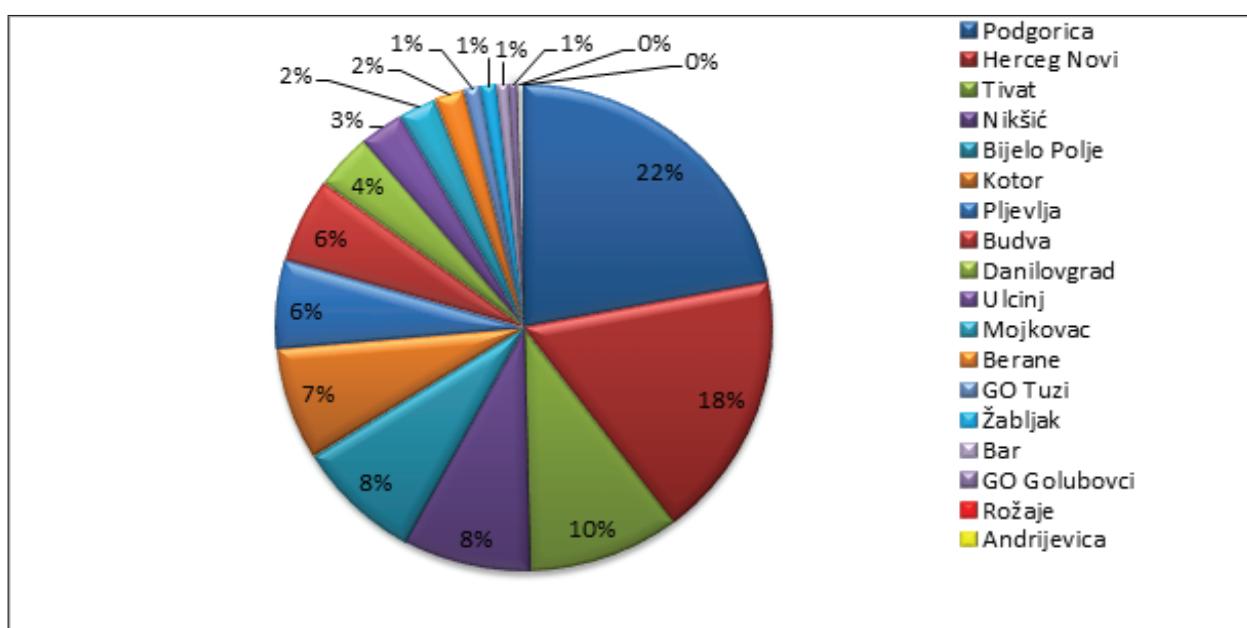
Lokalne samouprave

Značajna sredstva za oglašavanje i vezane usluge u medijima izdvojena su iz budžeta lokalnih samouprava, i to u ukupnom iznosu od **303.080,60 EUR**. Od 23 opštine u Crnoj Gori, 22 su pozitivno odgovorile na dopis i dostavili tražene podatke. Dostavljeni podaci su po strukturi varirali što ukazuje na različitu interpretaciju Zakona o slobodnom pristupu informacijama od strane opština. **Glavni grad Podgorica je jedina opština koja nije dostavila tražene podatke.** Ipak, pregledom portala javnih nabavki istraživači su preuzeli ugovor zaključen tokom 2016. godine koji se odnosi na štampu više različitih formi promotivnog materijala. Kako se navodi u specifikaciji, štampani su katalozi, plakati, baneri, roll up-ovi i drugi reklamni materijali. Druge ugovore koje je Glavni grad po ovim osnovima zaključivao tokom 2016. godine nije bilo moguće pronaći. Ovi podaci biće uključeni u dalju obradu.

Opštine koje po navedenom osnovu *nijesu imale troškova* u 2016. godini su: Prijestonica Cetinje, Gusinje, Petnjica, Plužine, Plav, Kolašin i Šavnik. Treba napomenuti da čak i na bazi jednog jedinog dostupnog ugovora, Glavni grad prednjači po troškovima.

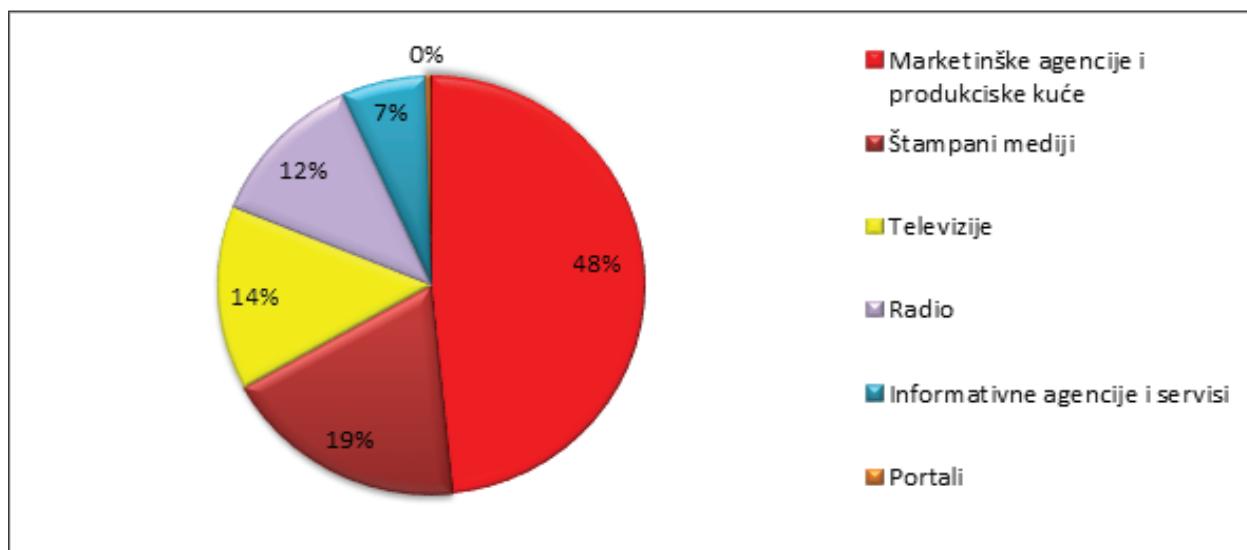
Grafik 54: izdaci po opštinama koje su imale troškove u EUR

Grafik 55: izdaci po opštinama koje su imale troškove u procentualnim iznosima

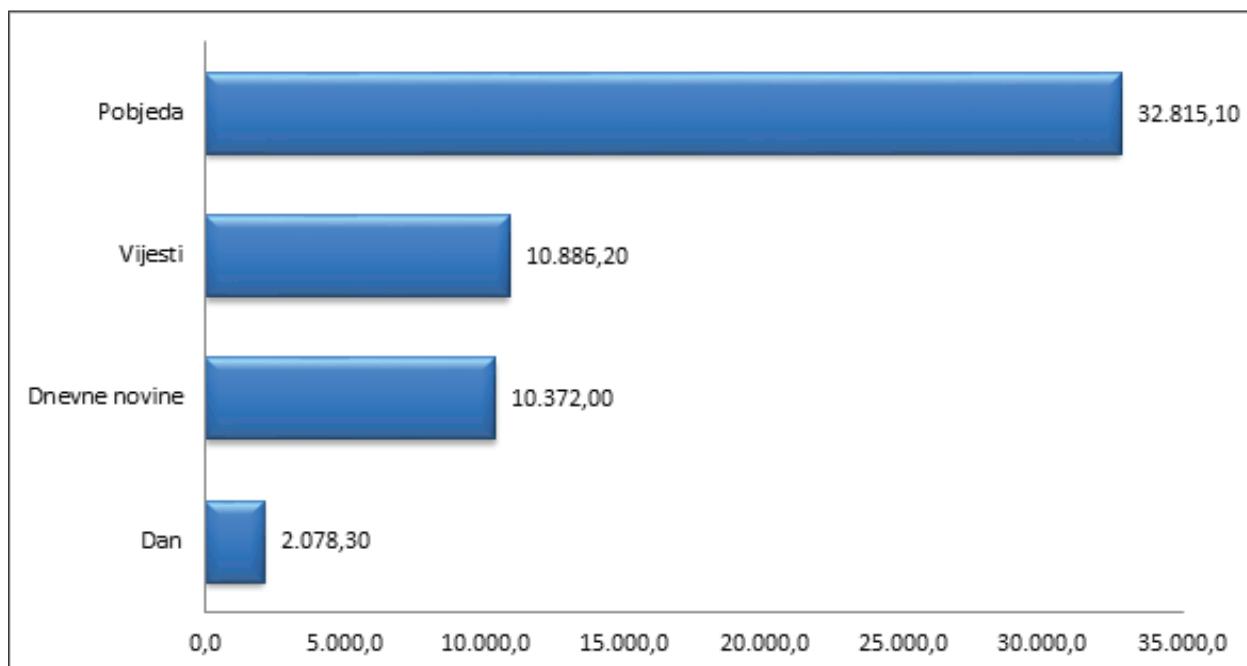
Pojedinačni nalazi po strukturi pružalaca usluga

Od ukupnog iznosa za štampane medije izdvojeno je **56.151,62 EUR (19%)**, za TV **43.001,43 EUR (13,6%)**, za radio stanice **36.720,00 EUR (12 %)**, za portale **1.150 EUR (0,4%)**, za informativne agencije i servise **19.430,00 EUR (7%)**, za marketinške agencije i produkcijske kuće **146.629,55 EUR (48%)**.

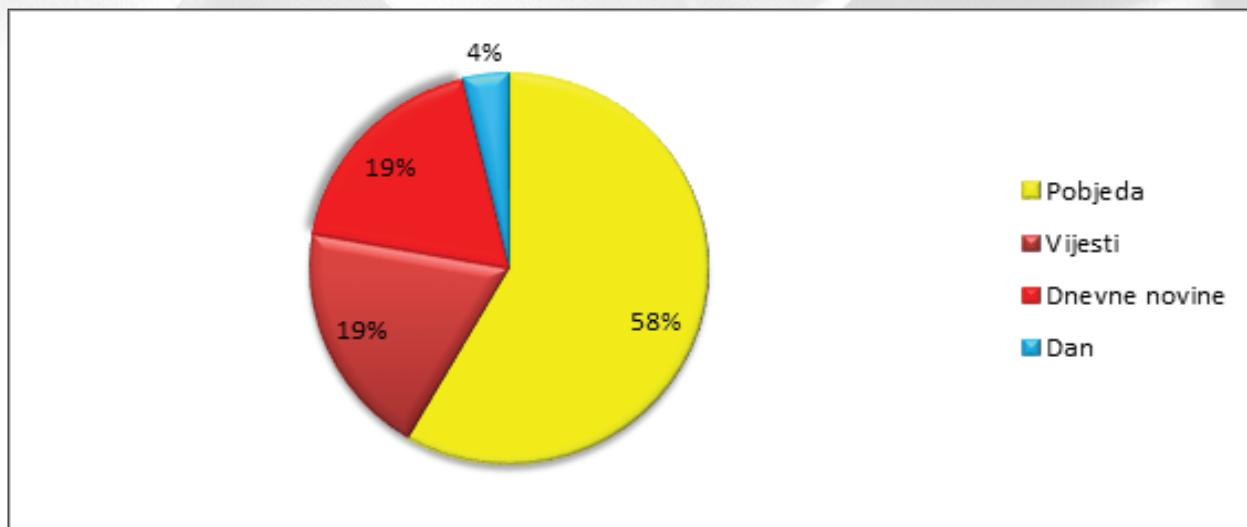

Grafik 56: izdaci opština po kategorijama u procentualnim iznosima

Kao što je navedeno, u ukupnom iznosu, od strane svih obrađenih lokalnih samuprava, štampani mediji dobili su **56.151,62 EUR.**

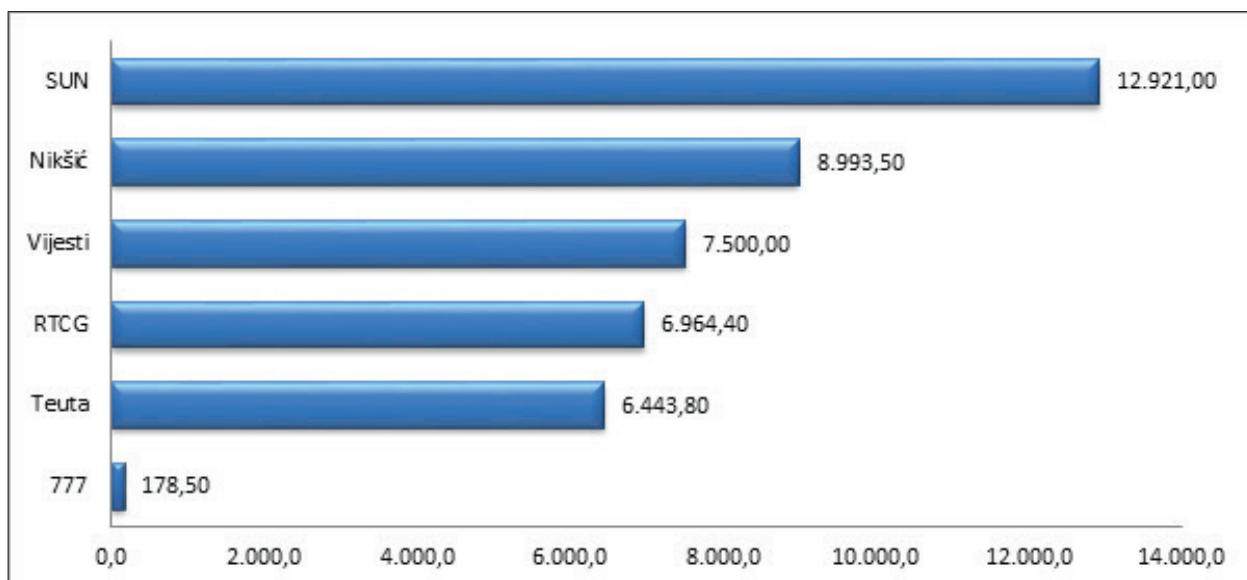

Grafik 57: struktura štampanih medija u koje su opštine ulagale sredstva u EUR

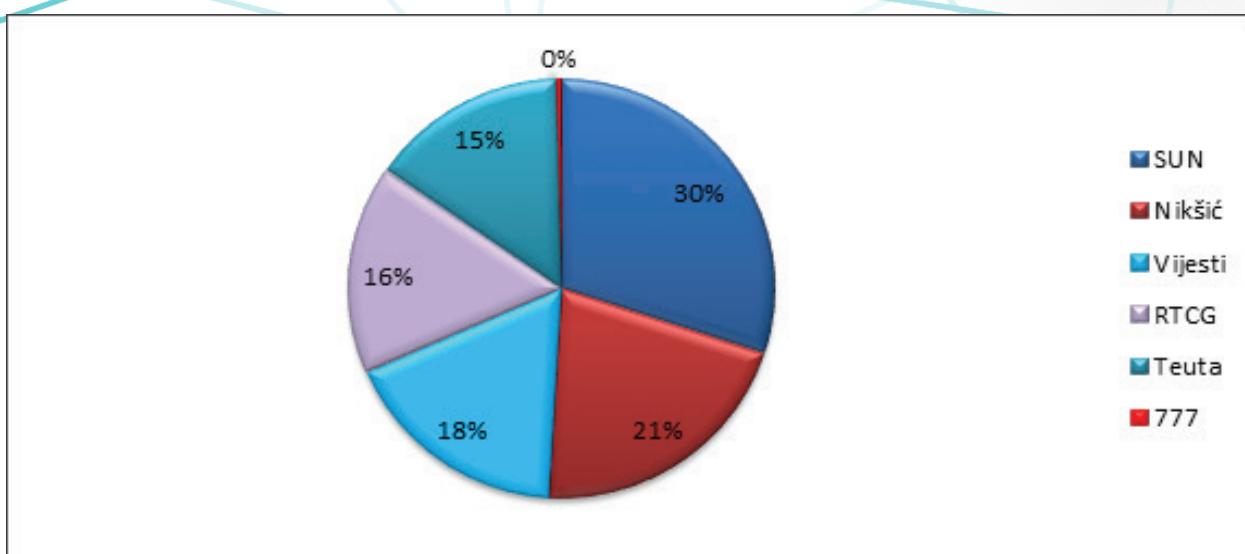

Grafik 58: struktura štampanih medija u koje su opštine ulagale sredstva u procentualnim iznosima

Za finansiranje televizijskih stanica, lokalne samouprave su ukupno izdvojile **43.001,43 EUR.**

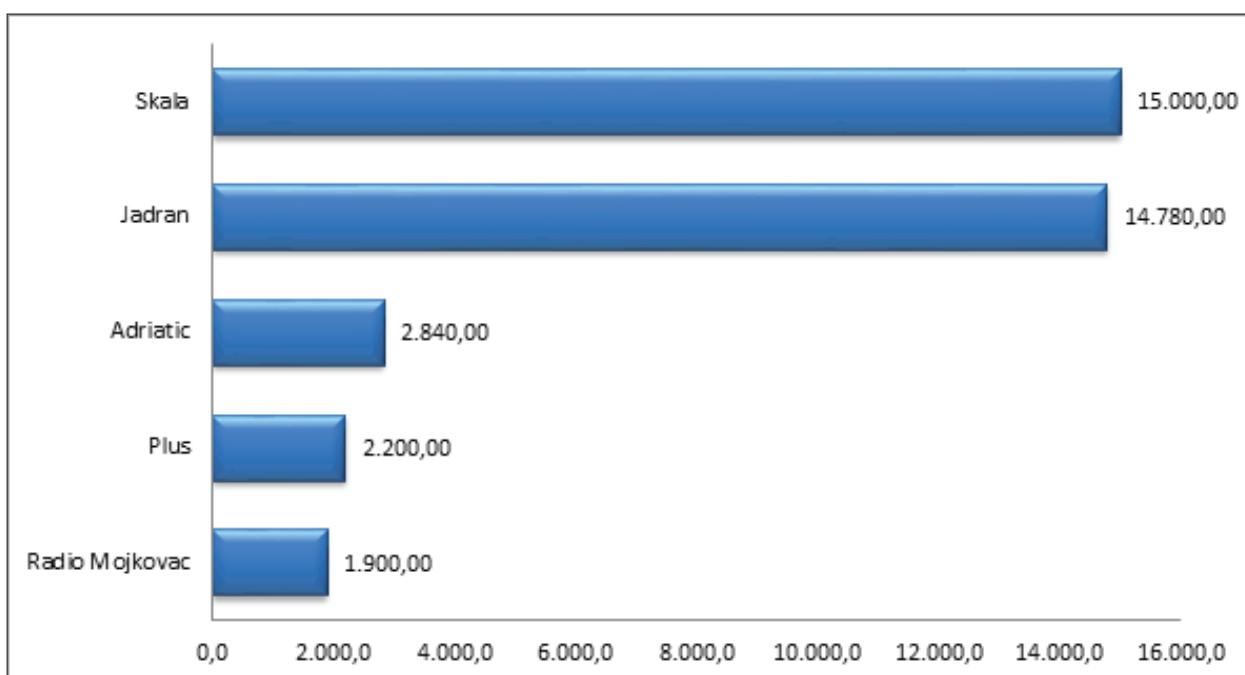
Grafik 59: struktura TV u koje su opštine ulagale sredstva u EUR

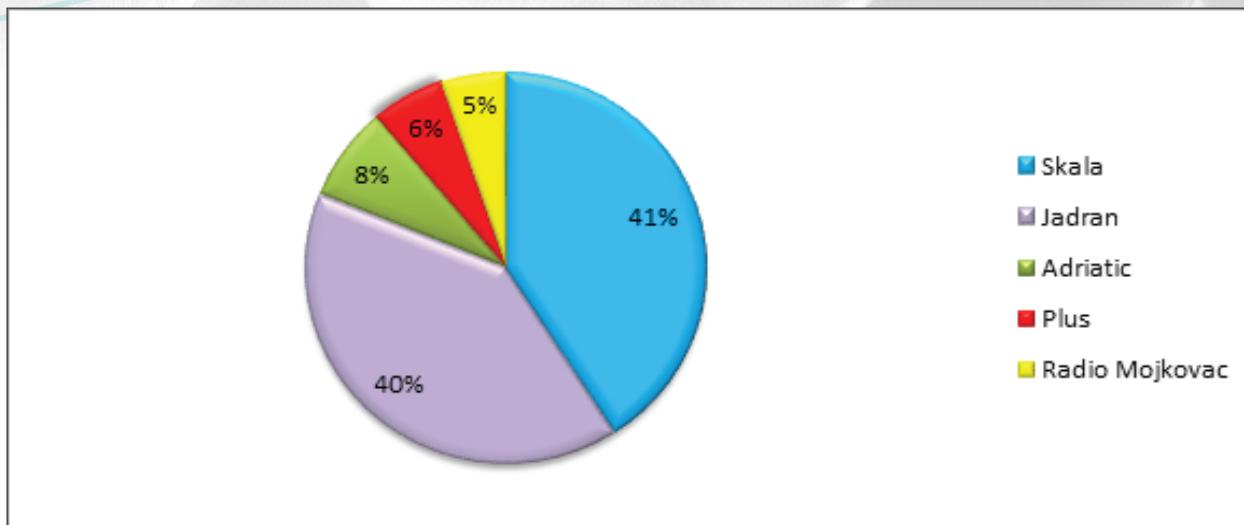
Grafik 60: struktura TV u koje su opštine ulagale sredstva u procentualnim iznosima

U cilju potpunijeg uvida u izdvajanja po opštinama, treba napomenuti da su sredstva najčešće uplaćivana lokalnim TV stanicama, i to iz budžeta one opštine na čijoj teritoriji se emituje program. Tako je cijelokupni iznos *TV Sun* iz lokalnog budžeta opštine Bijelo Polje i *TV Nikšić* iz opštine budžeta opštine Nikšić. Iznos izdvojen za *TV Vijesti* uplaćen je u cijelosti iz budžeta opštine Budva, dok je ukupan iznos za *RTCG* uplaćen od strane opština Danilovgrad, Tivat, Mojkovca, Rožaja i Gradske opštine Tuzi.

Ukupan iznos za radio stanice, izdvojen iz budžeta lokalnih samouprava je **36.720,00 EUR**, i to na sljedeći način:

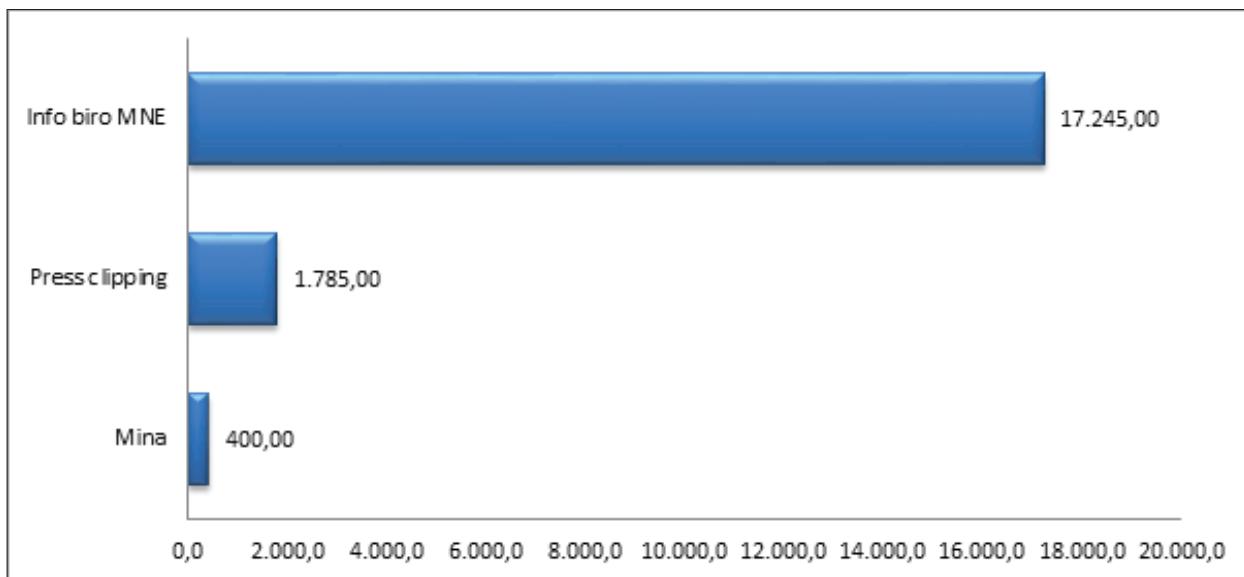
Grafik 61: struktura radio stanica u koje su opštine ulagale sredstva u EUR

Grafik 62: struktura radio stanica u koje su opštine ulagale sredstva u procentualnim iznosima

Novci izdvojeni za finansiranje lokalnih radio stanica uplaćeni su od strane opština na čijoj teritoriji se emituje signal datog emitera. Opština Kotor uplatila je sredstva radio *Skala*, opština Herceg Novi radio *Jadranu*, dok su radio *Adriatic* i *Plus* radio ukupan iznos prihodovali su od opštine Bijelo Polje, a opština Mojkovac je uplatila prikazani iznos radio *Mojkovcu*.

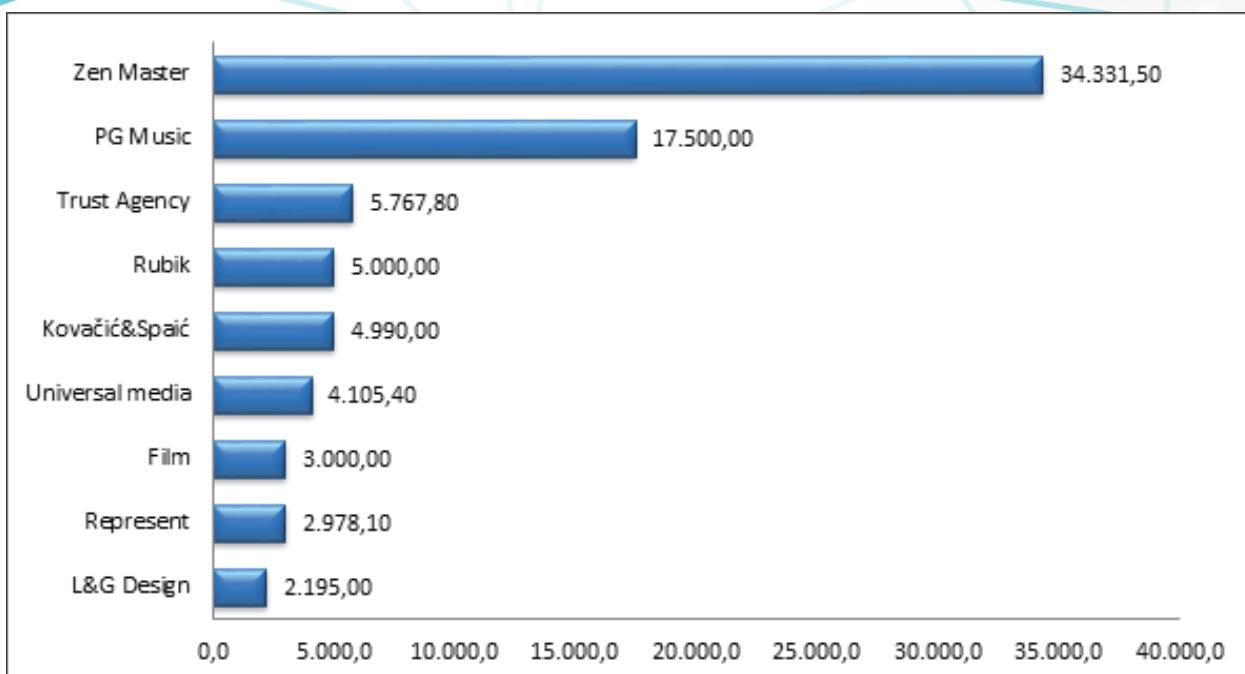
Ukupan iznos za informativne agencije i servise iz budžeta lokalnih samouprava bio je **19.430,00 EUR**.

Grafik 63: update opština prema informativnim agencijama i servisima u EU

Usluge *Infobiroa* koristile su opštine Budva, Tivat i Danilovgrad od kojih su uplaćena sredstva ovom servisu, dok je opština Bar uplatila ukupan iznos *Mina* servisu i *Pressclippingu*.

Za usluge marketinških agencija i produkcijskih kuća, lokalne samouprave su platile **146.627,55 EUR**.

Grafik 64: update opština prema marketinškim agencijama i produksijskim kućama

Novci izdvojeni za plaćanje usluga marketinškim agencijama i produksijskim kućama uplaćeni su od strane više crnogorskih opština. *Zen Masteru* je tradicionalno čitav iznos uplaćen od strane opštine Herceg Novi, koja je dodatno uplatila novac i agenciji *Represent Communication*, kao i agenciji *Kovačić&Spaić* iz Beograda. Firmi *PG Music* sredstva su uplaćena od strane opštine Pljevlja u cijelokupnom iznosu, *Trust Agency* od strane opštine Berane, *Rubiku* od opštine Nikšić, *Film d.o.o.* je prihodovao od opštine Bijelo Polje cijelokupan iznos, *L&G Design* od opštine Ulcinj, dok je opština Tivat novac uplatila *Representu* i *Universal media agenciji*. Glavni grad Podgorica uplatio je 66.759,60 EUR firmi *Spectar*. Informacija o navedenom trošku nije dobijena od obrađenom organu, već je pribavljena preuzimanjem tenderske dokumentacije s portala javnih nabavi Uprave za javne nabavke.

Za finansiranje portala od strane lokalnih samouprava ukupno je izvojeno **1150,00 EUR**. Ovo je značajno umanjenje u odnosu na prethodno posmatrane periode. Veći dio iznosa, odnosno 1.000,00 EUR uplaćeno je portalu *Analitika* od strane opštine Danilograd, dok je 150 EUR uplatila opština Ulcinj portalu *UL info*.

Javne ustanove i javna preduzeća

Pod ovim pojmom podrazumijevaju se javne ustanove i privredna društva u kojima država ili opštine imaju većinski vlasnički udio. Istraživanje CGO-a obuhvatilo je 212 takvih subjekata.³⁸ Od tog broja, na zahtjev upućen shodno Zakonu o slobodnom pristupu informacijama, pozitivno je odgovorilo 130 ili 61%. Sa druge

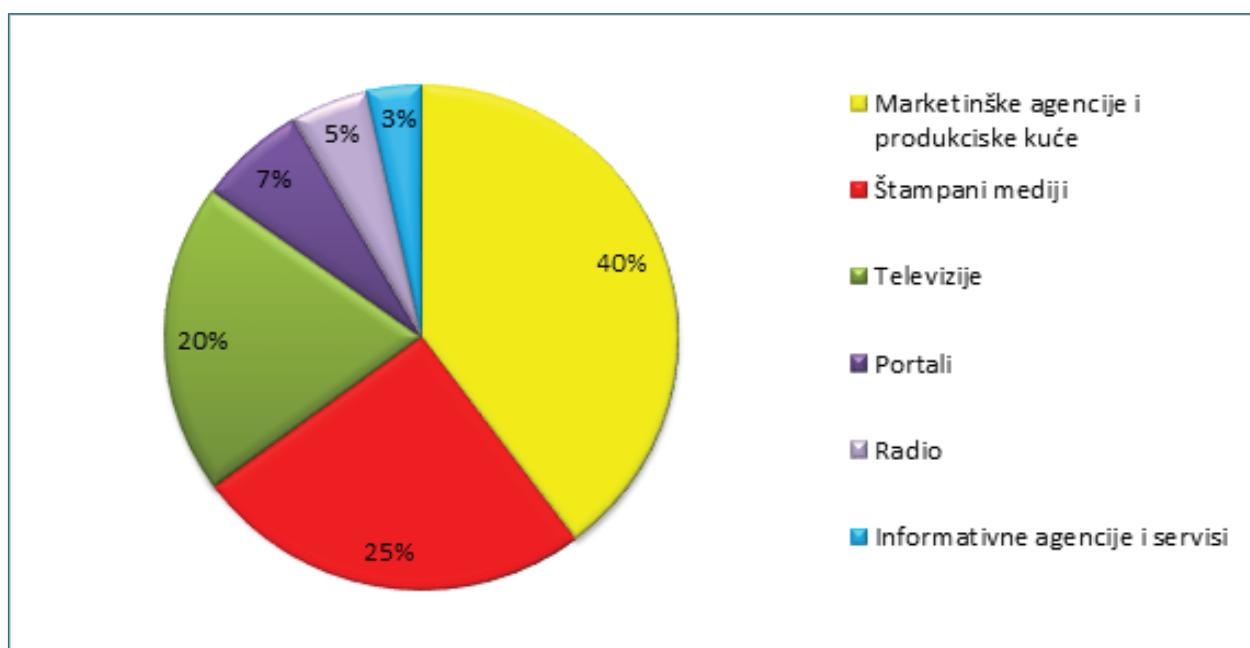
38 U prilogu se može naći spisak svih javnih ustanova i preduzeća koja su bila predmet istraživanja, kao i lista onih koji su pozitivno ili negativno odgovorili.

strane, 82 javne institucije i preduzeća nijesu odgovorili na dostavljeni dopis i pored napora istraživačkog tima CGO-a koji je u toku višemjesečnog prikupljanja podataka kontinuirano kontaktirao sve ove ustanove i preduzeća. Među njima je važno posebno izdvojiti ona javna preduzeća i ustanove koji su i ranijih godinama označeni kao veliki „potrošači“, a koji nijesu dostavili tražene podatke. Posebno se izdvajaju opštinski centri za socijalni rad od kojih gotovo ni jedan nije pozitivno odgovorio na dostavljeni dopis, kao ni javna komunalna preduzeća i lokalne turističke organizacije.

Predmet dalje obrade biće samo one javne ustanove i preduzeća koji su dostavili tražene podatke, a imali su izdatke prema medijima, marketinškim agencijama, agencijama za odnose sa javnošću, agencijama za istraživanje javnog mnjenja i produksijskim kućama po osnovu usluga po ugovoru, specijaliziranih usluga ili su im po bilo kojem drugom osnovu uplaćena sredstva u toku 2016. godine. Takvih javnih ustanova i preduzeća je **52**, a ukupni izdaci po navedenim osnovima su **998.715,75 EUR**.

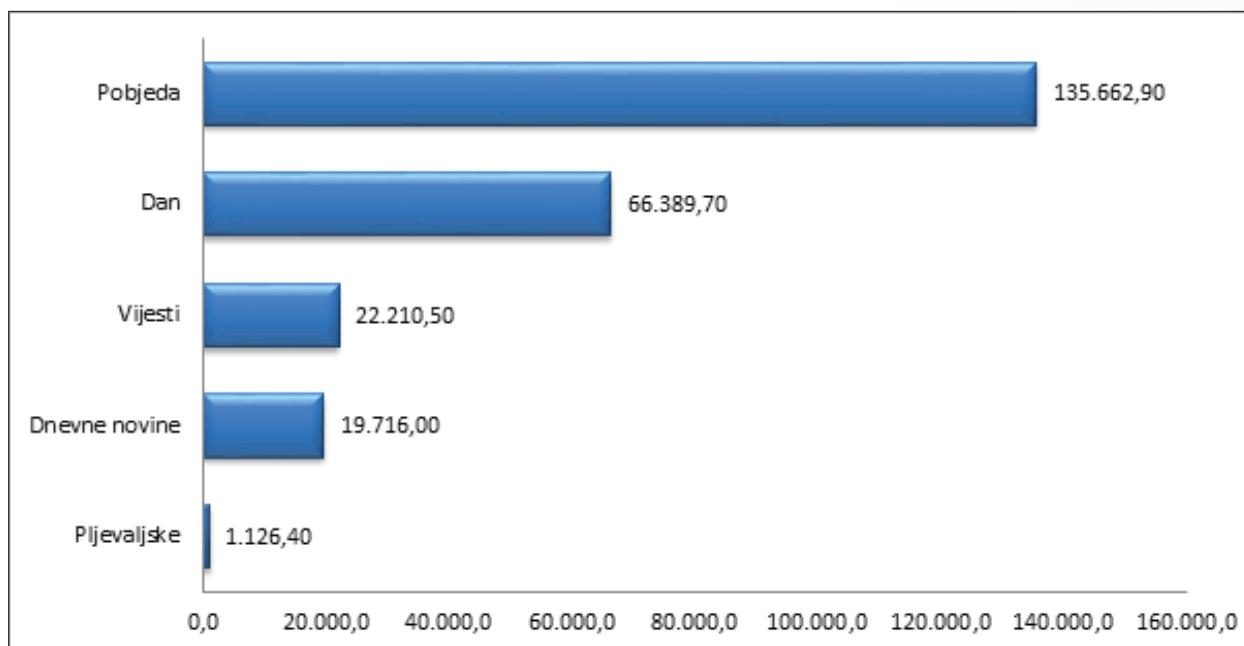
Pojedinačni nalazi po strukturi pružalaca usluga

Od ukupnog iznosa od **998.715,75 EUR**, za štampane medije izdvojeno je **245.605,63 EUR (25%)**, za TV **194.760,17 EUR (20%)**, za radio stanice **47.963,48 EUR (5%)**, za portale **66.425,02 EUR (7%)**, za informativne agencije i servise **33.454,44 EUR (3%)**, dok je za marketinške agencije i produksijske kuće izdvojeno **388.007,1 EUR (40%)**.

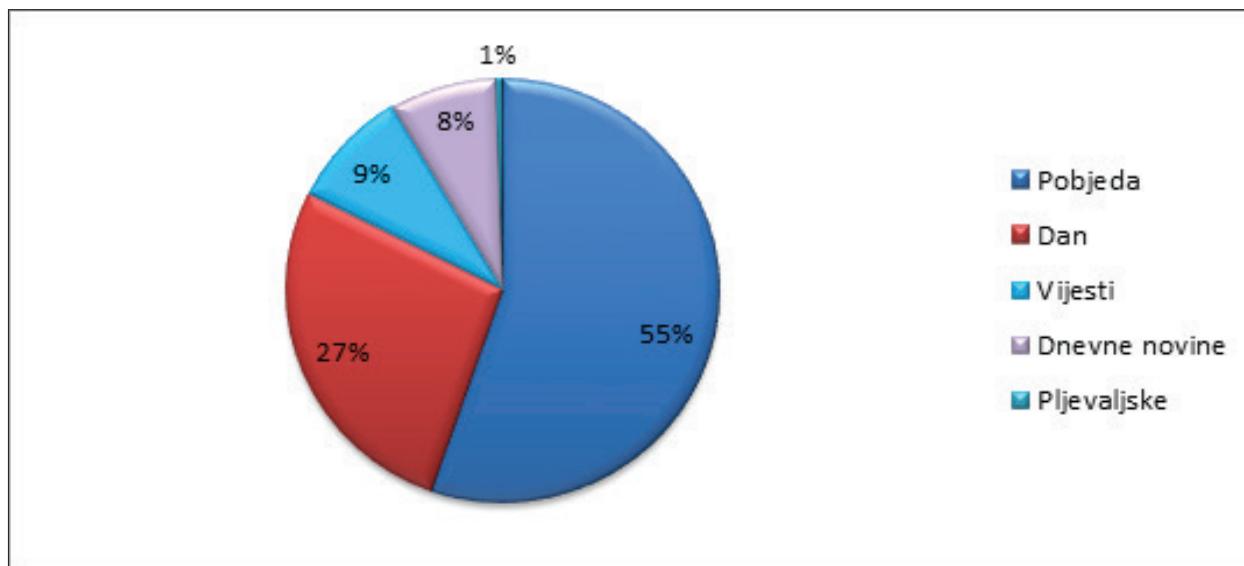

Grafik 65: struktura izdataka obrađenih javnih ustanova i preduzeća

Ukupan iznos sredstava koja su izdvojena za štampane medije je **245.605,63 EUR**

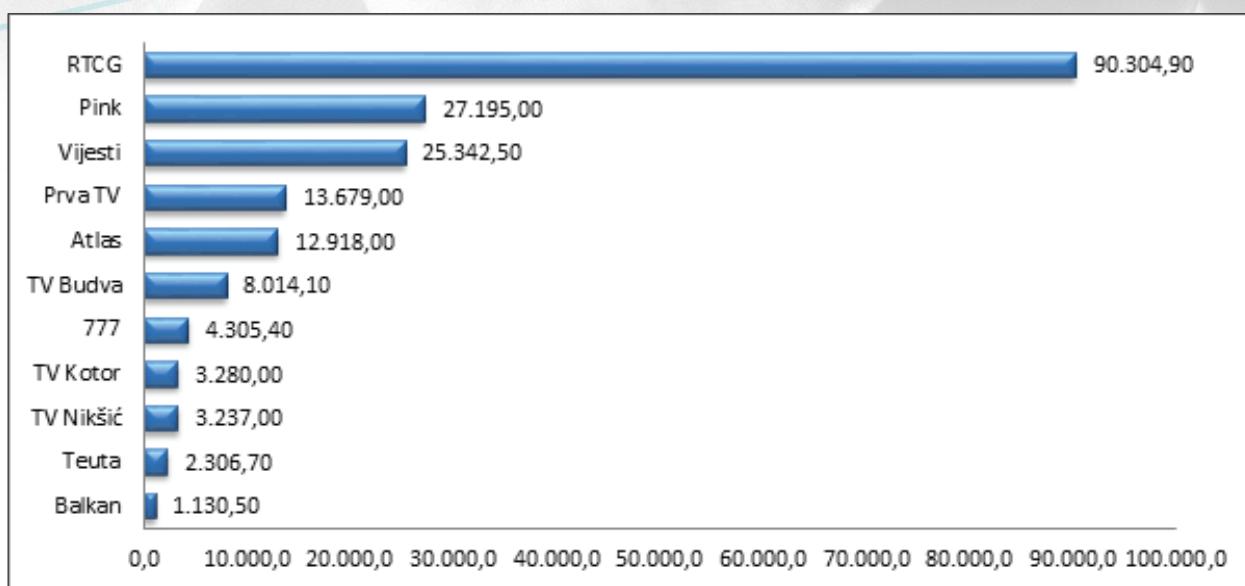

Grafik 66: struktura štampanih medija koji su prihodovali od obrađenih javnih ustanova i preduzeća u EUR

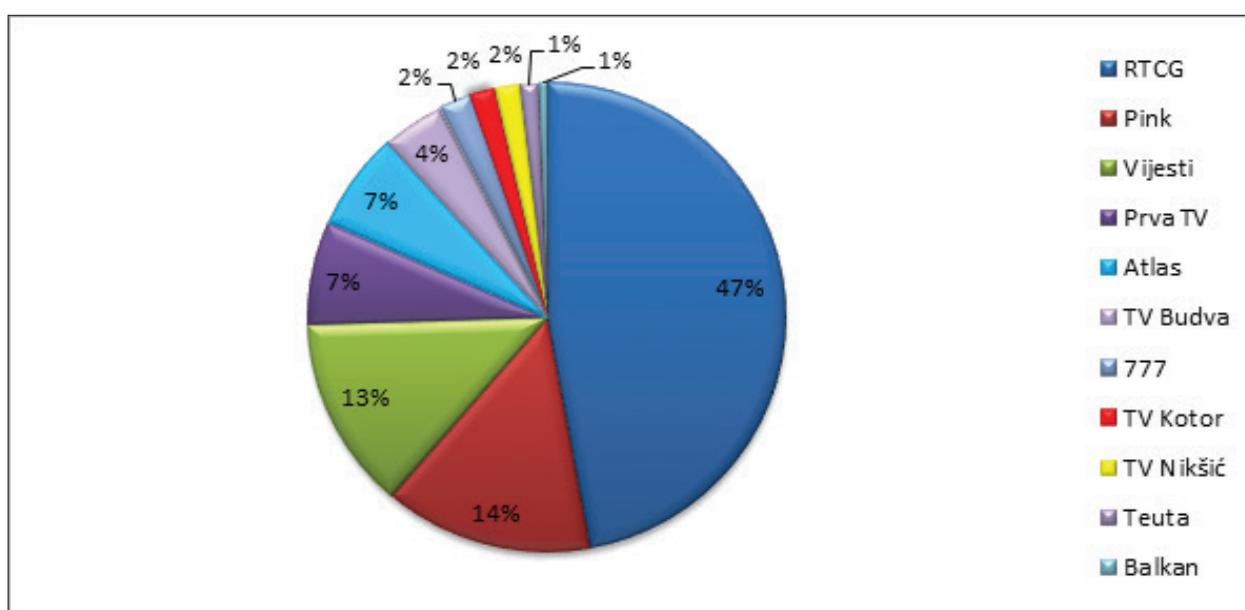

Grafik 67: struktura štampanih medija koji su prihodovali od obrađenih javnih ustanova i preduzeća u procentualnim iznosima

Kad je u pitanju finansiranje televizijskih stanica od strane javnih ustanova i preduzeća, ukupan iznos uplaćenih sredstava je **194.760,17 EUR**

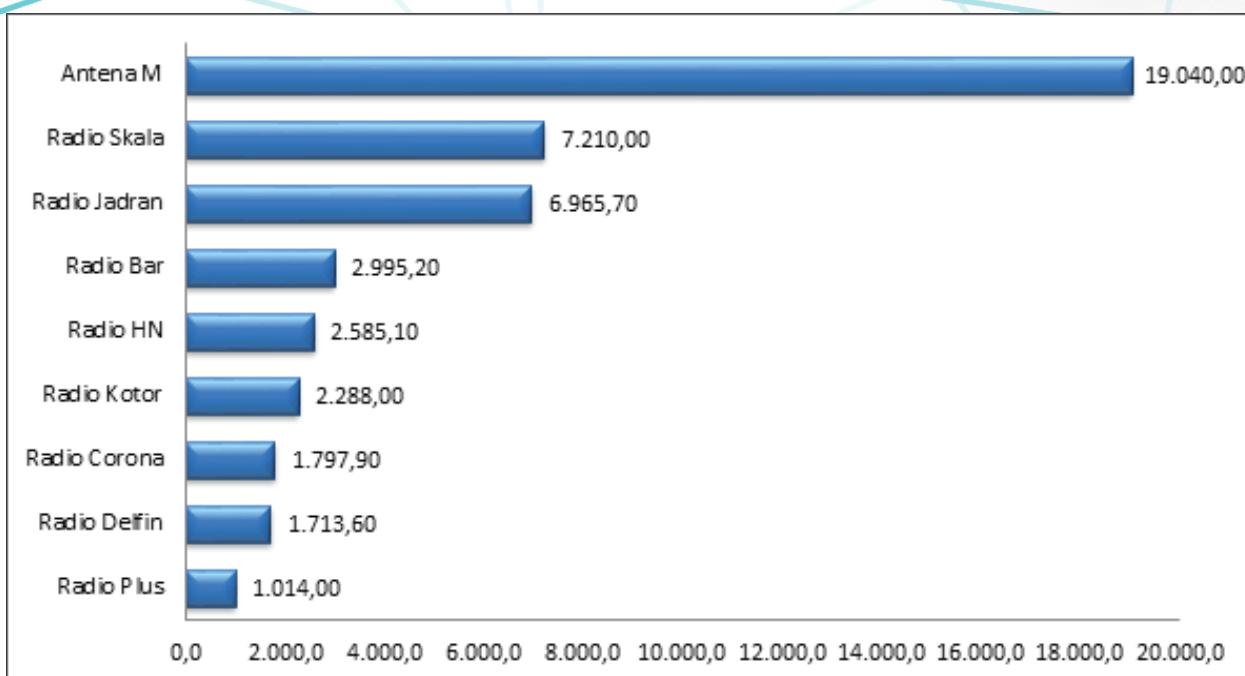
Grafik 68: struktura TV koji su prihodovali od obrađenih javnih ustanova i preduzeća u EUR

Grafik 69: struktura TV koji su prihodovali od obrađenih javnih ustanova i preduzeća u procentualnim

Najveći dio ukupnog iznosa izdvojenog za TV, više od 50%, uplaćen je iz Elektroprivrede - ukupno 108.062,61 EUR. Raspodjela ovog novca je uravnotežena u odnosu na subjekte, te su sve TV dobile određeni iznos sredstava. Zbog iznosa uplaćenih sredstava, ona javna preduzeća i ustanove koja su imala uplate veće od 50.000 EUR biće zasebno grafički prikazani, kako bi se imao jasan uvid u njihov način raspodjele sredstava.

Od strane javnih ustanova i preduzeća, radio stanicama je uplaćeno ukupno **47.963,48 EUR.**

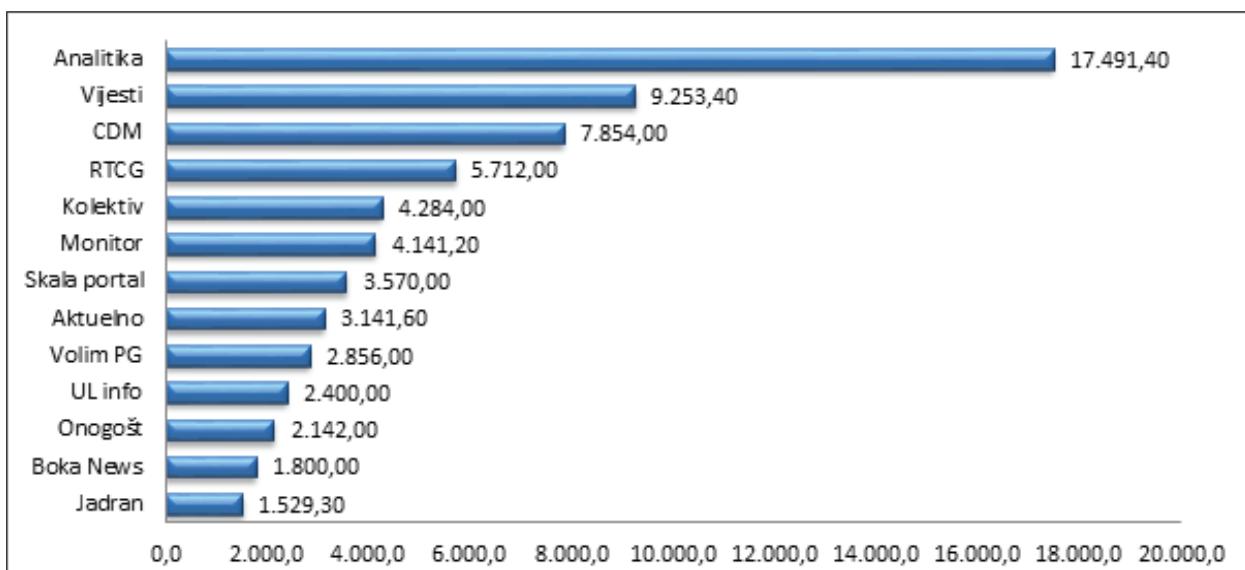

Grafik 70: struktura radio stanica koji su prihodovali od obrađenih javnih ustanova i preduzeća u EUR

Razlika između ukupnog iznosa i zbiru u tabeli javlja se jer nijesu navedene radio stanice kojima je uplaćen iznos manji od 1.000 EUR.

I kod ove vrste medija, najveći dio prihoda, odnosno 24.786,62 EUR, uplaćen je od strane Elektroprivrede Crne Gore.

Ukupan iznos sredstava koja su izdvojena za portale je **66.425,02 EUR**

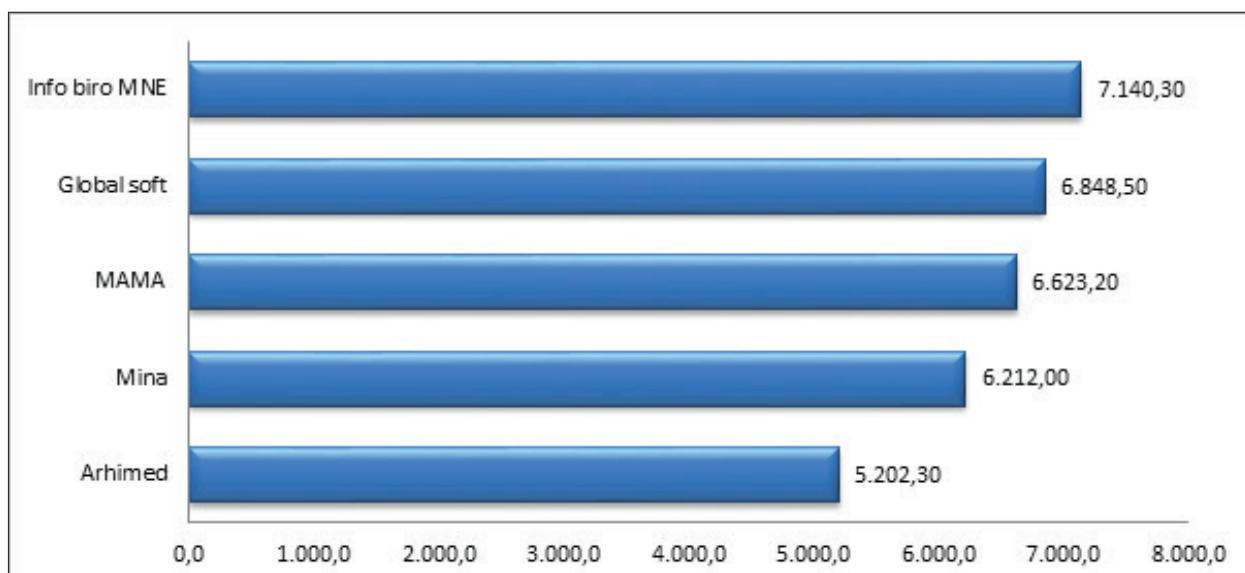

Grafik 71: struktura portala koji su prihodovali od obrađenih javnih ustanova i preduzeća u EUR

Najveći dio ukupnog iznosa portalima uplaćen je od strane Elektroprivrede, preciznije 58.394,02 EUR. Osim portala Analitika, koji je uplate imao od Pošte Crne Gore

u iznosu od 4.641,00 EUR, TO Budva ukupno 1.950,00 EUR i 1.190,00 EUR od Ulcinjske rivijere, ostali portali su cjelokupne iznose primili od Elektroprivrede.

Informativnim agencijama i servisima javne ustanove i preduzeća u 2016. godini su uplatila **33.454,44 EUR**.

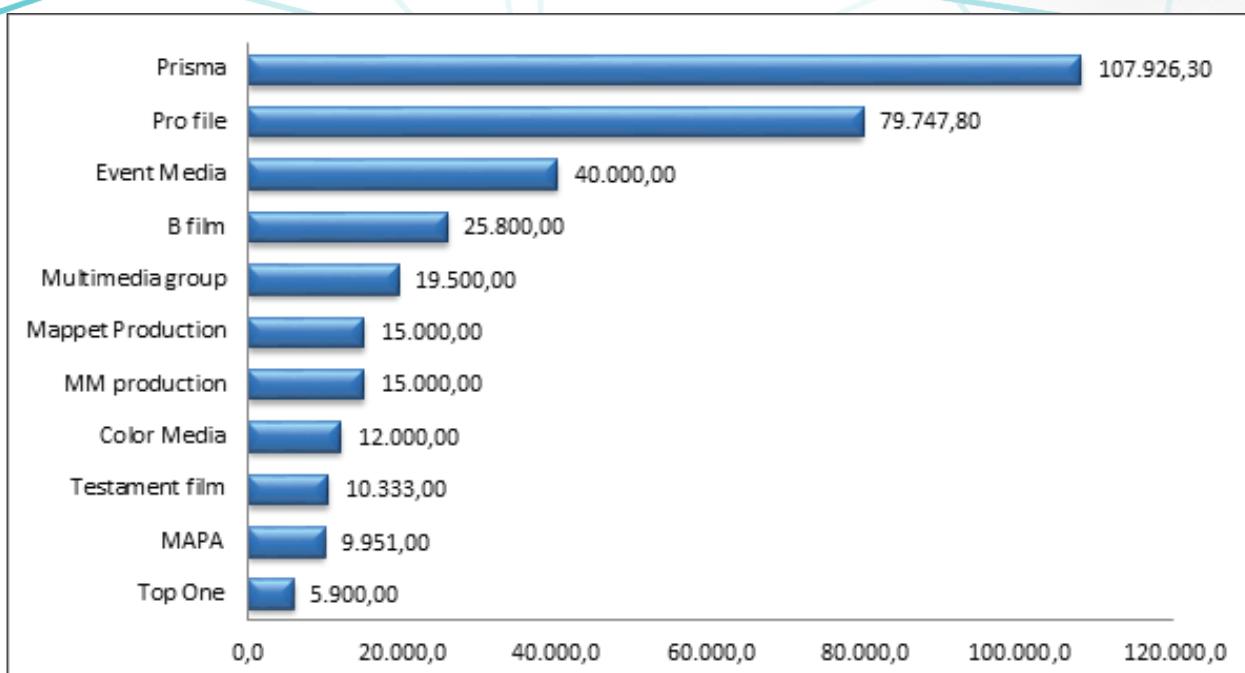

Grafik 72: struktura portala koji su prihodovali od obrađenih javnih ustanova i preduzeća u EUR³⁹

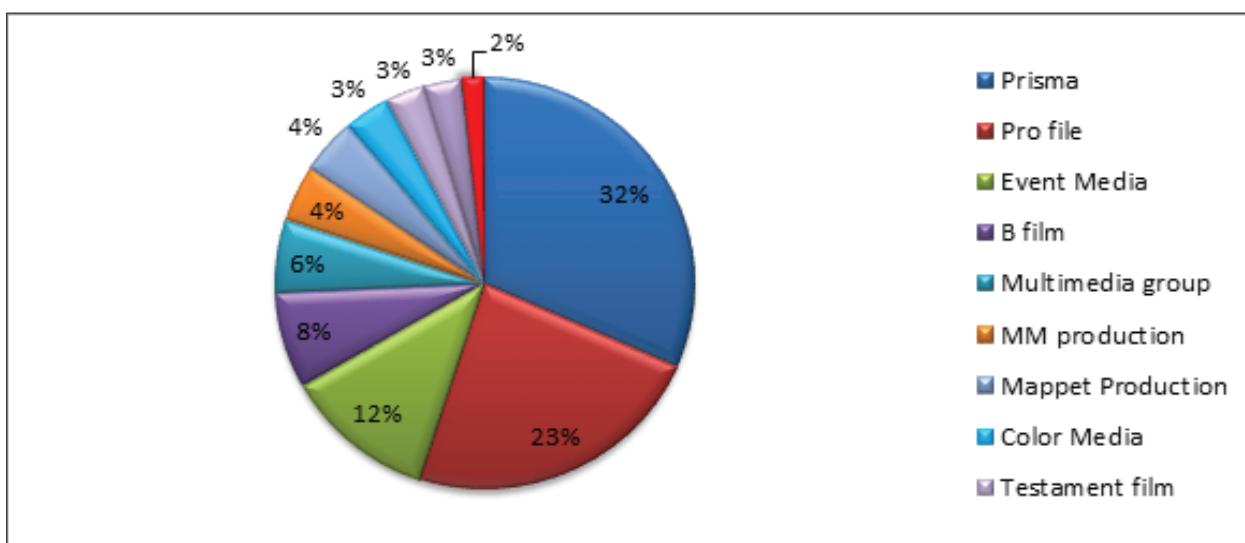
Kako su informativne agencije i servisi prihodovali sredstva od većeg broja javnih preduzeća i ustanova, uglavnom u manjim iznosima, nisu pojedinačno navedeni subjekti koji su vršili uplate, kao ni uporedni prikaz prema kojoj agenciji ili servisu.

Ukupan iznos uplaćen marketinškim agencijama i produksijskim kućama, od strane javnih ustanova i preduzeća u 2016. godini je **388.007,1 EUR**. Slijedi struktura troškova, pri čemu tabelarni prikaz obuhvata samo one subjekte kojima je uplaćen iznos veći od 5.000 EUR.

39 Obrađeni su samo oni subjekti koji su prihodovali iznose veće od 2000 EUR

Grafik 73: struktura marketinških agencija i producijskih kuća koje su prihodovali od obrađenih javnih ustanova i preduzeća u EUR iznosima

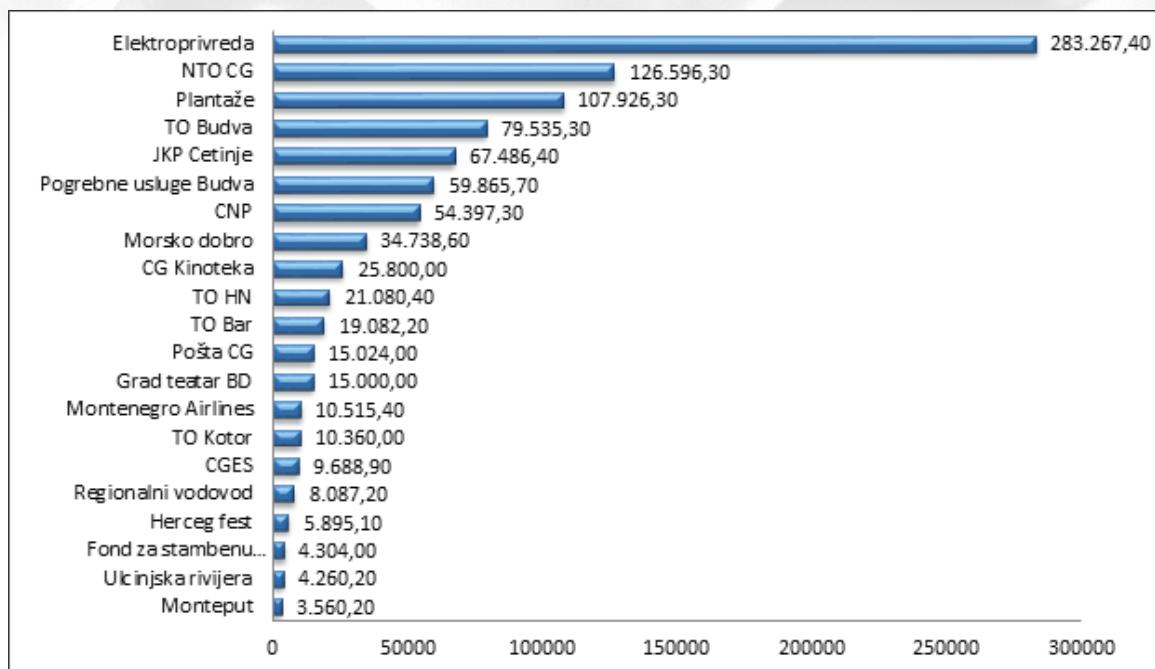

Grafik 74: struktura marketinških agencija i producijskih kuća koje su prihodovali od strane obrađenih javnih ustanova i preduzeća u procentualnim iznosima

Među najvećim potrošačima koji su dio svojih budžeta izdvjili za marketinške agencije i producijske kuće su Plantaže, Nacionalna turistička organizacije Crne Gore (NTO), JP Morsko dobro, Turistička organizacija Budve i Herceg Novog.

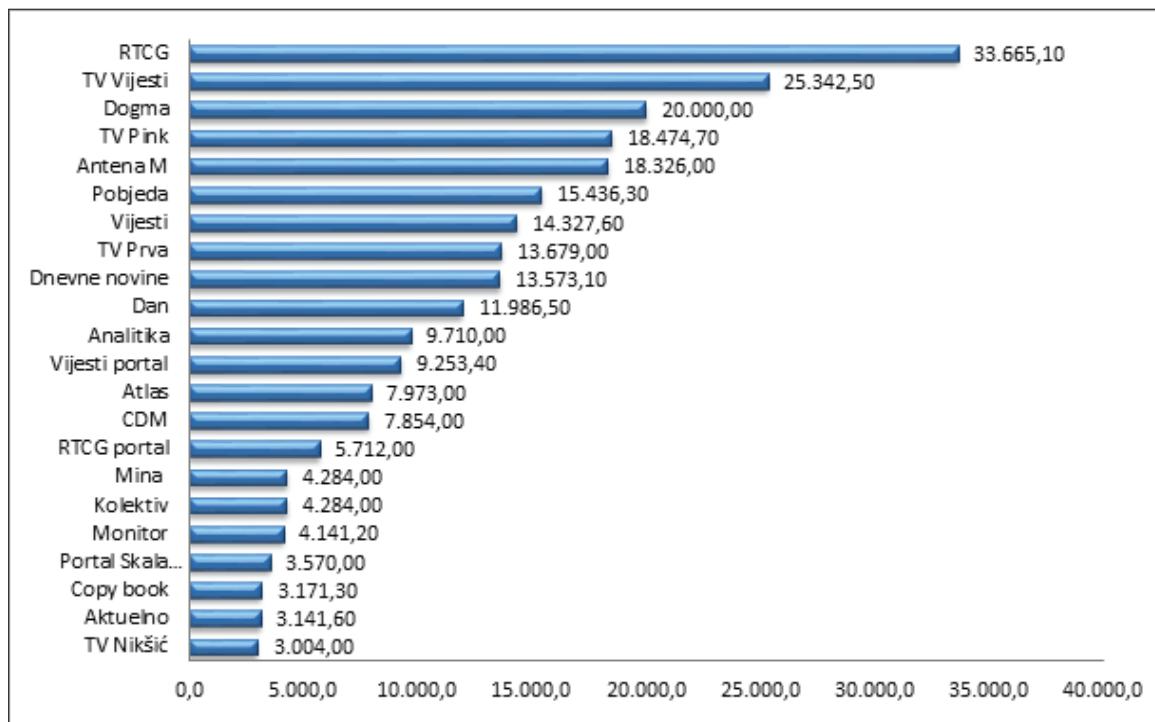
Zbog obima uplaćenih sredstava, od strane najvećih potrošača u ovoj kategoriji, javna preduzeća i ustanove koje su opredijelile najveći iznos sredstava biće zasebno grafički obrađeni.

Pojedinačni nalazi po strukturi javnih ustanova i preduzeća

Grafik 75: izdaci obrađenih javnih ustanova i preduzeća⁴⁰

Elektroprivreda

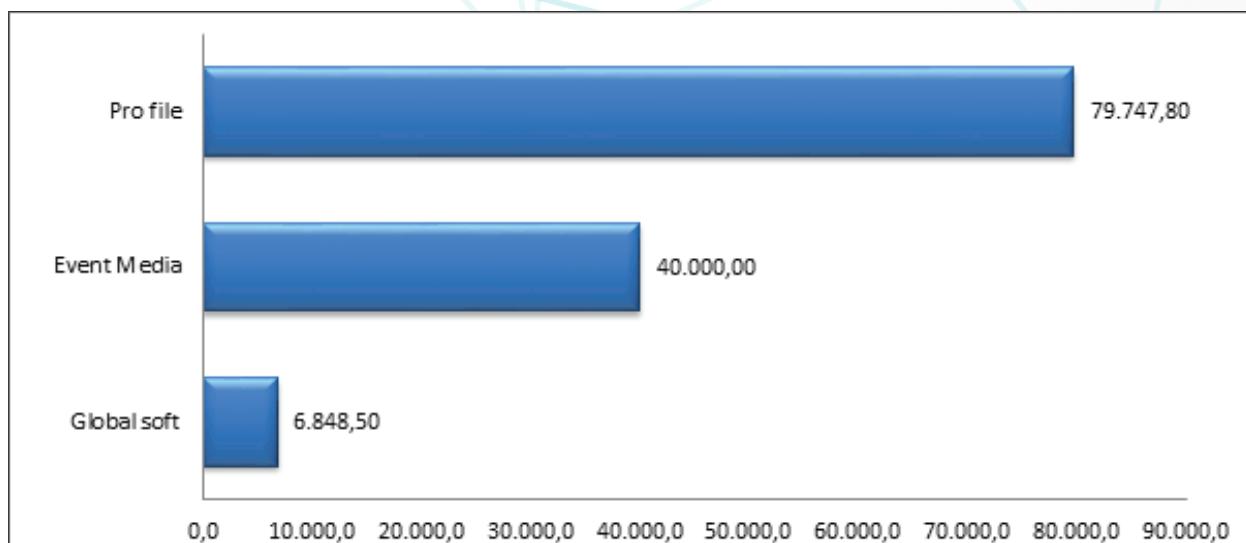

Grafik 76: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Elektroprivrede Crne Gore u EUR⁴¹

40 Zbog obima, predmet grafičkog prikaza su samo one javne ustanove i preduzeća čiji je iznos na godišnjem nivou iznosio više od 3000 EUR

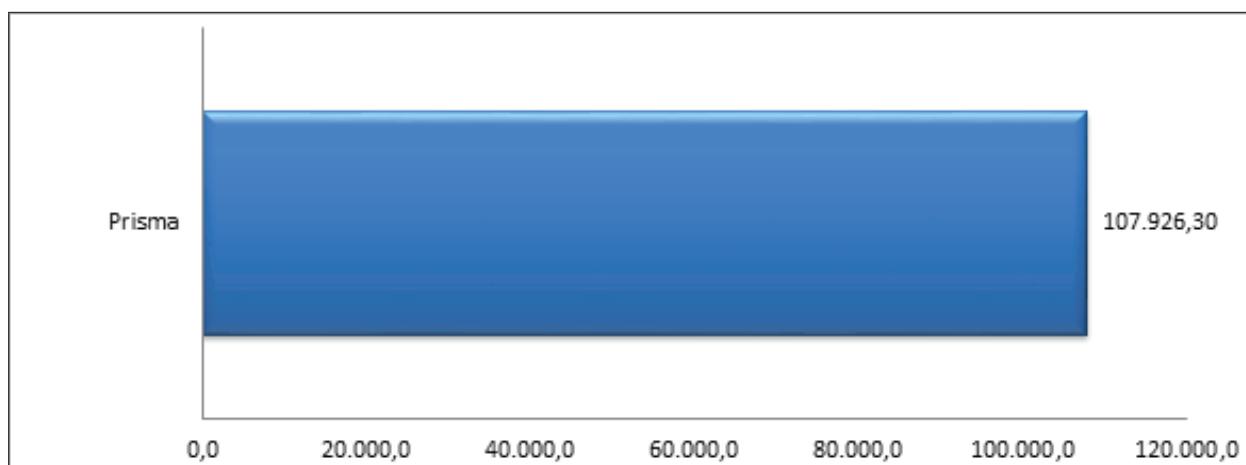
41 Navedeni su samo oni subjekti koji su prihodovali iznos veći od 3.000 EUR

Nacionalna turistička organizacija Crne Gore

Grafik 77: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od NTO Crne Gore u EUR

Plantaže⁴²

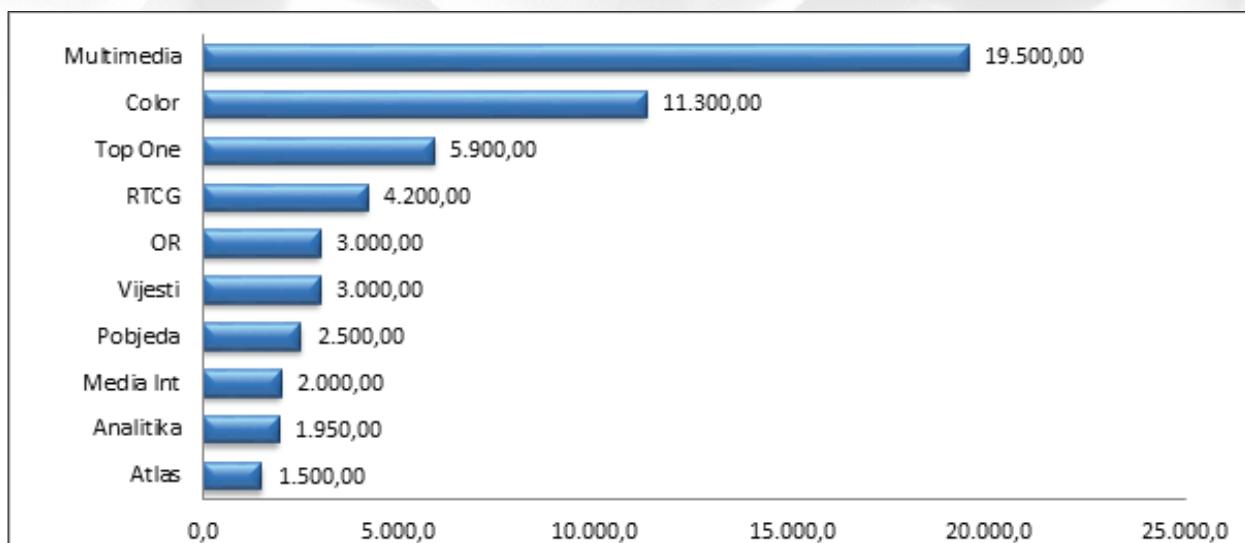

Grafik 78: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od kompanije Plantaže u EUR

Imajući u vidu godišnje troškove «Plantaža», u oblastima koje obrađuje ovo istraživanje, kao i strukturu ranije dobijanih podataka, osnovano se može prepostaviti da su troškovi ovog preduzeća u većinskom vlasništvu države Crne Gore, daleko veći. Međutim, kao i prošle godine, ova kompanija odbija da dostavi tražene podatke pozivajući se na zaštitu poslove tajne, iako na to nema zakonsko pravo. Tokom korišćenja drugih izvora i provjere podataka istraživači su ipak uspjeli pronaći i preuzeti jedan ugovor koji su «Plantaže» zaključile u toku 2016. godine, i koji je prikazan u tabeli.

42 Izvor: Portal uprave za javne nabavke

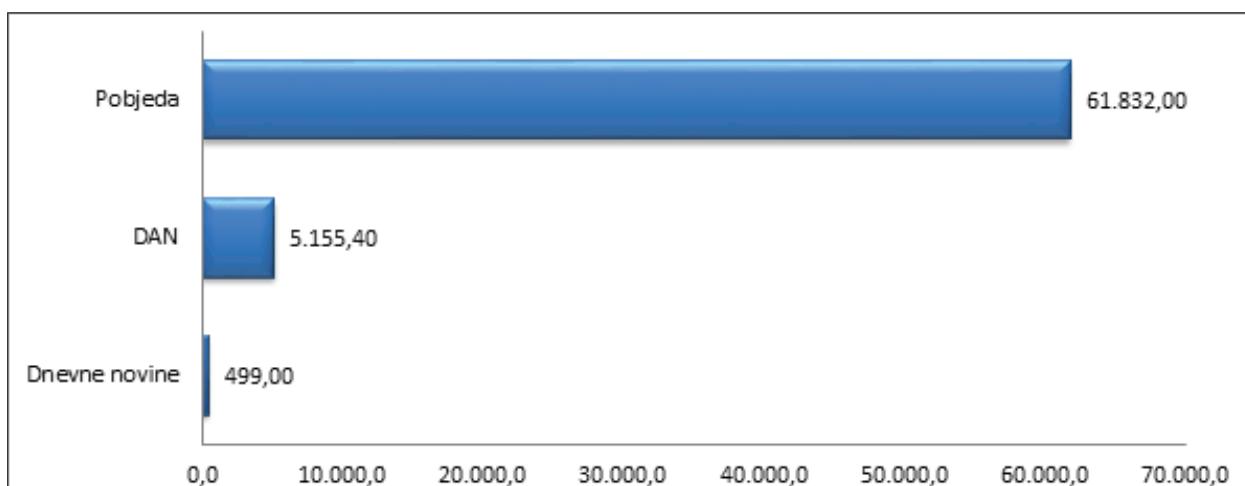
Turistička organizacija Budve

Grafik 79: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od TO Budve u EUR

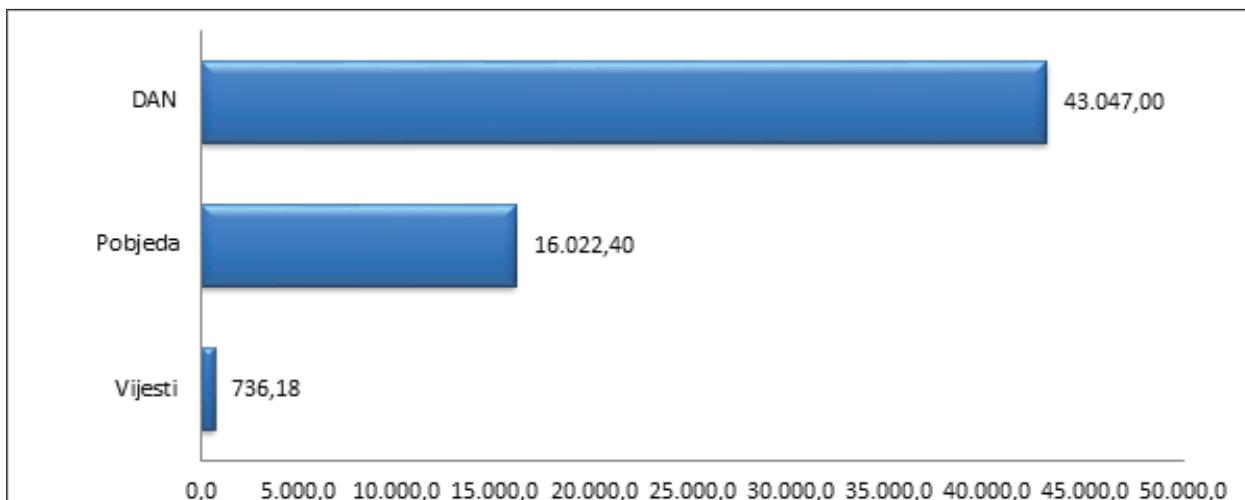
Razlika u odnosu na ukupan iznos odnosi se na uplate regionalnim medijima. Preciznije TV Vojvodina 12.500, 00 EUR i Krstarica 10.000,00 EUR.

JKP Cetinje

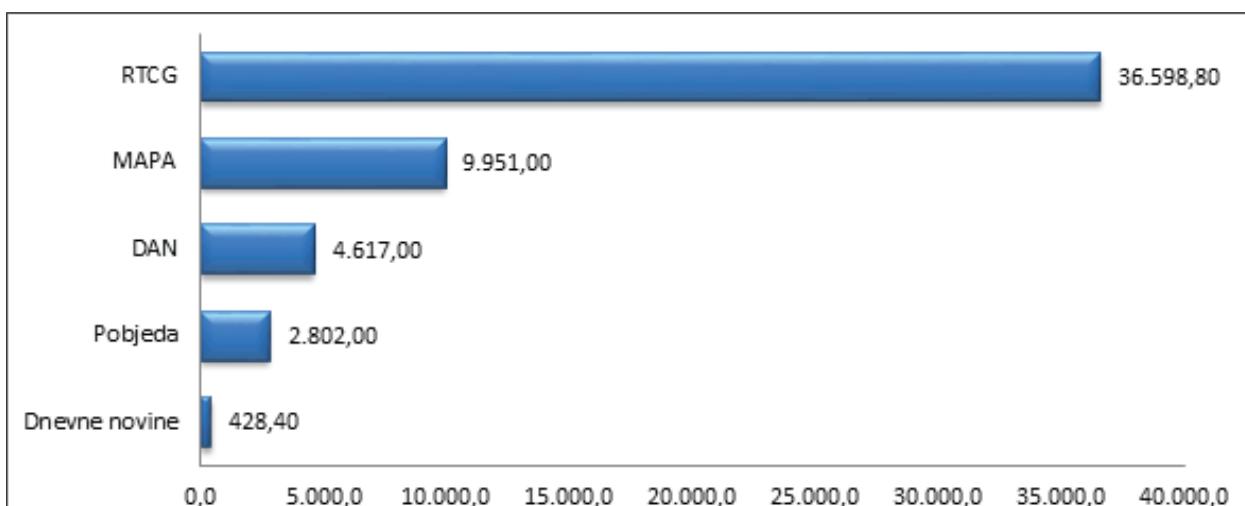
Grafik 80: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od JKP Cetinje u EUR

J.P Pogrebne usluge Budva

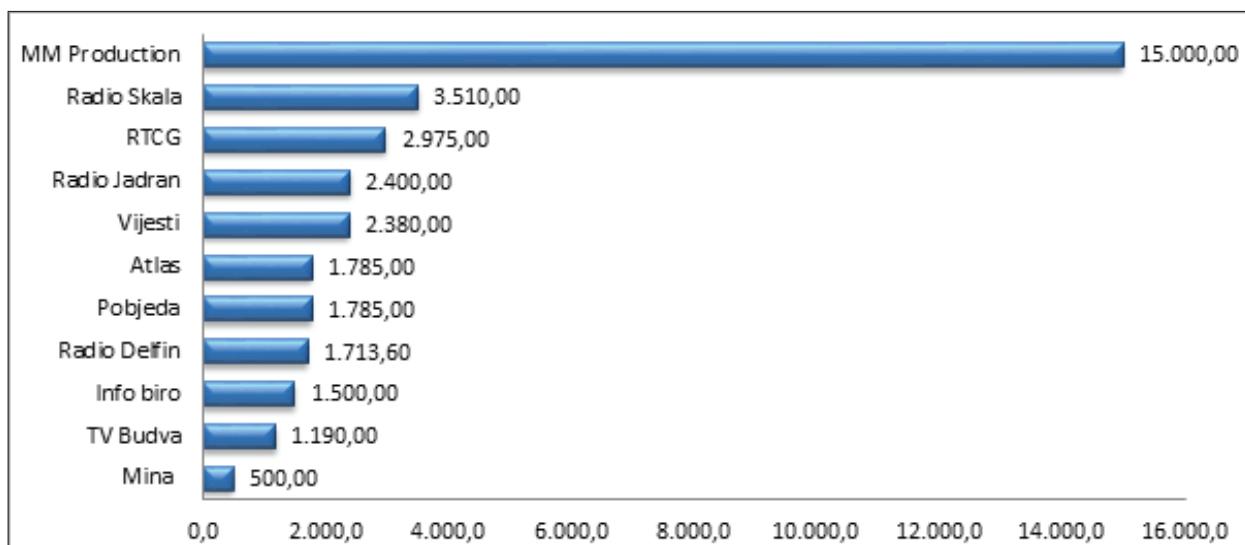
Grafik 81: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od J.P Pogrebne usluge Budva u EUR

Crnogorsko narodno pozorište

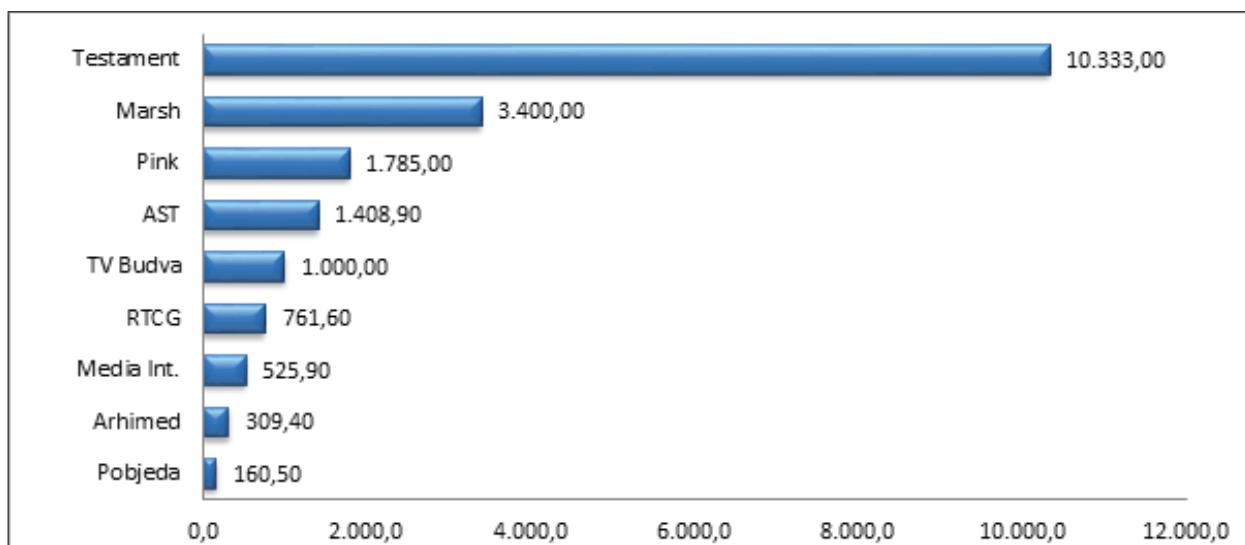
Grafik 82: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od CNP-a u EUR

Morsko dobro

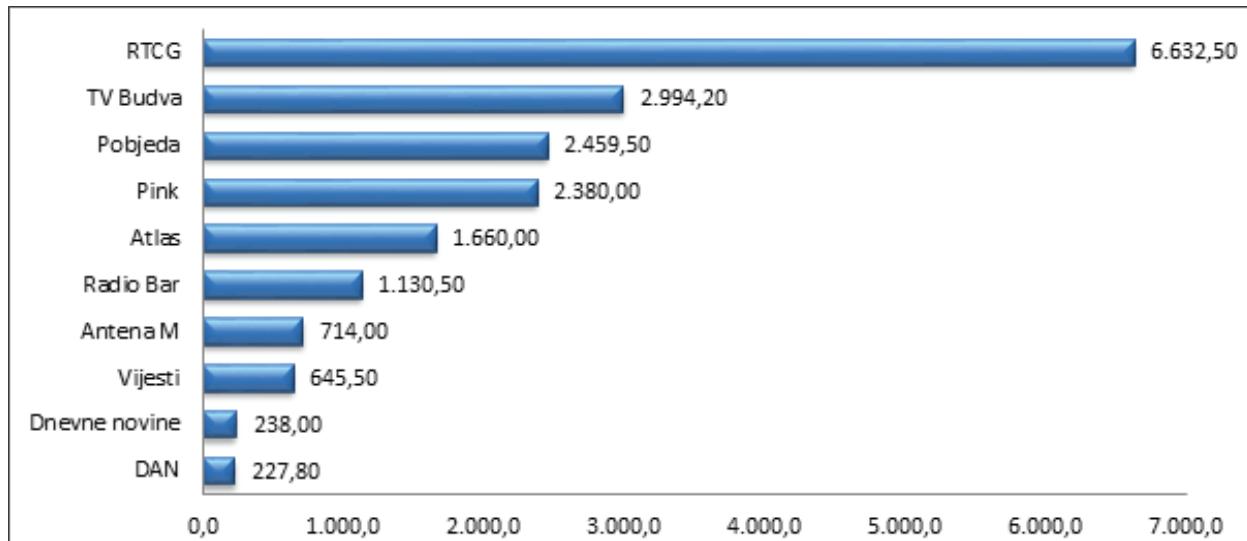
Grafik 83: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Morskog dobra u EUR

Turistička organizacija Herceg Novog

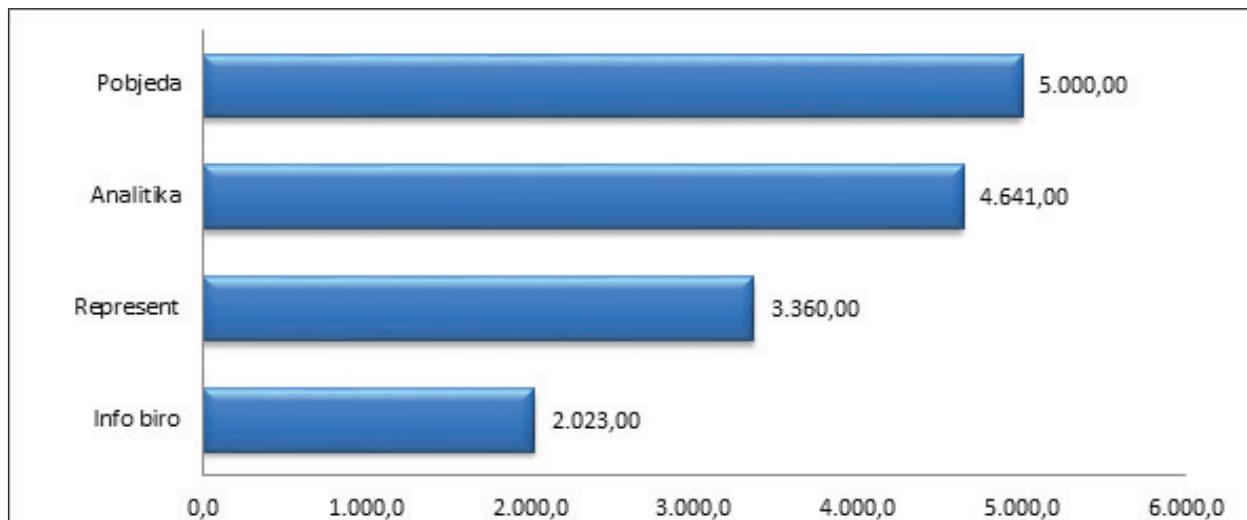
Grafik 84: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od TO HN u EUR

Turistička organizacija Bar

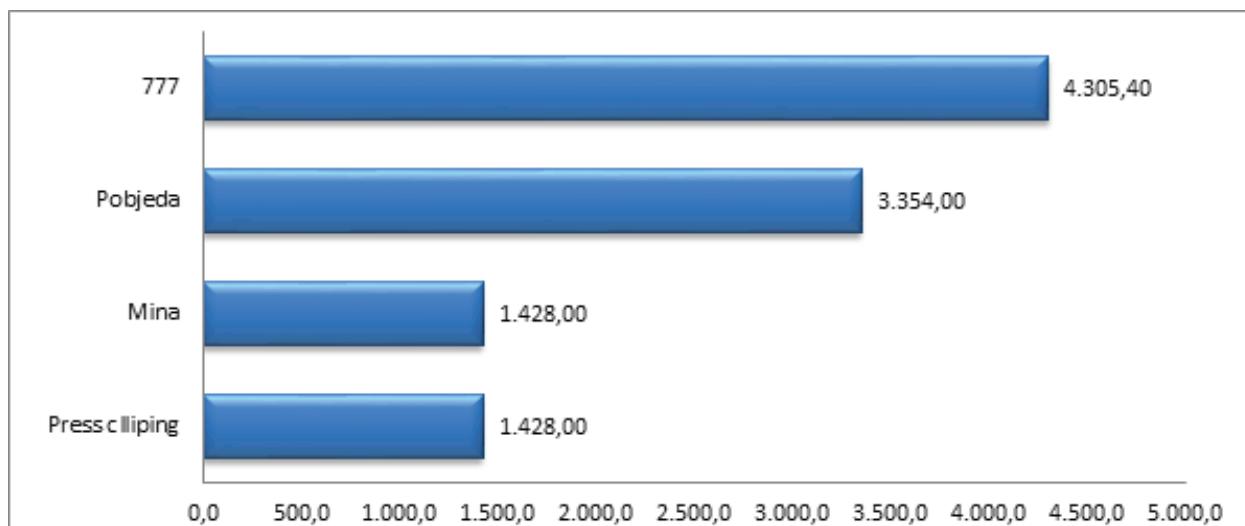
Grafik 85: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od TO Bar u EUR

Pošta Crne Gore

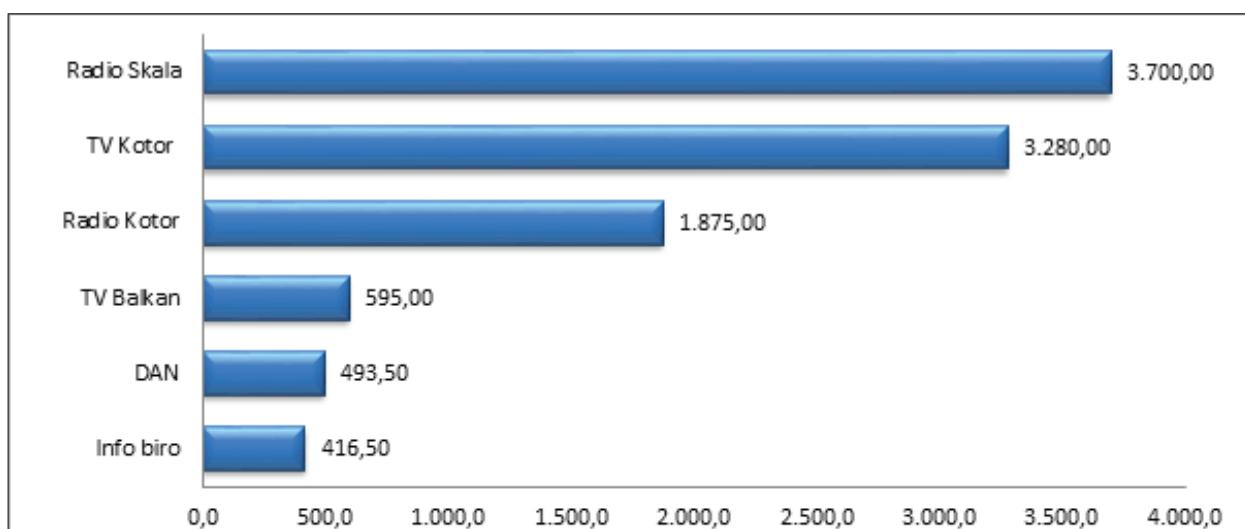
Grafik 86: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Pošte CG u EUR

Montenegro Airlines

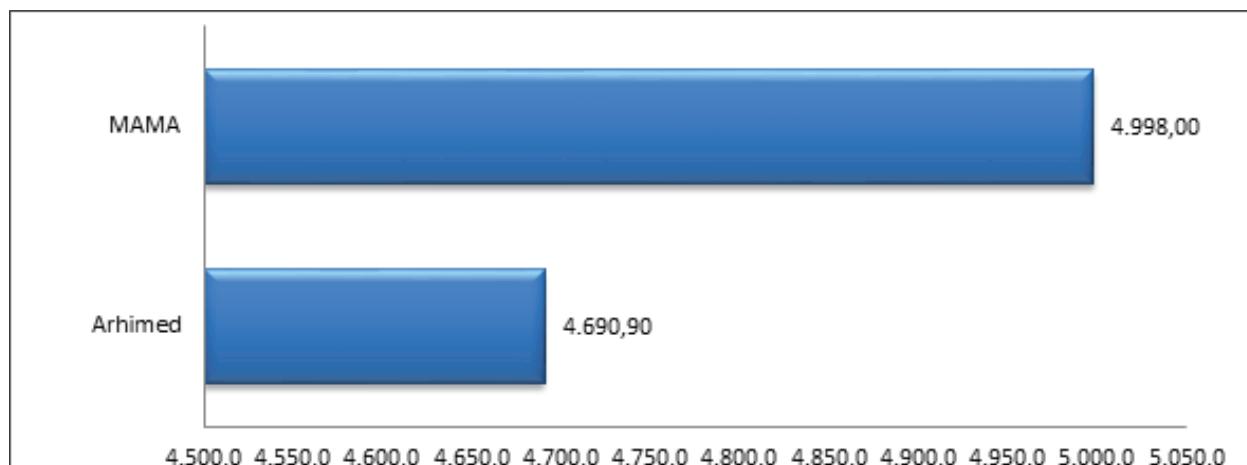
Grafik 87: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od MA u EUR

Turistička organizacija Kotor

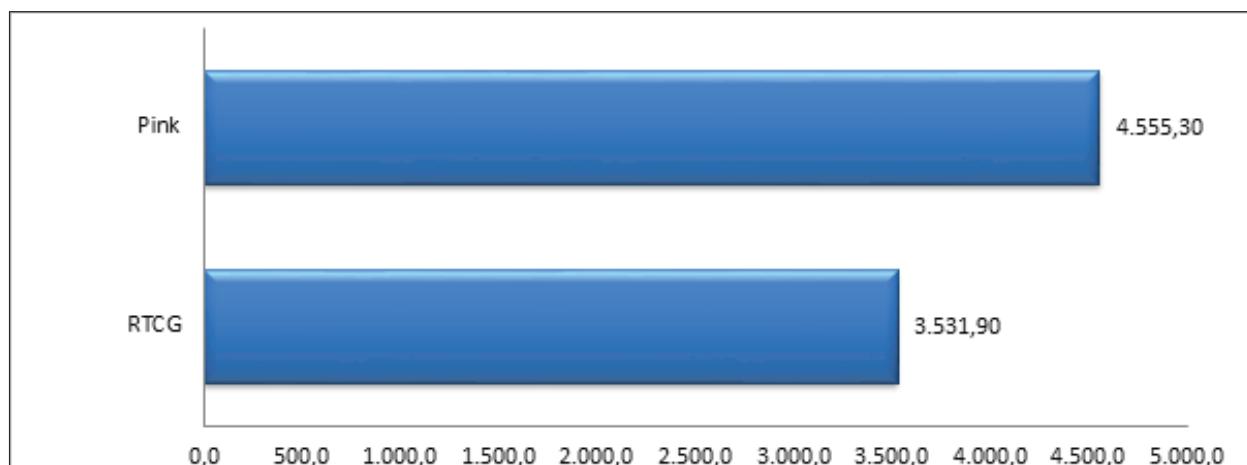
Grafik 88: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od TO Kotor u EUR

Crnogorski elektroprenosni sistem

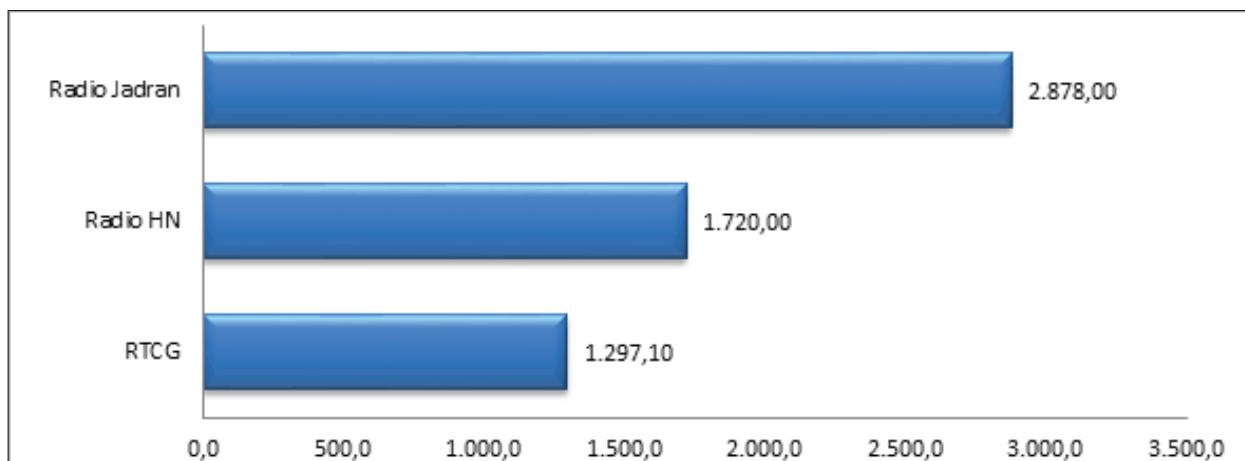
Grafik 89: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od CGES-a u EUR

JP Regionalni vodovod Crnogorsko primorje

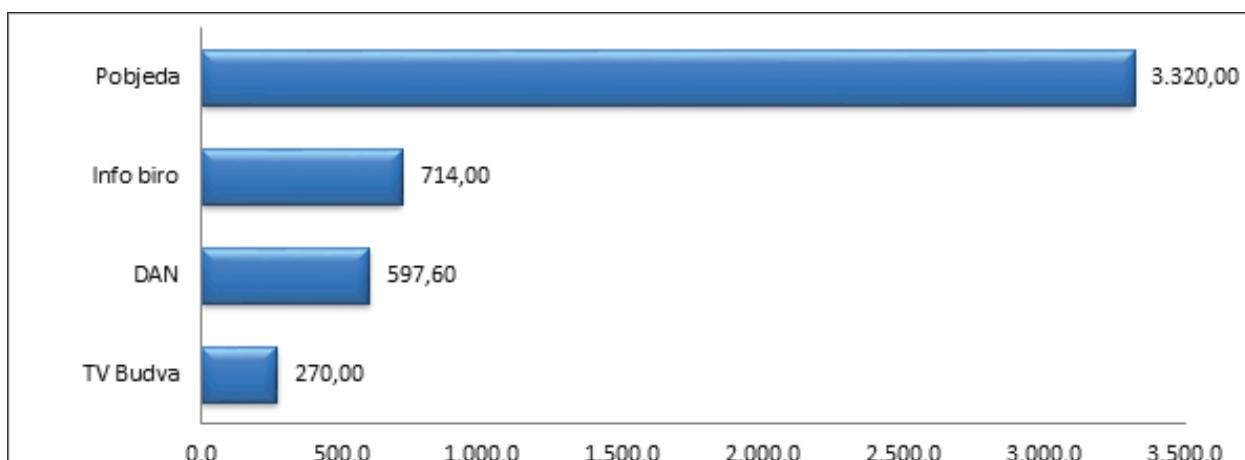
Grafik 90: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Regionalnog vodovoda u EUR

JUK Herceg fest

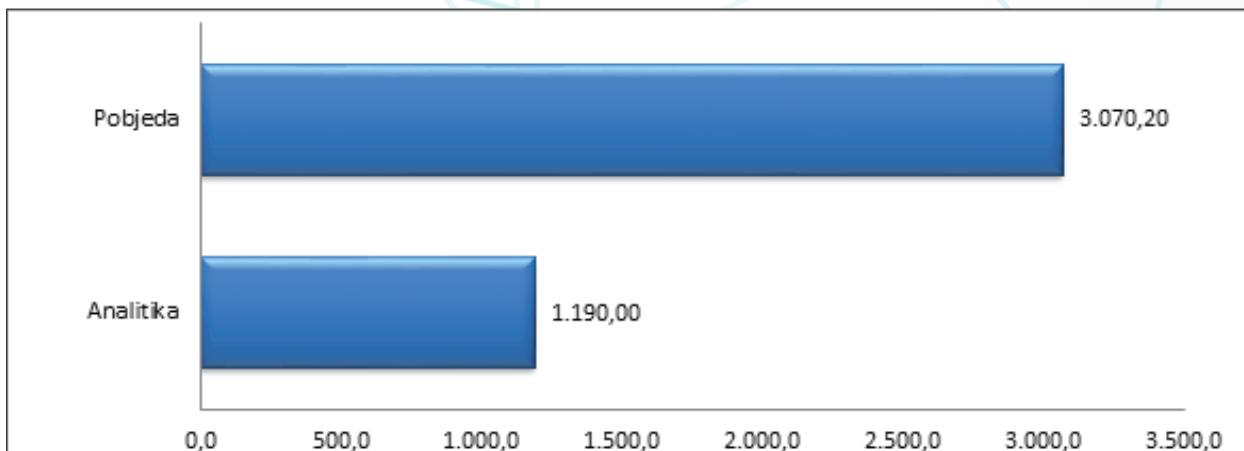
Grafik 91: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Herceg festa u EUR

Crnogorski fond za solidarnu stambenu izgradnju

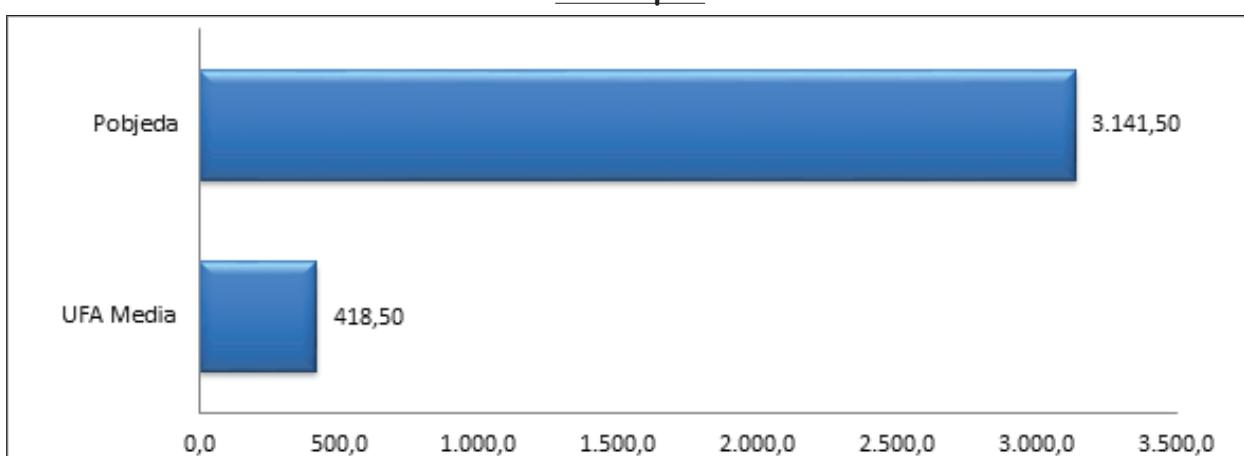
Grafik 92: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od CFSI u EUR

Ulcinjska rivijera

Grafik 93: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Ulcinjske rivijere u EUR

Monteput

Grafik 94: struktura troškova po subjektima koji su primaoci sredstava od Monteputa u EUR

Predsjednik Crne Gore

Predsjednik Crne Gore je blagovremeno dostavio tražene podatke, navodeći kao jedini trošak iznos od 7.845,10 EUR koji je uplaćen servisu Mina.

Skupština Crne Gore

Skupština Crne Gore je u toku 2016.godine imala jedno od najnižih izdvajanja od 2011. godine, odnosno od kad CGO sprovodi istraživanje. Ujedno, po prvi put se registruje uplata od strane Skupštine jednom dnevnom listu. Ukupno utrošeni iznos sredstava za ove potrebe bio je **17.900,66 EUR**. Od toga za usluge *Dnevnih novina* 4.166,16 EUR, za informativnu agenciju MINA 3.738,50 EUR, a za informativni sevis Arhimed 9.996,00 EUR.

Pravosuđe (sudovi i tužilaštva)

Osim Vrhovnog državnog tužilaštva koje je imalo uplatu u iznosu od 3.999,97 EUR

Arhimedu, ostali organi nijesu imali izdataka u ovoj oblasti, a na poslate dopise odgovorili su u zakonskom roku.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda imao je ukupan izdatak od 4.292,7 EUR koji je uplaćen marketinškoj agenciji *Represent communication* u iznosu od 2.856,60 EUR, *Dnevnim novinama* 678,30 EUR i *S press-u* 757,7 EUR. Odgovor je stigao u zakonskom roku.

Drugi javni fondovi iz kojih se finansiraju mediji u Crnoj Gori

Fond Agencije za elektronske medije za pomoć komercijalnim radio emiterima

AEM je u cilju pomoći komercijalnim radio emiterima ustanovila zaseban Fond. U skladu sa Pravilnikom o raspodjeli sredstava iz Fonda, Savjet Agencije je u toku 2016. godine sproveo dva javna konkursa i u dva navrata, u junu i septembru 2016.godine, raspodijelio ukupno **250.000,00 EUR.**

Sredstva iz Fonda Agencije se raspodijeljuju po dva osnova: *godišnji grant za podsticanje učešća sopstvene produkcije u ukupnoj programskoj strukturi i programski grantovi za povećanje obima, strukture i raznovrsnosti ponude sadržaja posvećenih tematskim oblastima od javnog interesa.*

U okviru prvog konkursa raspodijeljeno je 100.000,00 EUR, odnosno za godišnje grantove 29.949,00 EUR, dok je za programske grantove ukupan iznos bio 70.051,00. U okviru drugog poziva, raspodijeljeno je 150.000,00 EUR. Za godišnje grantove 75.000,00 EUR, koliko i za programske grantove.

Ukupan broj podržanih komercijalnih radio stanica bio je 73, od čega 11 onih koji su podržani kroz godišnje grantove i 62 komercijalna radio stanica podržana kroz programske grantove.

Godišnji grantovi

Naziv medija	Iznos dodjeljenih sredstava u junu 2016.	Iznos dodjeljenih sredstava u septembru 2016.	Ukupan iznos dodjeljenih sredstava u toku 2016.
Radio Titograd	28.000,00		28.000,00
Antena M		23.909,00	23.909,00
Radio Cool		12.638,00	12.638,00
Radio Teuta		11.166,00	11.166,00
Elmag Radio		10.471,00	10.471,00
Radio DRS		5.141,00	5.141,00
Radio Skala		4.377,00	4.377,00
Radio Jadran		3.691,00	3.691,00
Radio Petnjica		1.986,00	1.986,00
Radio Adriatic	1.949,00		1.949,00
Radio Elita		1.621,00	1.621,00

Programski grantovi

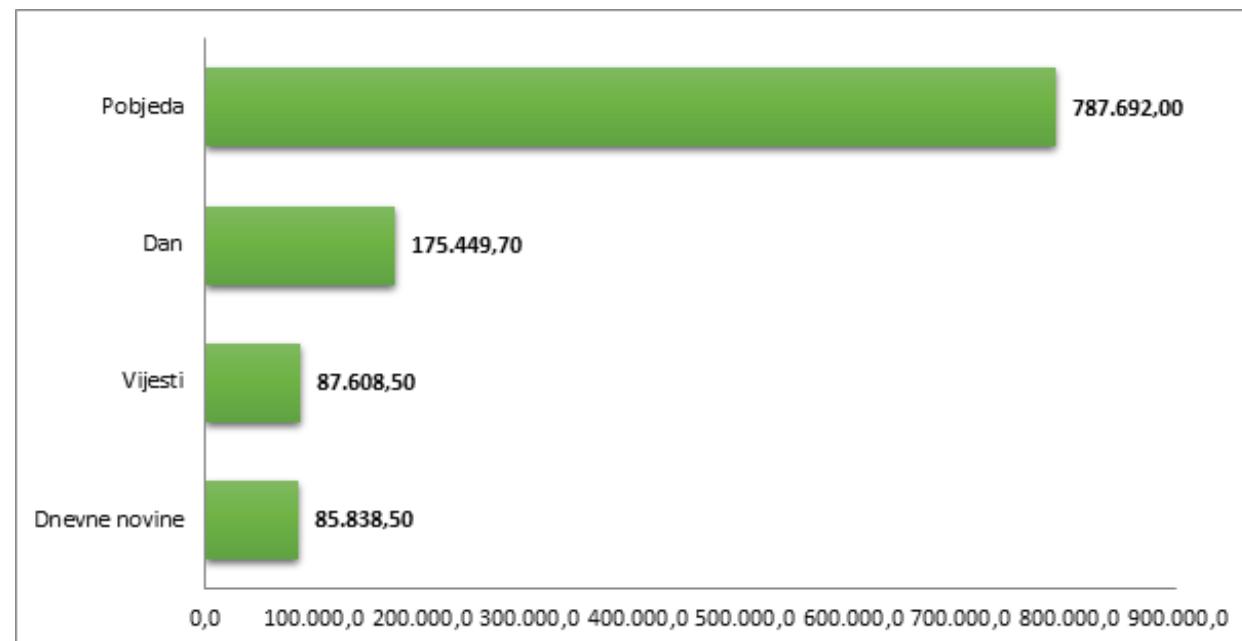
Naziv medija	Iznos dodjeljenih sredstava u junu 2016.	Iznos dodjeljenih sredstava u septembru 2016.	Ukupan iznos dodjeljenih sredstava u toku 2016.
Radio Antena M	16.357,00	13.903,00	30.260,00
Radio Cool	16.852,00	11.231,00	28.083,00
Elmag radio		15.014,00	15.014,00
Radio Zeta	5.066,00	8.989,00	14.055,00
Radio DRS	10.604,00	3.083,00	13.678,00
Radio Adriatic	6.469,00	1.988,00	8.457,00
Radio Elita	3.468,00	4.947,00	8.415,00
Radio Glas Plav	3.810,00	713	4.523,00
Radio Krš	2.855,00	1.588,00	4.443,00
Radio Jadran	2.426,00	929	3.118,00
Skadar Lake	2.189,00	1.621,00	1.621,00
Radio Plus		1.948,00	1.948,00
Radio Petnjica		1.187,00	1.187,00

S obzirom da je, u decembru 2016. godine, Ustavni sud ukinuo taksu za radio prijemnike, po inicijativi Socijalistične narodne partije (SNP) za ocjenu ustavnosti spornih članova Zakona o bezbjednosti saobraćaja u dijelu sredstava koja su uplaćivali građani prilikom registracije automobila, ova sredstva neće biti rapodjeljivana ubuduće. Na ovaj način komercijalni radio emiteri ostaju bez značajnog dijela prihoda i kako upućuje zaključak AEM-a, njihovo posovanje će biti otežano na postojećem tržištu.

Uporedni podaci za 2013 - 2016. godina

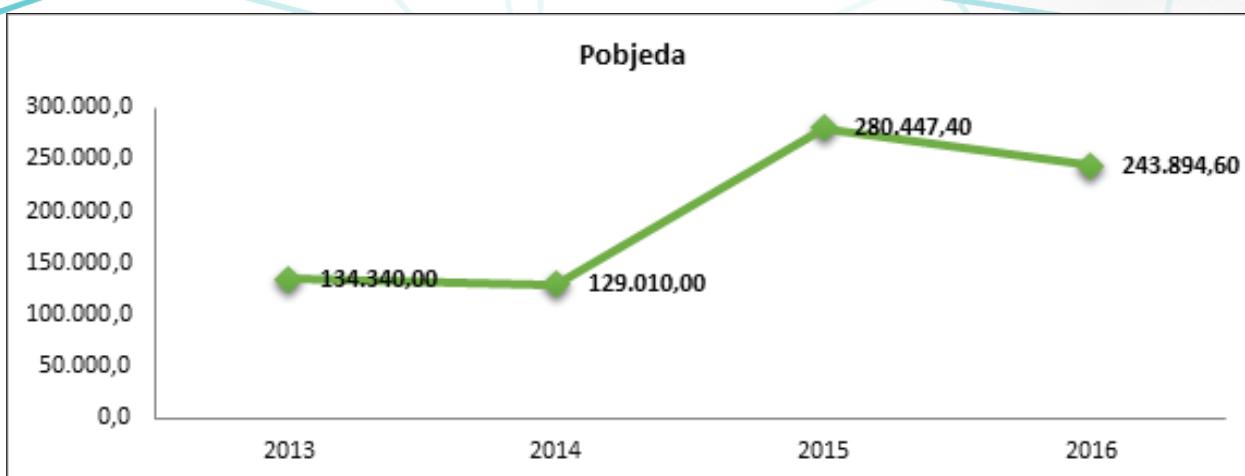
U protekle četiri godine, po podacima koji su CGO-u dostupni, a koji su manji od realnih, ukupno je iz javnih fondova u ove svrhe utrošeno **8.348.151,90 EUR.**

Štampani mediji

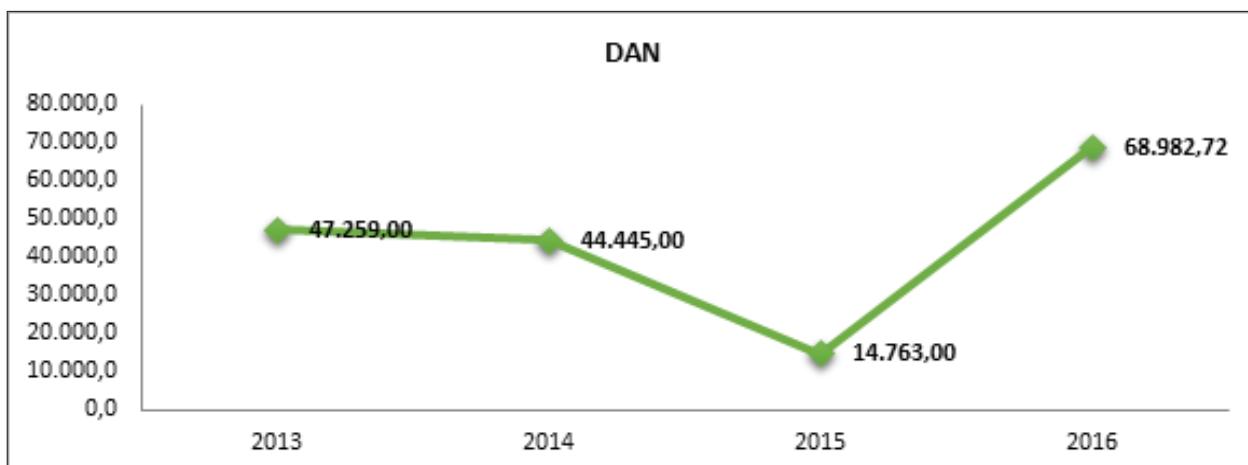

Grafik 95: presjek po najvećim pojedinačnim korisnicima sredstava u EUR, ukupno za 2013, 2014, 2015 i 2016.⁴³

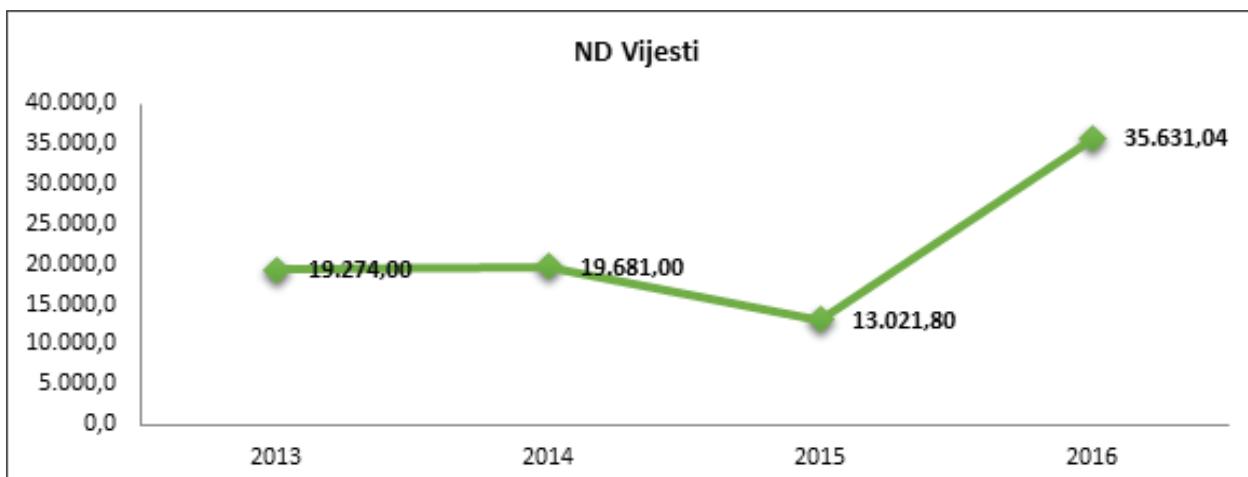
43 Sa uračunatim iznosom koji je Glavni grad Podgorica uplatio Pobjedi u toku 2015.godine, bez iznosa državne pomoći koju je Pobjeda prihodovala do privatizacije 14.10.2014.godine

Grafik 96: ukupni iznosi uplaćeni Pobjedi, od strane organa javnog sektora, po godinama, u EUR⁴⁴

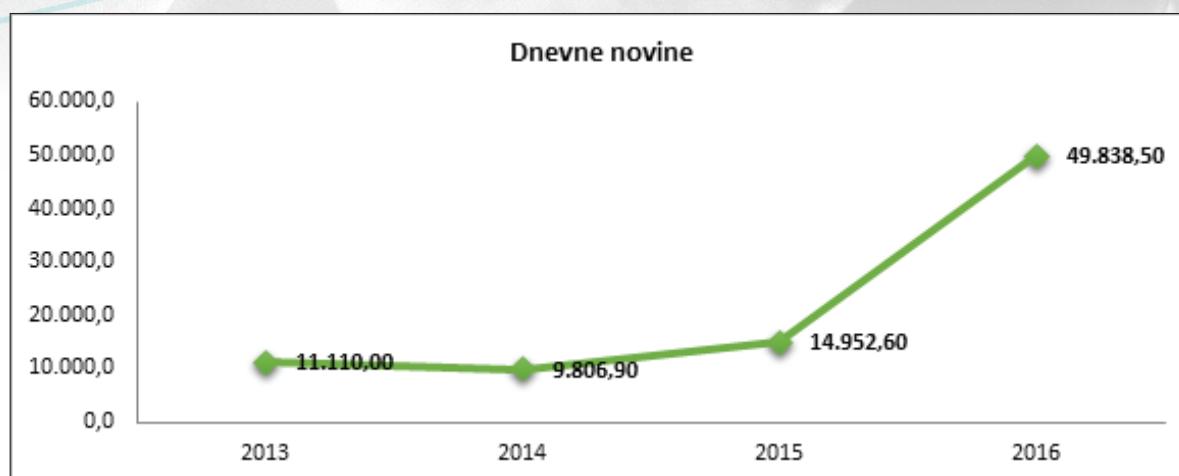

Grafik 97: ukupni iznosi uplaćeni Danu, od strane organa javnog sektora, po godinama, u EUR

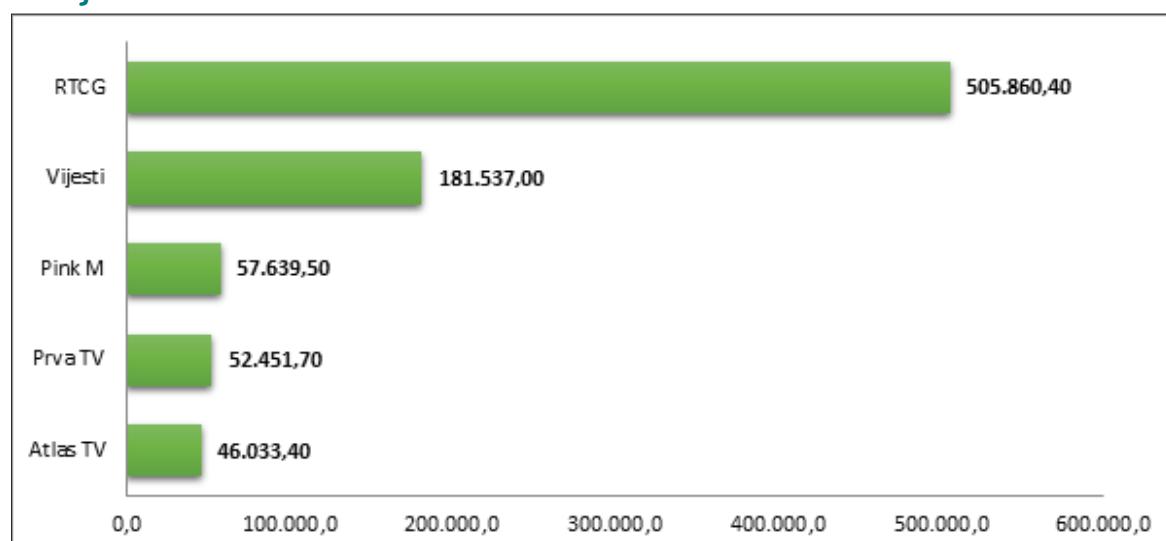
Grafik 98: ukupni iznosi uplaćeni Vijestima, od strane organa javnog sektora, po godinama, u EUR

44 Sa uračunatim iznosom koji je Glavni grad Podgorica uplatio Pobjedi u toku 2015.godine.

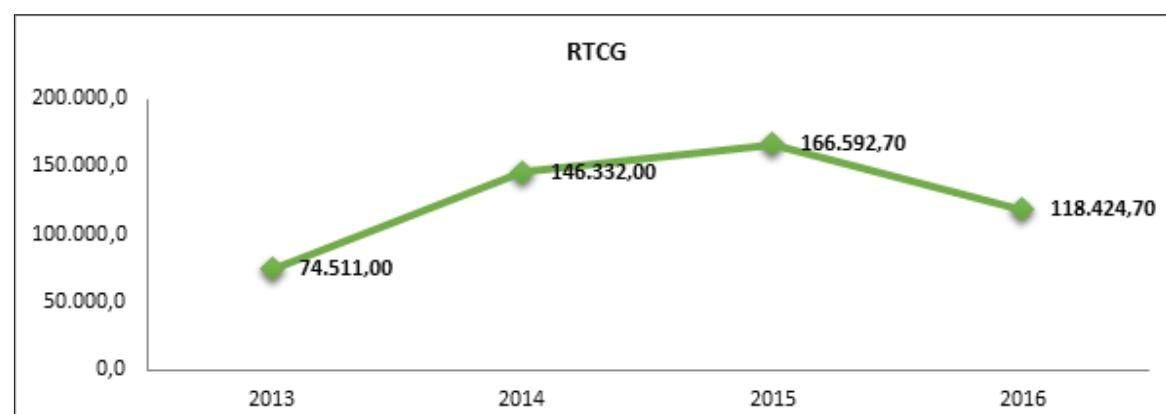

Grafik 99: ukupni iznosi uplaćeni Dnevnim novinama, od strane organa javnog sektora, po godinama, u EUR

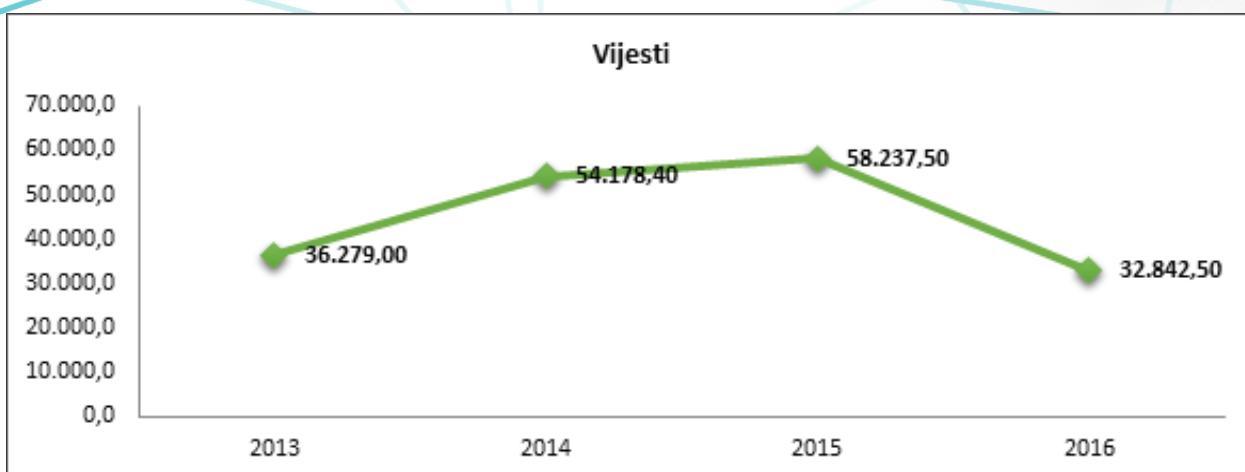
Televizije

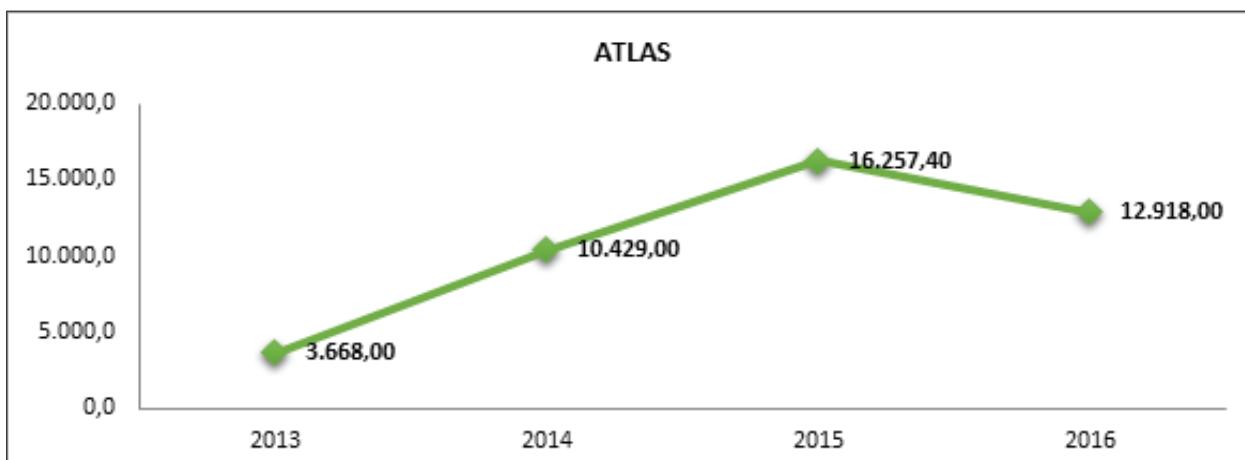
Grafik 100: presjek po najvećim pojedinačnim korisnicima sredstava u EUR, ukupno za 2013, 2014, 2015 i 2016

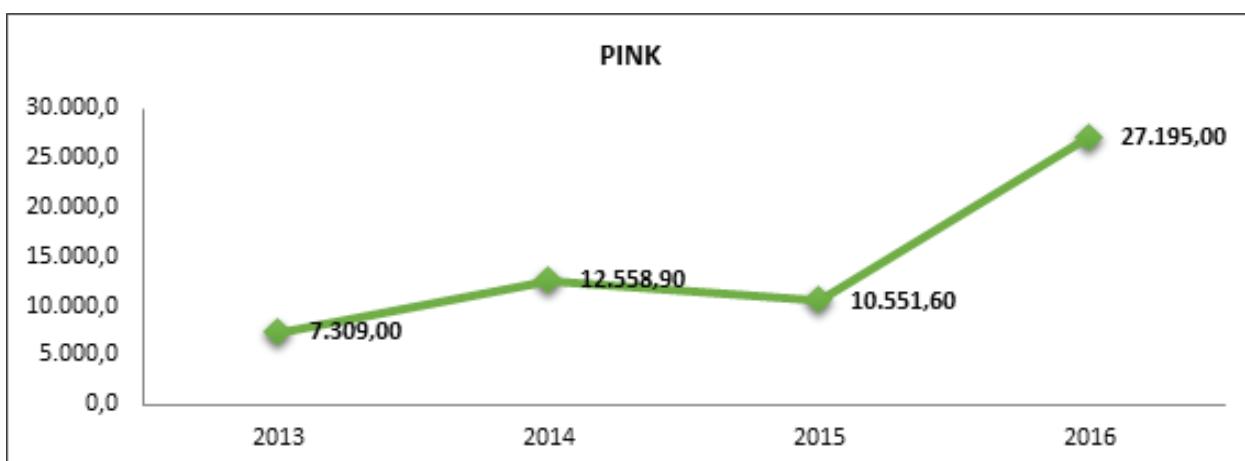
Grafik 101: iznosi uplaćeni RTCG, od strane organa javnog sektora, po godinama, u EUR

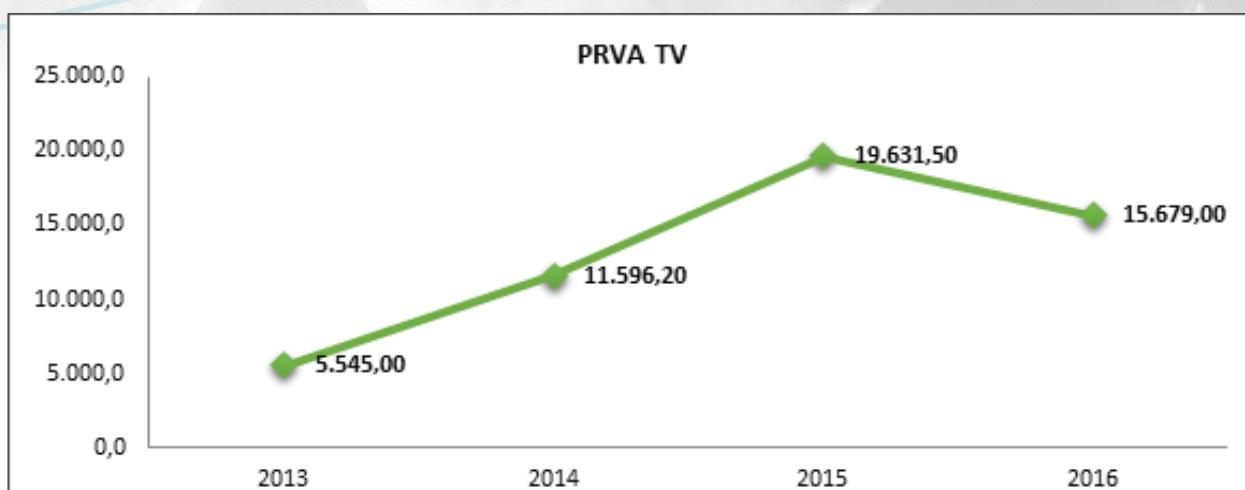
Grafik 102: iznosi uplaćeni TV Vijesti, od strane organa javnog sektora, po godinama, u EUR

Grafik 103: iznosi uplaćeni TV Atlas, od strane organa javnog sektora, po godinama, u EUR

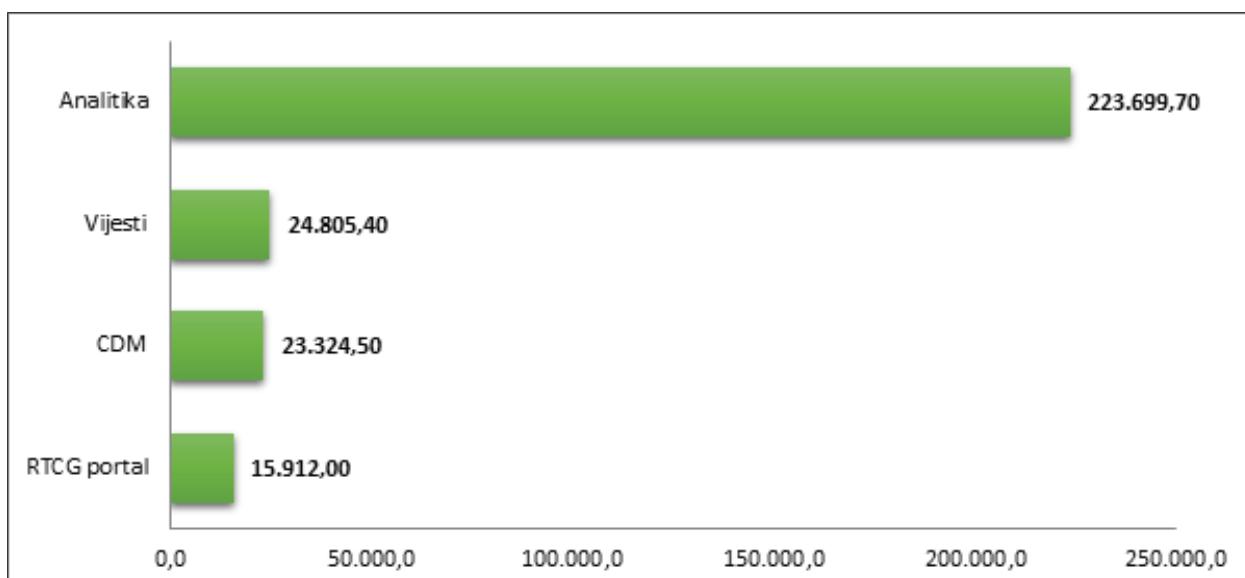

Grafik 104: iznosi uplaćeni TV Pink, od strane organa javnog sektora, po godinama, u EUR

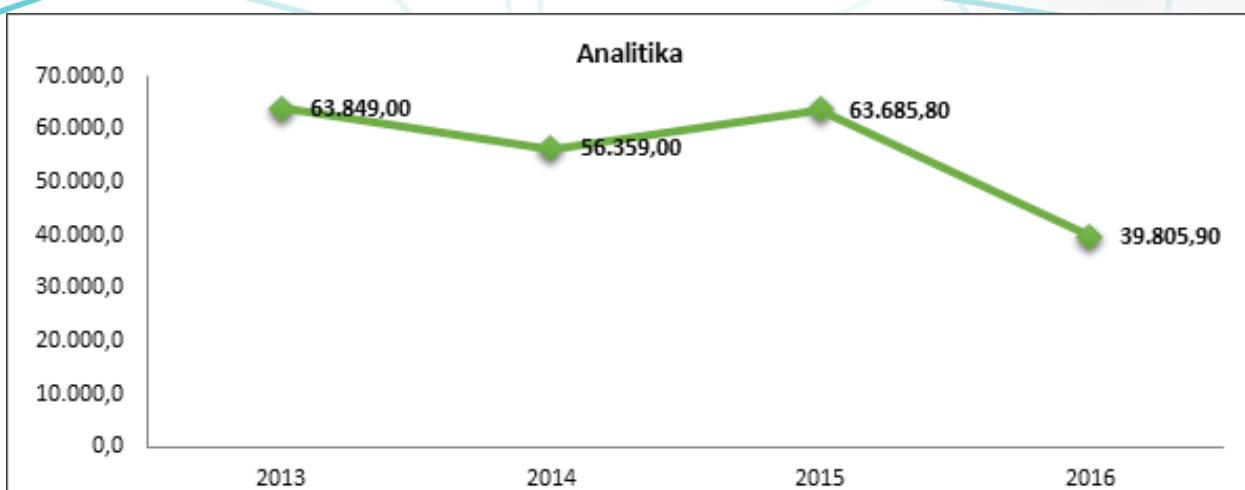

Grafik 105: iznosi uplaćeni TV Prva, od strane organa javnog sektora, po godinama, u EUR

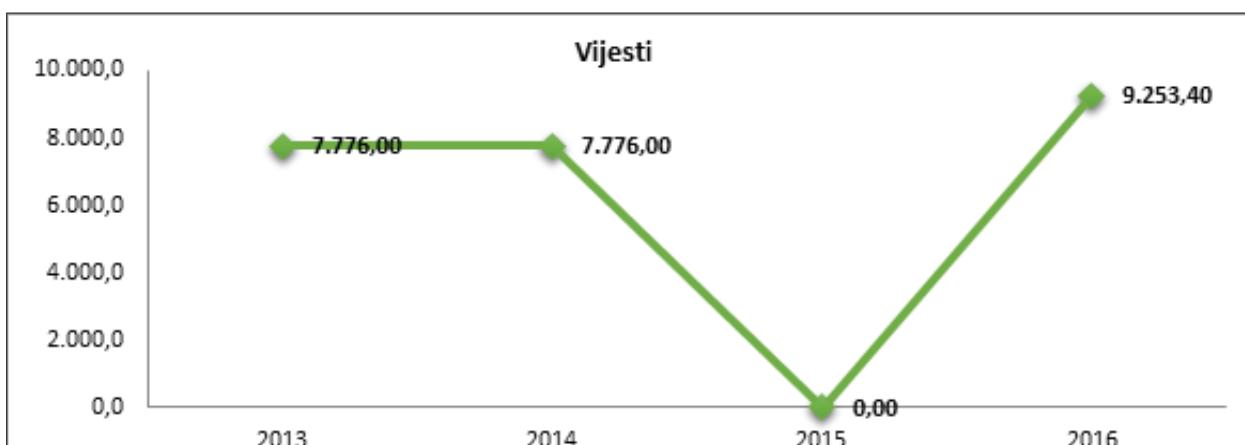
Portali

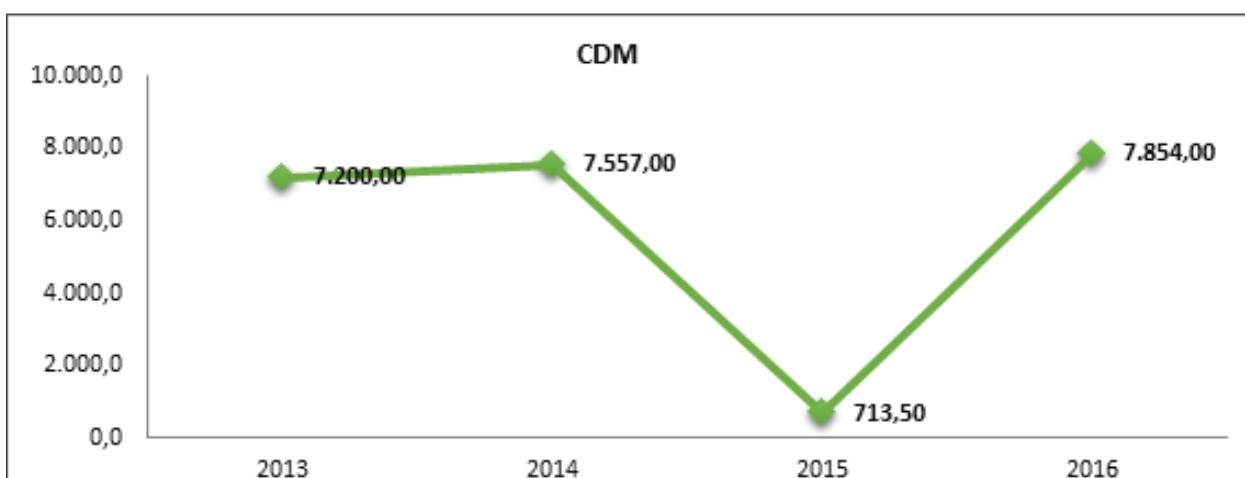
Grafik 106: presjek po najvećim pojedinačnim korisnicima sredstava u EUR, ukupno za 2013, 2014, 2015 i 2016

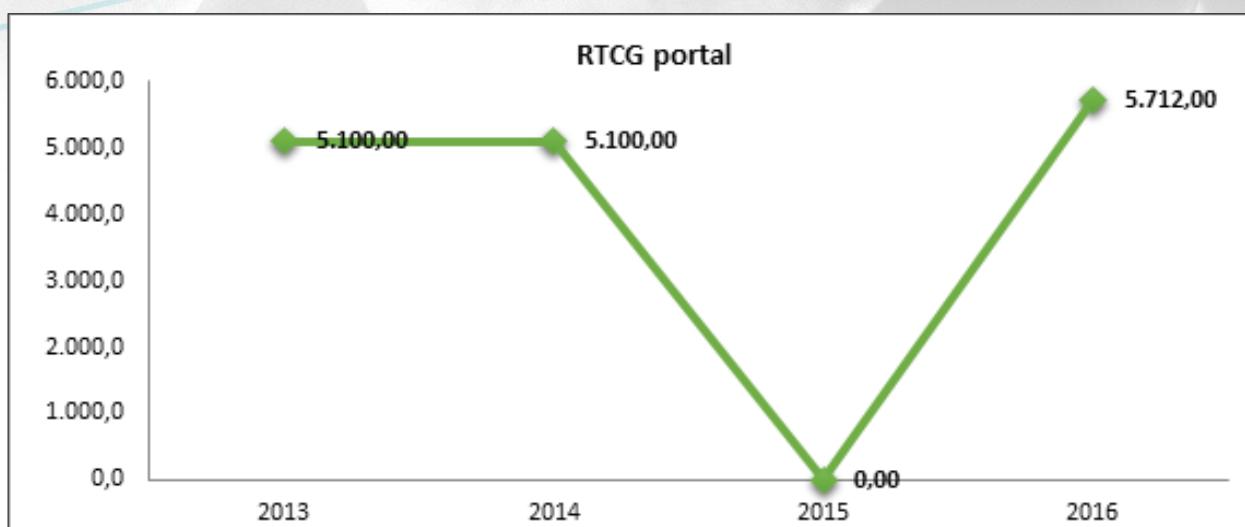
Grafik 107: iznosi uplaćeni portalu Analitika, od strane organa javnog sektora, po godinama, u EUR

Grafik 108: iznosi uplaćeni portalu Vijesti, od strane organa javnog sektora, po godinama, u EUR

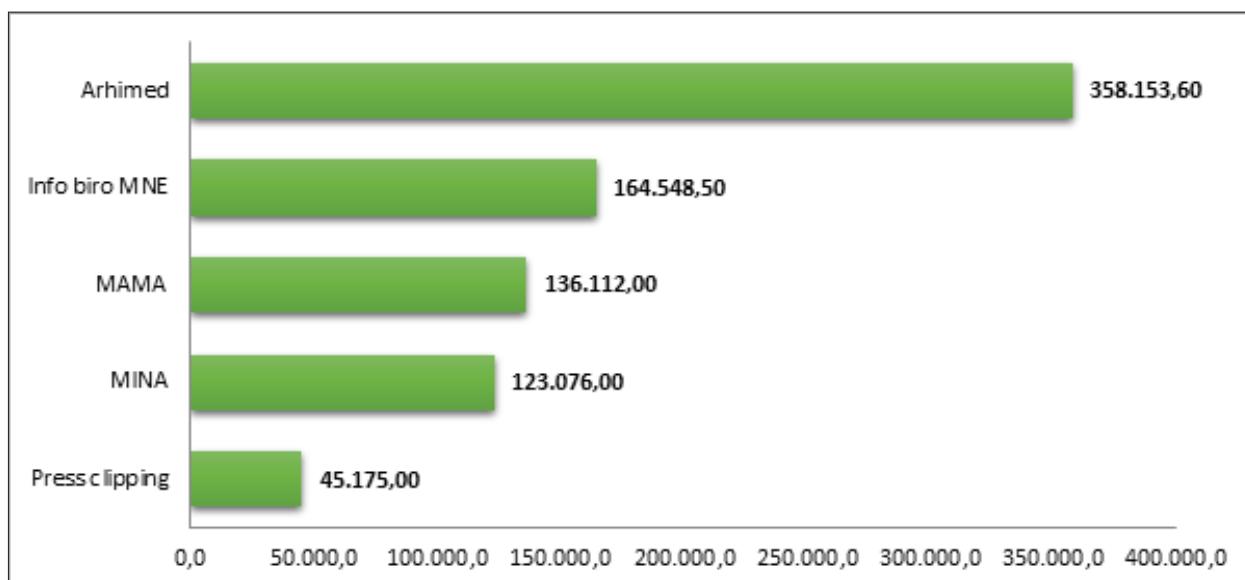
Grafik 109: iznosi uplaćeni portalu CDM, od strane organa javnog sektora, po godinama, u EUR

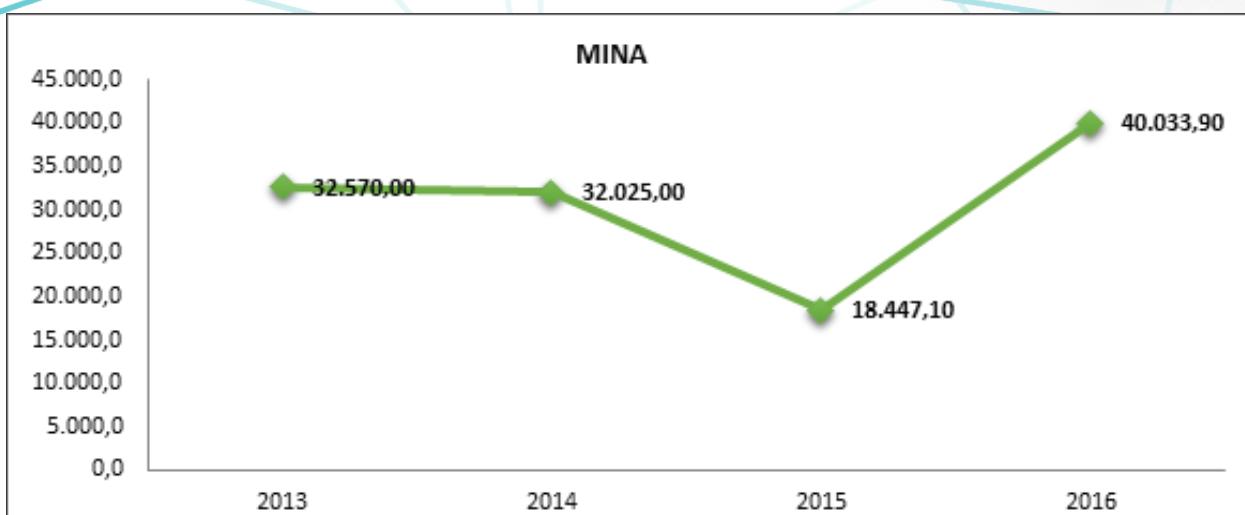
Grafik 110: iznosi uplaćeni portalu RTCG, od strane organa javnog sektora, po godinama, u EUR

Organi javnog sektora ne prepoznaju značaj web foruma u Crnoj Gori, pa su portali dominantno imali uplate od Elektroprivrede Crne Gore.

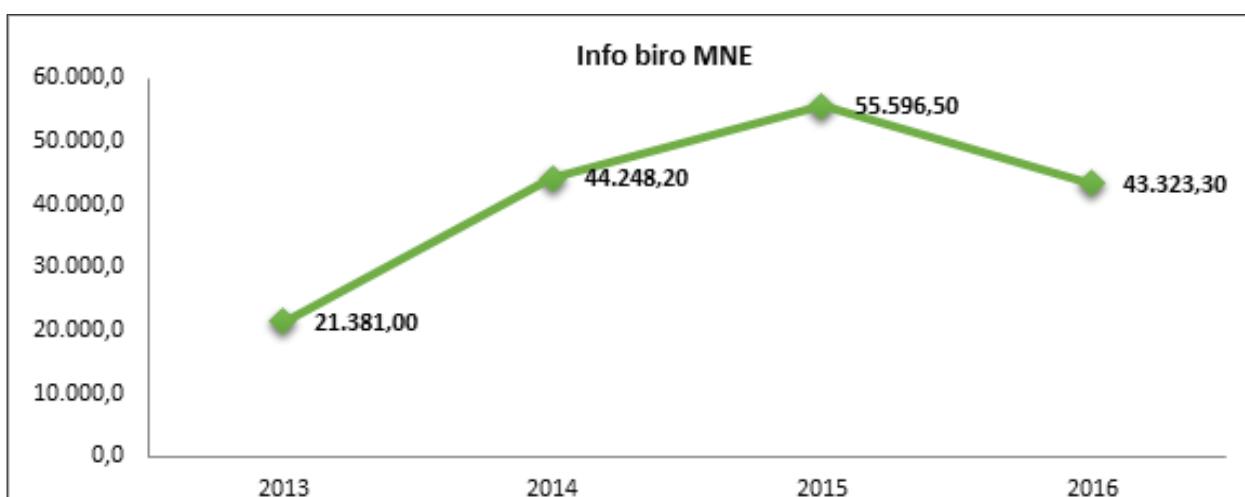
Informativne agencije i servisi

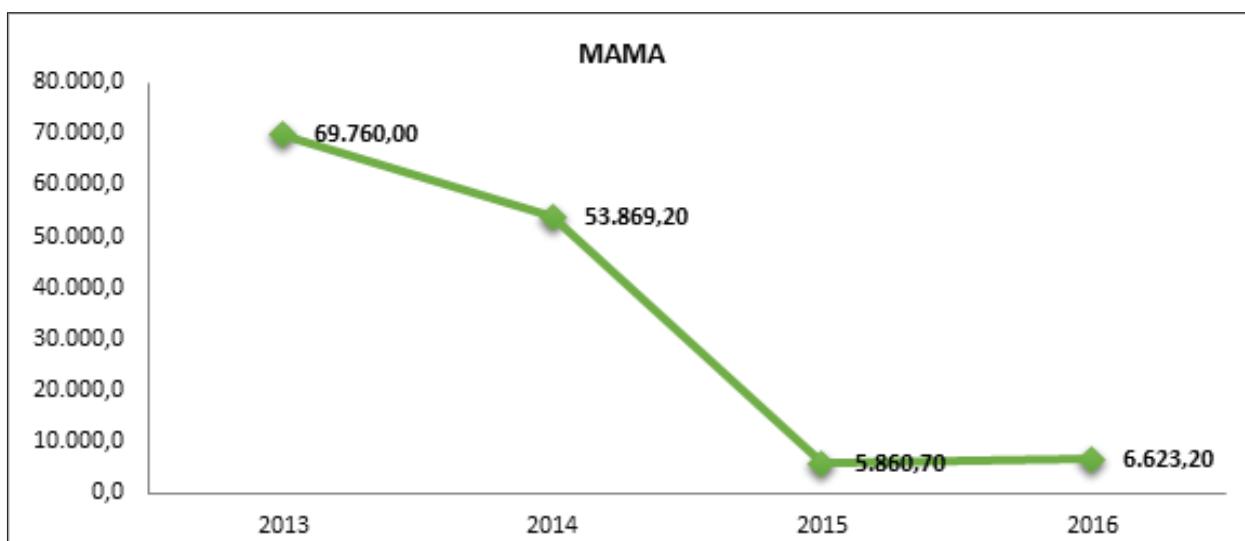
Grafik 111: presjek po najvećim pojedinačnim korisnicima sredstava u EUR, ukupno za 2013, 2014, 2015 i 2016

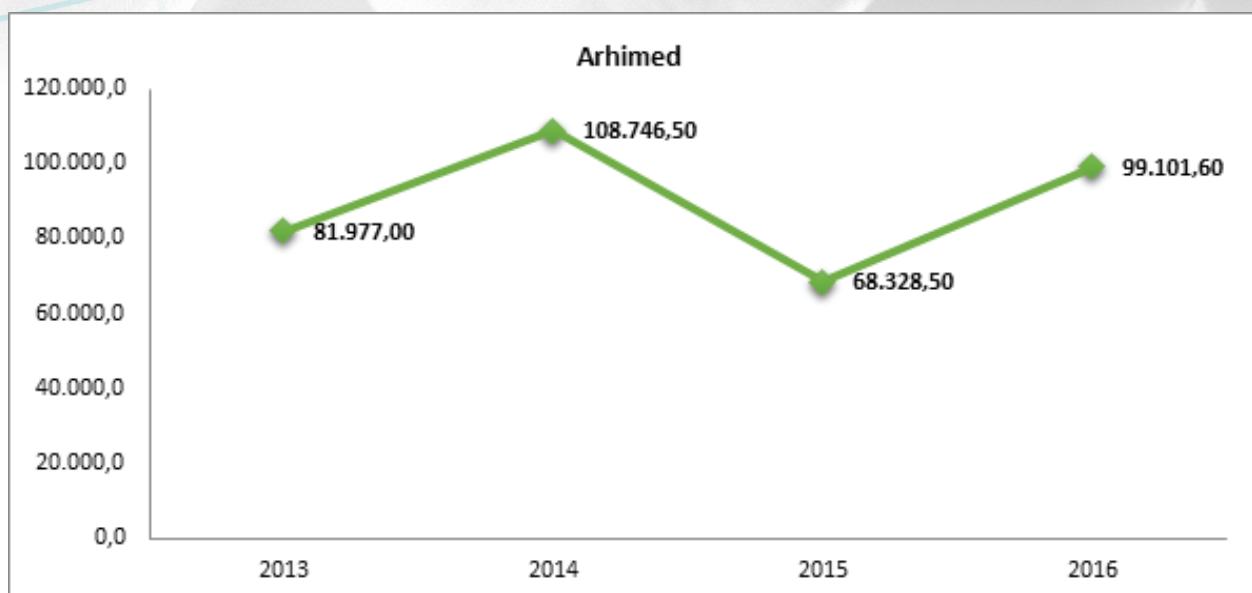
Grafik 112: iznosi uplaćeni MINA agenciji, od strane organa javnog sektora, po godinama, u EUR

Grafik 113: iznosi uplaćeni Info biro agenciji, od strane organa javnog sektora, po godinama, u EUR

Grafik 114: iznosi uplaćeni MAMA agenciji, od strane organa javnog sektora, po godinama, u EUR

Grafik 115: iznosi uplaćeni Arhimedu, od strane organa javnog sektora, po godinama, u EUR

Primjena zakona o slobodnom pristupu informacijama i postupanje Agencije za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama

Istraživanje „Jednake šanse za sve medije u Crnoj Gori“ sprovedeno je od januara do kraja maja 2017. godine, na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama. Obuhvaćena su 334 organa javnog sektora, od kojih je 253 odgovorilo, dok 81 odnosno 24,2% nije dostavilo tražene podatke.

Organi javnog sektora koji nijesu dostavili tražene podatke, direktno kršeći odredbe Zakona o slobodnom pristupu informacijama, odlučuju se uglavnom na princip čutanja administracije, pa tako i pored višemjesečnih napora istraživačkog tima CGO-a, koje se ogledalo u ponavljanju zahtjeva, direktnoj komunikaciji sa nadležnim službenicima, rukovodicima organa, itd. nijesu dobijeni traženi podaci.

Na toj «crnoj listi» netransparentnih organa, koji biraju da svjesno krše zakonske norme, su: Glavni grad Podgorica, Plantaže, Aerodromi Crne Gore, Centralna banka Crne Gore, Željeznička infrastruktura Crne Gore, Željeznički prevoz Crne Gore, Savjet za privatizaciju i kapitalne projekte, Direkcija za razvoj srednjih i malih preduzeća, Direkcija za saobraćaj, Agencija za promociju stranih investicija, Investiciono razvojni fond, Regulatorna agencija za energetiku, Fond za zaštitu depozita i brojni drugi javni organi i institucije, čiji su budžeti manjeg obima i koji nijesu identifikovani od strane istraživačkog tima kao značajni ulagači u crnogorskim medijima. U poređenju sa prethodnim godinama, može se zaključiti da su **Glavni grad Podgorica i Plantaže neslavni lideri u netransparentnosti**, jer na ova pitanja godinama ne odgovaraju, pri čemu se Plantaže uporno pozivaju na zaštitu poslovne tajne, iako su u većinskom vlasništu države, i kao takvi podliježu svim zakonskim propisima i u obavezi su da svoj rad učine transparentnim i omoguće uvid u sva dokumenta u skladu sa Zakonom o slobodnom pristupu informacijama. Nema opravданja za institucije koje se finansiraju od sredstava poreskih obveznika da odbijaju da polože račune o načinu trošenja tih sredstava, što svakako budi sumnju u način na koji su ta sredstva, kome i za koje su svrhe dodijeljena.

Imajući u vidu blage kaznene odredne Zakona o slobodnom pristupu informacijama, koji propisuje novčanu kaznu od 500 eura do 20.000 eura za pravno lice, jasna je intencija organa koji se odluče na čutanje administracije, procjenjujući većim interes da određene informacije i podatke ne stave na uvid javnosti. Paradoks je i podatak, da pravna lica eventualne novčane kazne plaćaju iz budžeta organa

javnog sektora, odnosno budžeta Crne Gore, odnosno novca građana i građanki Crne Gore, kojima se informacije uskraćuju!

Takođe, važno je napomenuti da navedeni organi nijesu ravnomjerno dostavljali tražene informacije, niti je kvalitet dostavljenih informacija bio na istom nivou, što je uticalo i na dužinu trajanja istraživanja i obradu podataka.

Od 334 institucija kojima su traženi podaci na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama, pozitivno je odgovorilo **253 ili 76%**. Ovaj procenat predstavlja ne mali rast u odnosu na prethodna istraživanja, kada je na dostavljene zahtjeve pozitivno odgovaralo između 66% i 72%, organa javnog sektora.

Osvrt iz ugla novinara Neregularnost u kojoj ima sistema

U studiji Evropskog parlamenta iz 2014. skrenuta je pažnja na "netransparentnu finansijsku zavisnost medija" na zapadnom Balkanu, "ogroman udio državne pomoći i/ili oglašavanja države u finansiranju medija, te na njegovu proizvoljnu raspodjelu". Istraživanja koja godinama unazad spovodi Centar za građansko obrazovanje (CGO) pokazala su da je Crna Gora ilustrativan primjer za države u kojima finansiranje medija iz javnih fondova nije regulisano, te da je riječ o aktivnosti koja je netransparentna i nekontrolisana.

Istraživanja CGO su pokazala da u toj neregulisanosti ipak ima sistema, u kome do novca iz javnih fondova lakše dolaze mediji čija je uređivačka politika sklonija pristupu da protežira poteze vlasti i štiti je od kritičkih uvida javnosti, nego da je kontroliše. Pokazala su i da pojedini mediji ugavaraju plaćene kobajagi novinarske poslove sa javnim službama i lokalnim vlastima, krijući to i jedni i drugi od građana. Pokazala je, takođe, da među medijima koje vlast pomaže novcem građana po pravilu nijesu oni koji se bave istraživačkim novinarstvom i čije su priče nagrađivane posljednjih godina.

Masovni mediji imaju tri važne dužnosti u demokratskim društvima – obezbjeđuju pravovremenu i pouzdanu komunikaciju unutar tih društava, nude prostor za debatu o kontroverznim pitanjima kako bi društva dolazila do najprihvatljivijih rješenja i štite članove društva, odnosno društvo u cijelini od mogućih zloupotreba imaoča formalne moći. Ukoliko neko - bilo spolja ili iznutra - onemogućava na bilo koji način ispunjavanje ovih dužnosti, taj svjesno ili iz neznanja ugrožava demokratske temelje društva.

Da bi uspješno ispunjavali navedene dužnosti, mediji moraju biti nezavisni, i to prvenstveno od onih o kojima izyeštavaju. *Kaži mi ko te plaća, pa će razmisiliti koliko će ili hoću li ti uopšte vjerovati.* Mediji koji pristanu da zarad preživljavanja ili iz nekih drugih razloga krišom uzimaju novac od onih o kojima izyeštavaju svjesno se odriču dužnosti služenja javnom interesu, prepostavljajući mu vlastitu dobrobit i služenje privatnom, partikularnom interesu.

Ne postoje, naravno, masovni mediji koji mogu da funkcionišu bez novca. I medijska preduzeća su, kao i bilo koja druga, prinuđena da igraju po pravilima koja diktira tržište. Kako će do novca dolaziti je pitanje koje se ne tiče samo njihovih vlasnika i menadžera, već svih u društvu kojima je stalo da mediji ispunjavaju one tri važne dužnosti.

Tržište nije idealan regulator i čak ni oni koji se u njega strasno zaklinju nijesu

njegovim čudima prepuštali sudbinu onoga od čega je zavisila opšta korist, bilo kako da je bila shvaćena. Na tržištu mogu biti uspješniji mediji koji vješto pakaju zanimljive vijesti i priče, ali koje su manje bitne ili potpuno nebitne gledano iz perspektive one tri važne dužnosti. Znači li to da društvo treba da nezainteresovano gleda na propast medija koji se ne snalaze na takvom tržištu? Naravno NE, ali naravno NE i pristupu da se volontaristički, bez jasnih principa i procedura, pomažu samo neki mediji koji se ne snalaze na tržištu, a drugi dodatno guraju u propast.

Sistem državne pomoći medijima mora biti baziran na potrebi da mediji ispunjavaju tri važne dužnosti - izvještavaju o važnim temama, obezbjeđuju prostor za raspravu i kontrolišu imaoce moći. Ako se pridržavaju ove trijade, mediji rade u javnog interesa i kao takvi zaslužuju da budu podržani javnim novcem. Naravno, prethodno treba da bude definisano šta jeste javni interes, a onda i transparentna procedura projektnog finansiranja medija u skladu sa javnim interesom. Takav pristup će doprinijeti stabilizaciji medijskog tržišta i osujetiti medijsku promociju interesa političkih i ekonomskih krugova i njihov uticaj na nezavisnost uređivačkih politika.

Ponavljane preporuke CGO-a da se uspostave jasni mehanizmi kontrole državnog finansiranja i dodjele državne pomoći medijima, nijesu, na žalost, još naišle na povoljan odjek kod onih koji su izabrani da brinu o dobrobiti društva u cjelini. Ignorisane su i druge važne preporuke CGO-a koje su proizašle iz uvida u uvriježenu problematičnu praksu. Država je nastavila po starom, praveći se nevješta, a inicijative iz civilnog sektora za popravljanje zakonske regulative u oblasti medija vladajuća većina je dočekala s otporom i ignorancijom. Aktuelni crnogorski premijer Duško Marković je u programskog govoru nagovjestio potrebu popravljanja stanja u medijskoj oblasti i izradu medejske strategije, ali iza toga nije uslijedilo ništa što bi taj nagovještaj učinilo ubjedljivim.

Dragoljub Duško Vuković

Zaključci i preporuke

Zaključci

- Tokom 2016.godine organi javnog sektora su uplatili medijima, informativnim agencijama, marketinškim agencijama, produksijskim kućama, kompanijama za štampu promotivnog materijala, itd. najmanje 2.249.941,74 EUR za koje Centar za građansko obrazovanje (CGO) ima dokumentovane podatke uz napomenu da 26% organa javnog sektora nijesu dostavili informacije o ovom vidu trošenja novca poreskih obveznika. Pored toga, postoje i direktna budžetska ulaganja u javni servis RTCG (u iznosu od 11.211,000 EUR) i u lokalne medije (u iznosu od 2.850,360 EUR), kao i državna pomoć.
- Finansiranje medija iz javnih fondova u Crnoj Gori, i pored višegodišnjeg ukazivanja na ovaj problem, ostaje neregulisano, nekontrolisano i netransparentno čime se mediji dovode u neravnopravan tržišni položaj, ali se nesumnjivo radi i o pokušajima vršenja uticaja na uređivačku politiku.
- Vlada Crne Gore uporno odbija da sprovede neophodne zakonske intervencije kako bi se prevenirao ili ograničio nedozvoljeni uticaj novca iz javnih fondova na slobodu medija i ekonomsku (ne)održivost medija, a imperativne preporuke za to su, poslije upozorenja od strane domaće zainteresovane javnosti, stigle su i kroz Izvještaj Evropske komisije za Crnu Goru za 2016.godinu.
- Institucije u Crnoj Gori, na nacionalnom i lokalnom nivou, i dalje ne iznose podatke o ukupnom iznosu državnog novca koje godišnje izdvajaju za oglašavanje, reklamiranje ili finansiranje medija po drugim osnovima, niti bilo koja institucija kontroliše način na koji se raspodjeljuju i troše ova budžetska sredstva.
- Zabrinjavajuća je praksa sklapanja ugovora između institucija i određenih medija iz kojih se praktično vidi da se mediji plaćaju za način na koji će izvještavati o radu tih institucija, a što nije u njihovom izvještavanju nigdje navedeno kao plaćeni marketing. Ukratko, radi se o obmanjujućem marketingu koji mora biti sankcionisan, jer umjesto da dobiju objektivno izvještavanje građani su izloženi propagandi. U svojoj arhivi, CGO posjeduje kopije takvih ugovora.
- Zakon o slobodnom pristupu informacijama ni do sada nije bio najučinkovitiji mehanizam obezbijeđenja potrebnih informacija, a njegove nedavne izmjene i dopune prijete da budu podrška netransparentnim institucijama. Posebno brine

što preduzeća u kojima država ima svoj udio direktno često krše ovaj zakon sa opravdanjem da time štite poslovnu tajnu, a prenebrijegavaju činjenicu da su obveznici ovog Zakona upravo zbog učešća države u njihovom poslovanju. Dobar primjer otvorenosti i uravnoteženog finansiranja medije odnosno izuzetak od ove loše prakse predstavlja Elektroprivreda.

- Centralizacija budžetskih izdvajanja za potrebe oglašavanja i reklamiranja, po osnovu ugovorenih usluga, specijalizovanih usluga i po drugim osnovima, i preusmjeravanje sa medija na marketinške kuće koje se bave zakupima medijskog prostora, otežava princip transparentnosti, imajući u vidu da se ne mogu pratiti dalji tokovi i raspodjela novca koji se uplaćuje na ovaj način.

Preporuke

1. Crna Gora je u procesu pregovora o pristupanju sa Evropskom unijom, a to nosi i obaveznost usklađivanja sa evropskim standardima i najboljim praksama. S obzirom da pitanje finansiranja medija nije riješeno na ranju inicijativu CGO-a, ovo sada postaje obaveza u procesu pristicanja EU a samim tim bi Vlada Crne Gore morala ovom pitanju pristupiti mnogo agilnije nego do sada. Svaki drugi pristup bi ukazao da je interes očuvanja kontrole nad medijima, kroz finansijska davanja, jači od državnih interesa.
2. Drugačiji pristup Vlade uključuje ozbiljnu medijsku reformu i izmjene seta medijskih i vezanih zakona. To treba da uključi široke konsultacije sa svim zainteresovanim stranama kako bi se pronašla i usvojila najbolja rješenja.
3. Kroz izmjene i dopune Zakona o medijima mora se, prije svega, jasno urediti i osigurati transparentno finansiranje medija iz javnih fondova, kako državnih institucija, lokalnih samouprava tako i svih organizacija koje se finansiraju djelimično ili potpuno iz budžeta.
4. Imajući u vidu nivo prodora parijskog uticaja u preduzeća u kojima država ima svoj udio, posebno je važno uspostaviti mehanizme kontrole načina finansiranja medija i od ovih subjekata koji su do sada dominantno skrivali taj dio svog poslovanja, a samim tim otvarali i ozbiljne sumnje da procedure opredijeljivanja tog novca nijesu sprovedene ni u najboljem interesu same kompanije niti u javnom
5. U dostizanju transparentnosti potrebno je propisati obavezu državnih organa da objavljaju evidenciju oglašavanja u medijima za određeni period, na obrascu koji propisuje nadležno ministarstvo. Cjelovita informacija o izdvajanjima javnih sredstava medijima, po osnovu ugovorenih usluga, specijalizovanih usluga ili po drugim osnovama, mora biti dostupna javnosti i objavljena na sajtovima organa javnog sektora.
6. Potrebno je prikupiti nezavisne i pouzdane podatke o gledanosti/čitanosti/ slušanosti crnogorskih medija koji bi poslužili kao osnova za fer i nepristrasnu

raspodjelu sredstava za oglašavanje organa javnog sektora. U suprotnom, ostaje otvoren prostor za moguće zloupotrebe javnih funkcionera i službenika, u smislu uticaja na medije kroz raspodjelu budžetskog novca.

7. Finansiranje iz javnog novca poreskih obveznika, za lokalne javne servise mora da se podvrgne strogim pravilima transparentnosti, otvorenosti i mjerljivim kriterijumima utroška novca poreskih obveznika. Finansijski izvještaji lokalnih javnih emitera moraju biti javno dostupni i objavljeni na nezvaničnim web sajtovima lokalnih samouprava ili lokalnih javnih emitera kao korisnika sredstava.

Prilozi

Prilog 1

Prijedlozi amandmana CGO-a na set medijskih zakona, Zakona o javnim nabavkama i Zakona o državnoj pomoći

Prijedlog amandmana na Zakon o medijima ("Sl. list RCG", br. 51/02 od 23.09.2002, 62/02 od 15.11.2002, i "Sl. list Crne Gore", br. 46/10 od 06.08.2010, 73/10 od 10.12.2010, 40/11 od 08.08.2011)

Amandman 1

U članu 6 dodaje se novi stav 2 koji glasi:

Medijima se u smislu ovog Zakona, smatraju i uređivački oblikovane internet stranice ili portali koji sadrže elektronske verzije štampanih medija ili informacije iz medija, na način da su dostupni javnosti.

Stavovi 2 i 3 člana 6, postaju stavovi 3 i 4.

Obrazloženje:

Istraživanje "Jednake šanse za sve medije" koje Centar za građansko obrazovanje (CGO) sprovodi od 2011, pokazalo je da crnogorsko medijsko zakonodavstvo ne prepoznaće, pa samim tim normativno ne definiše portale kao medije.

Ovaj nedostatak medijskog zakonodavstva mora biti prevaziđen u cilju zaštite javnog interesa i uvažavanja činjenice nesumnjivog značaja i popularnosti koju portali uživaju u medijskom prostoru Crne Gore, kao i značajnog iznosa finansijskih sredstava koje dobijaju iz javnih fondova za usluge reklamiranja, oglašavanja ili po osnovu ugovorenih usluga, specijalizovanih usluga ili po drugim osnovama.

Amandman 2

Nakon člana 49, dodaje se novi član 49a koji glasi:

Mediji definisani članom 6 ovog Zakona, dužni su da vode evidenciju o svim uplatama organa javnog sektora po svim osnovama, a posebno da izdvoje uplate po osnovu usluge reklamiranja, oglašavanja ili po osnovu ugovorenih usluga i specijalizovanih usluga.

Obrazac obrazca za vođenje evidencije, koji na detaljan i pregledan način prikazuje strukturu uplata iz javnih fondova po svim osnovama, utvrdiće Ministarstvo kulture u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona.

Evidencija se vodi u dva istovjetna primjerka, od kojih se jedan dostavlja nadležnom Ministarstvu, a jedan ostaje obvezniku vođenja evidencije.

Nadležno ministarstvo će sve evidencije objaviti na svojoj internet stranici najkasnije 8 dana od dana dostavljanja evidencije.

Mediji evidenciju moraju dostaviti nadležnom organu u toku mjeseca januara tekuće godine za prethodnu godinu, a najkasnije do 31. januara tekuće godine.

Obrazloženje:

Finansiranje medija u Crnoj Gori iz javnih fondova ostaje neregulisano, nekontrolisano i netransparentno, i u tom pogledu vlasti nijesu uložile napore kako bi se ova oblast unaprijedila iako je tema otvorena već više od četiri godine i predmet je rastuće zabrinutosti i relevantnih međunarodnih organizacija.

Vlasti vrše neprimjeren uticaj na medijsko tržište, kroz netransparentna i selektivna finansijska izdvajanja javnih sredstava koja se po različitim osnovama raspodjeljuju medijima. Uz inače izazovnu ekonomsku situaciju i smanjenje marketinških budžeta preduzeća na crnogorskom medijskom tržištu, a istovremeno povećanje učešća javnih fondova i njihovo trošenje bez jasnih kriterijuma vrši se prikrivena cenzura medija u Crnoj Gori.

Ovaj član utvrđuje obavezu medija da vode evidenciju o uplaćenim sredstvima iz javnih izvora, kao i o osnovu uplata svih uplata. Na ovaj način, doprinosi se transparentnosti finansiranja medija od strane organa javnog sektora i omogućava kontinuirani uvid najšire javnosti u iznos, vrstu i osnov ovih poslova.

Amandman 3

Iza člana 49b, dodaje se novi član 49c koji glasi:

Svi državni organi u obavezi su da jednom mjesečno objave evidenciju oglašavanja u medijima za prethodni mjesec, na obrascu koji propisuje nadležno ministarstvo.

Ova evidencija uključuje i sredstva plasirana preko marketinških agencija, pri čemu se jasno razdvajaju oglašavanja u pojedinačnim medijima ili druge usluge koje se plaćaju medijima.

Ukupan presjek oglašavanja državnih organa u medijima vršiće nadležno ministarstvo, u formi godišnjeg izvještaja.

Ministarstvo je u obavezi da izvještaj stavi na javnu raspravu najkasnije do 31. marta tekuće godine za prethodnu izvještajnu godinu.

Izvještaj se usvaja na Vladi i objavljuje najkasnije 1. juna tekuće godine.

Obrazloženje:

Uočenaje neophodnost postizanja pune transparentnosti i utvrđivanja svrshishodnosti oglašavanja i reklamiranja državnih organa, gdje mehanizam propisan ovim amandmanom omogućava širok uvid javnosti u tokove oglašavanja. Na ovaj način, otvara se prostor da javnost utiče na donošenje ocjene o svrshishodnosti, a samim tim i na karakter budućeg oglašavanja državnih organa, i drugih vidova ulaganja u medije.

Razlog zbog kojeg se uvodi obaveza praćenja tokova novca koji se plasira preko marketinških agencija je u činjenici da su istraživanja CGO-a ukazala na tendenciju centralizacije sredstava koja se izdvajaju za usluge reklamiranja i oglašavanja u medijima, po osnovu ugovora o pružanju usluga, specijalizovanim uslugama ili drugim osnovima. Ovo otežava praćenje daljeg transfera prema medijima ili vezanim subjektima, otvarajući širok prostor za zloupotrebe, jer organi javnog sektora mogu netransparentno usmjeravati sredstva ka onim medijima koje samostalno, bez jasno utvrđenih procedura i kriterijuma, procjene kao najsrvshodnije. Ne postoji trenutno zakonska mogućnost daljeg istraživanja u ovom slučaju kao ni uvid u podatke kako se dalje ova sredstva raspodjeljuju medijima, a što se predloženim rješenjem direktno adresira.

Amandman 4

Iza člana 49c, dodaje se novi član 49d koji glas:

Svi organi jedinice lokalne samouprave i preduzeća u kojima je jedinica lokalne samouprave osnivač u obavezi su da jednom mjesečno dostave evidenciju oglašavanja u medijima za prethodni mjesec Glavnom administratoru.

Obrazac na kome će svaki organ jedinice lokalne samouprave i preduzeća u kome je jedinica lokalne samouprave osnivač voditi evidenciju o oglašavanju u medijima propisće nadležno ministarstvo.

Presjek oglašavanja organa jedinice lokalne samouprave u medijima vršiće Glavni administrator, u formi godišnjeg izvještaja. Jedinica lokalne samouprave je u obavezi da izvještaj stavi na javnu raspravu najkasnije do 31. marta tekuće godine.

Izvještaj se usvaja u Skupštini jedinice lokalne samouprave i objavljuje najkasnije 1. juna tekuće godine za prethodnu, izvještajnu godinu.

Obrazloženje:

Obrazloženje ovog amandmana je identično prethodnom, jer norma ima isti cilj, ali je vezana za primjenu na nivou lokalne samouprave.

Predmetnim amandmanom u potpunosti se poštuje autonomija lokalnih samouprava i princip decentralizacije.

Amandman 5

Iza člana 49d, dodaje se član 49e koji glasi:

Državni organi, javne službe, organi jedinice lokalne samouprave i preduzeća u većinskom državnom vlasništvu odluku o oglašavanju u mediju donosiće na osnovu kriterijuma čitanosti, slušanosti, gledanosti i povjerenja.

Izuzetak predstavlja oglašavanje vezano za lokalne teme, etničke zajednice i marginalizovane grupe kada se osnovni kriterijum odlučivanja ne mora primjeniti, odnosno može modifikovati uz prateće obrazloženje.

Ostali kriterijumi detaljno će se urediti podzakonskim aktom, koji će Vladi predložiti nadležno ministarstvo u roku od 60 dana od stupanja na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o medijima.

Obrazloženje:

Neophodno je utvrditi kriterijume koji će služiti kao osnova za donošenje odluke u kojem mediju će se državni organi, javne službe, organi jedinice lokalne samouprave i preduzeća u većinskom državnom vlasništvu oglašavati i reklamirati.

Zakonski se mora regulisati osnovni kriterijum sa izuzetkom, a u osnovi mora biti čitanost, slušanost, gledanost i povjerenje koje medij uživa.

Podzakonskim aktom detaljno će se razraditi i svi ostali kriterijumi koji će doprinijeti uvođenju jasnih pravila na medijskom tržištu.

Amandman 6

Dodaje se član 45a, koji glasi:

Novčanom kaznom od 10.000 eura do 20.000 eura kazniće se za prekršaj mediji definisani članom 6 ovog Zakona, ako zaključno sa 31. januarom tekuće godine za prethodnu godinu ne dostave evidenciju, utvrđenu članom 49a, na obrazcu propisanom od strane Ministarstva kulture.

Mediji koji ovaj obrazac ne podnesu zaključno sa 31. januarom ne mogu u toj godini dobijati sredstva iz javnih fondova za usluge reklamiranja, oglašavanja ili po osnovu ugovorenih usluga, specijalizovanih usluga ili po drugim osnovama.

Obrazloženje:

Radi obezbeđenja punog poštovanja zakona neophodno je propisati preciznu prekršajnu odgovornost subjekata obavezanih predmetnim zakonom, pa se shodno uvode kaznene odredbe.

Dodatno, za one koji ne poštuju odredbe po kojima treba da čine poreskim obveznicima dostupne informacije o sopstvenoj potrošnji tih sredstava ne treba da imaju pravo da ih dalje koriste.

Prijedlog amandmana na Zakon o kontroli državne pomoći ("Sl. list Crne Gore", br. 74/09 od 13.11.2009, 57/11 od 30.11.2011)

Amandman 1

Iza člana 17, dodaje se član 17a koji glasi:

Državna pomoć koja se dodjeljuje medijima prijavljuje se isključivo kao, šema državne pomoći.

Predlagač šeme državne pomoći dužan je da nacrt, odnosno predlog akta dostavi Komisiji, radi ocjene usklađenosti sa ovim zakonom.

Komisija je dužna da predlog akta objavi na svom sajtu najkasnije 24 sata po prijemu akta.

Svi mediji imaju pravo da podnesu zahtjev za preispitivanje šeme u roku od 15 dana od dana objavljenja.

Komisija je dužna da odluči o zahtjevu u roku od 8 dana.

Predlagač šeme državne pomoći u slučaju usvajanja zahtjeva može povući šemu iz procedure ili prihvati nastale izmjene šeme.

Prijavljena državna pomoć ne smije se dodijeliti do donošenja rješenja Komisije o usklađenosti državne pomoći sa ovim zakonom.

Obrazloženje:

Značajno je i neophodno izdvojiti medije kao posebnu kategoriju u Zakonu o kontroli državne pomoći.

Praksa ukazuje na neravnopravne uslove na medijskom tržištu kroz razne vidove naglašeno diskrecionog odlučivanja o dodjeli državne pomoći medijima. Da bi se ova situacija zakonski uredila i onemogućio dominantno diskrecioni način odlučivanja uz deficit transparentnosti, neophodno je bilo intervenisati u ovom djelu na predmetni Zakon.

Prijedlog amandmana na Zakon o javnim nabavkama ("Sl. list Crne Gore", br. 42/11 od 15.08.2011, 57/14 od 26.12.2014, 28/15 od 03.06.2015)

Amandman 1

Član 3, stav 1, tačka 10, mijenja se i glasi:

- *Usluge oglašavanja obaveštavanja o postupcima javnih nabavki u medijima, ali se moraju objaviti u najmanje dva najtiražnija štampana medija.*

Obrazloženje:

U odnosu na činjenicu da Zakon o javnim nabavkama ne propisuje obavezu objavljivanja obaveštaja o postupcima javnih nabavki, a da ta obaveza objavljivanja obaveštaja postoji isključivo za portal javnih nabavki, potrebno intervenisati amandmanski na član 3. stav 1, tačka 10 Zakona.

Naime, ne postoji ni zabrana objavljivanja obaveštaja o postupcima javnih nabavki, a isto je izuzeto od primjene predmetnog Zakona, pa je neophodno ovo urediti na način što će se obveznici primjene Zakona o javnim nabavkama obavezati da oglašavanje vrše u najmanje dva najtiražnija štampana medija.

Prilog 2

Spisak svih organa javnog sektora koji su bili predmet istraživanja CGO-a

Ministarstva

Generalni sekretarijat Vlade
Ministarstvo pravde
Ministarstvo unutrašnjih poslova
Ministarstvo odbrane
Ministarstvo finansija
Komisija za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću
Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija
Ministarsvo prosvjete
Ministarstvo sporta
Ministarstvo nauke
Ministarstvo kulture
Ministarstvo ekonomije
Ministarstvo saobraćaja i pomorstva
Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja
Ministarstvo održivog razvoja i turizma
Ministarstvo zdravlja
Ministarstvo za ljudska i manjinska prava
Ministarsvo rada i socijalnog staranja
Kabinet ministra bez portfelja

Organi uprave

Zavod za izvršenje krivičnih sankcija
Uprava policije
Poreska uprava
Uprava carina
Uprava za igre na sreću
Uprava za imovinu
Uprava za nekretnine
Uprava za dijasporu
Uprava za zaštitu kulturnih dobara
Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća
Lučka uprava

Uprava pomorske sigurnosti
Direkcija za saobraćaj
Direkcija za željeznice
Fitosanitarna uprava
Veterinarska uprava
Uprava za šume
Uprava za vode
Direkcija javnih radova
Uprava za zbrinjavanje izbjeglica
Uprava za kadrove
Uprava za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma
Uprav za javne nabavke
Uprava za inspekcijske poslove
Uprava za mlade i sport
Sekretarijat za zakonodavstvo
Sekretarijat za razvojne projekte
Zavod za statistiku MONSTAT
Zavod za hidrometeorologiju i seismologiju
Zavod za školstvo
Zavod za intelektualnu svojinu
Zavod za metrologiju
Fond rada Crne Gore
Investicijono razvojni fond
Fond PIO
Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava
Fond za zaštitu depozita
Fond za zdravstveno osiguranje
Državni arhiv
Direkcija za zaštitu tajnih podataka
Agencija za zaštitu životne sredine

Agencije

Agencija za civilno vazduhoplovstvo
Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost
Agencija za elektronske medije
Agencija za zaštitu konkurenčije
Agencija za sprečavanje korupcije
Agencija za imovinu Bar
Agenacija za izgradnju i razvoj Podgorice

Agencija za ljekove i medicinska sredstva CALIMS
Agencija za nacionalnu bezbjednost
Agencija za nadzor osiguranja
Agencija za stanovanje
Agencija za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama
Centar za ekotoksikološka ispitivanja
Regulatorna agencija za energetiku
Centralna depozitarna agencija
Agencija za duvan

Lokalne samouprave

Andrijevica
Bar
Berane
Bijelo Polje
Budva
Danilovgrad
Žabljak
Kolašin
Kotor
Mojkovac
Nikšić
Petnjica
Plav
Plužine
Pljevlja
Podgorica
Gradska opština Tuzi
Gradska opština Golubovci
Rožaje
Tivat
Ulcinj
Herceg Novi
Cetinje
Šavnik

Skupština Pravosuđe

Vrhovno državno tužilaštv

Vrhovni sud

Ustavni sud

Upravni sud

Sudski savjet

Ombudsman

Centralna banka Crne Gore

Javna preduzeća i ustanove

Apotekarska ustanova Montefarm

Institut za standardizaciju

Montenegro airlines

Biblioteka za slike Crne Gore

Institut za javno zdravlje

Crveni krst Crne Gore

Crnogorsko narodne pozorište

Ispitni centar Crne Gore

Matica crnogorska

Tržnice i pijace d.o.o

JU Centar za socijalni rad Podgorica, Danilovgrad i Kolašin

Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore

JU Komanski most

JU Ljubović

JU Crnogorska kinoteka

Narodni muzej Crne Gore

Nacionalna biblioteka Crne Gore

JU Resursni centar za djecu i mlade Crna Gora

Nacionalna turistička organizacija Crne Gore

Regionalni ronilački Centar

JU Dom studenata i učenika Podgorica

Putevi d.o.o Podgorica

Parking servis BP

Parking servis

Čistoća d.o.o Podgorica

Muzički Centar Crne Gore

JP Nacionalni parkovi Crne Gore
JP Regionalni vodovod crnogorsko primorje
Aerodromi Crne Gore
JP Morsko dobro
Centar za posredovanje
Centar savremene umjetnosti
Plantaže "13" jul
Elektroprivreda Crne Gore
Bussines montenegro d.o.o
Možura d.o.o
Pošta Crne Gore
Željeznička infrastruktura Crne Gore
JU Centar za kulturu -Berane
Centar za socijalni rad Plav
JU Centar za socijalni rad Rožaje
JU Centar za socijalni rad BP i Mojkovac
Komunalno Lim d.o.o
Opštinska organizacija Crvenog krsta
Zeta energy Danilovgrad
JP za uzgoj i zaštitu i lov divljači Danilograd
Kastel Montenegro Pljevlja
Centar za konzervaciju i arheologiju
Direkcija za saobraćaj Danilovgrad
JP "Komunalno" -Danilovgrad
JP Čistoća Herceg Novi
JP Parking servis Herceg Novi
Javno komunalno Herceg Novi
Specijalistička veterinarska laboratorija Podgorica
JU dnevni centar za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju Herceg Novi
JU Biblioteka i čitaonica Herceg Novi
JU kulture Herceg fest Herceg Novi
Agencija za zaštitu i razvoj Orjena - Herceg Novi
Turistička organizacija Herceg Novi
Vodovod i kanalizacija d.o.o. Herceg Novi
JP "Vodovod i kanalizacija" Danilovgrad
JP Vodovod "Bistrica" Bijelo Polje
Institut za biologiju mora Kotor
JU Centar za socijalni rad Herceg Novi
JU Centar za socijalni rad Kotor, Tivat i Budva

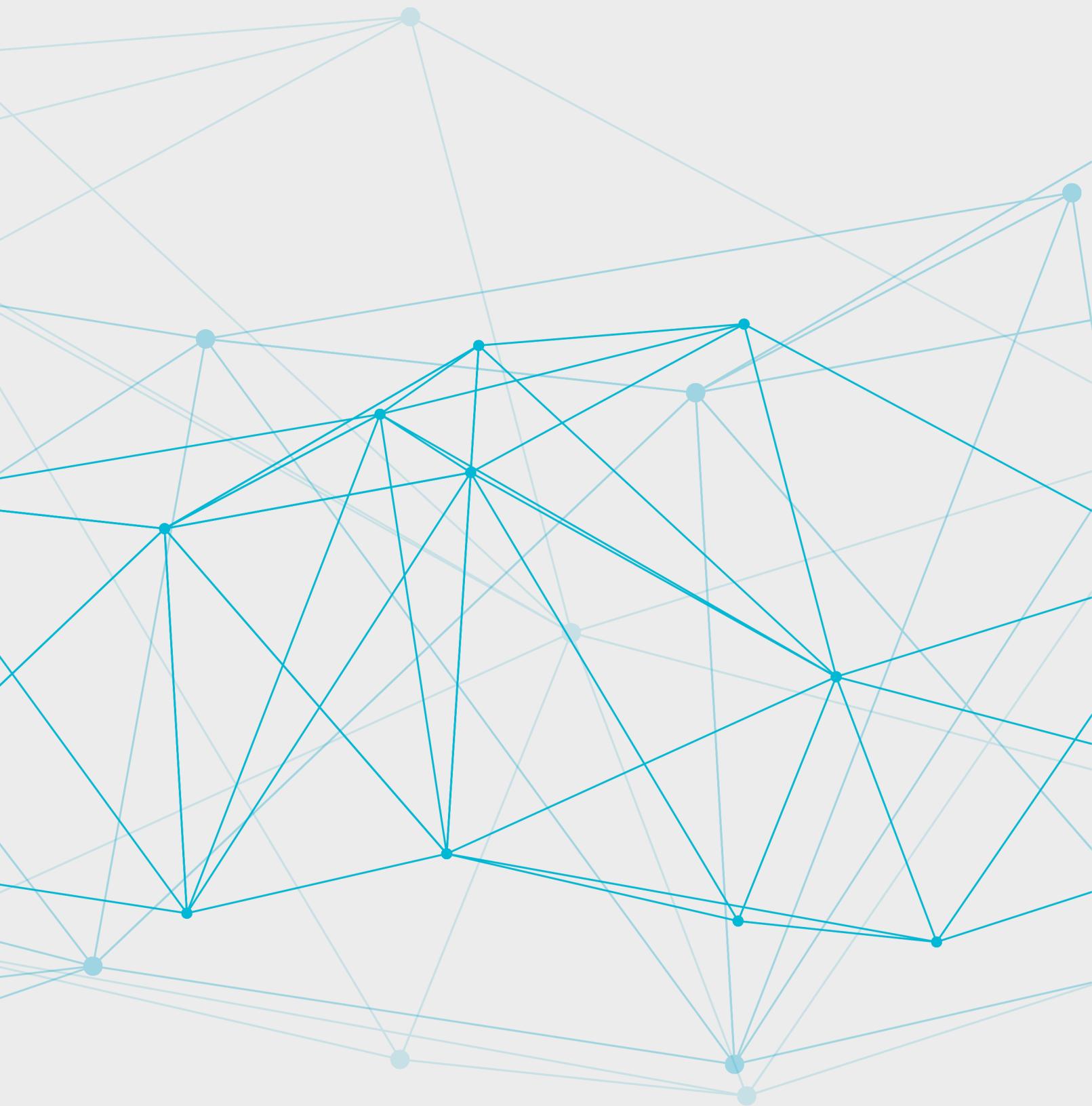
JU Centar za kulturu Andrijevica
Radio televizija Crne Gore
JP Vodovodi i kanalizacija Cetinje
JKP za stambeno – komunalnu djelatnost Andrijevica
Turistička organizacija Budva
Morsko dobro Budva
JP Komunalne djelatnosti Ulcinj
JU Dnevni centar Sirena
Agencija za izgradnju i razvoj Ulcinja
Crnogorski fond za solidarni stambenu gradnju d.o.o
Crnogorski operator tržišta električne energije DOO Podgorica
Crnogorski elektroprenosni sistem AD Podgorica
JU Centar za asocijalni rad Bar i Ulcinj
Turistička organizacija Bar
Ulcinjska rivijera AD Ulcinj
Turistička organizacija Cetinje
Turistička organizacija BP
Univerzitet Crne Gore
Radio difuzni centar Crne Gore DOO Podgorica
Željeznički prevoz Crne Gore
Održavanje željezničkih voznih sredstava AD Podgorica
Montenegro bonus DOO Cetinje
Montecargo AD Podgorica
Monteput DOO Podgorica
JU Centar za kulturu i sport «Mihailo Lalić» Andrijevica
JP Komunalno –Berane
Opštinska javna ustanova "Muzeji" Kotor
Turistička organizacija Kotor
JP "Vodovod i kanalizacija" Kotor
JU "Anderva" Nikšić
JU Centar za kulturu Kolašin
JU Centar za kulturu Nikšić
JU Centar za kulturu Plužine
JU Centar za kulturu Plav
JP Centar za kulturu Ulcinj
JP "Vodovod i kanalizacija" Berane
Institut za biologiju mora Kotor
JP Vodovod i kanalizacija Nikšić
JU Dom zdravlja

Ljekarska komora Crne Gore
Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
Crnogorska akademija nauka i umjetnosti
Centar za socijalni rad Cetinje
JU Centar za kulturu Rožaje
JKP "Gradac" Mojkovac
Turistička organizacija Žabljak
JP za stambeno komunalne djelatnosti Žabljak
Turistička organizacija Mojkovac
JU Centar za kulturu "Nenad Rakočević"
Centar za kulturu Žabljak
JU Vodovod i kanalizacija Rožaje
JU Kraljevsko pozorište «Zetski dom» Cetinje
JU Zavičajni muzej "Ganića kula" Rožaje
JP Komunalne usluge Podgorica
JP Zelenilo Podgorica
JU "Grad teatar" Budva
JP Komunalno stambeno javno preduzeće Budva
JP "Vodovod i kanalizacija" Budva
JP "Pogrebne usluge" Budva
JP Komunalno Tivat
JP "Sportski centar" Cetinje
JP Vodovod i kanalizacija Kotor
Direkcija za uređenje i izgradnju Kotor
JKP Kotor
JKP Berane
JU Centar za socijalni rad Berane, Andrijevica i Petnica
JP za održavanje lokalnih puteva Pljevlja
JU Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju
Pljevlja
JP Vodovod i kanalizacija Bar
JP Komunalne djelatnosti –Bar
Novi Duvanski kombinat Podgorica
Pogrebne usluge Podgorica
"Plodovi Crne Gore" AD Podgorica
JU Centar za socijalni rad Peljevlja i Žabljak
Project consulting
JP Vodovod i kanalizacija Ulcinj
Turistička organizacija Rožaje

JP Čistoća Pljevlja
JU Anderva Nikšić
Komunalno Kotor d.o.o
Centar za kulturu Kolašin
Inovaciono preduzetnički centar
JP Sportski objekti Podgorica
Pomorski muzej Crne Gore
Turistička organizacija Plav
JP za stambenu djelatnost Plav
JU Centar za kulturu Plav
JP Sportsko rekreativni centar Bar
JP Centar za kulturu Ulcinj
Tehnopolis Nikšić
Turistička organizacija Plužine
Agencija za stambeno poslovni fond Pljevlja
JP "Vodovod i kanalizacija" Cetinje
JP "Vodovod i kanalizacija" Tivat
JU Centar za kulturu Tivat
JP "Grijanje" Pljevlja
JP Kulturni centar Bar
DOO "Akademija znanja" Budva
JP "Mediteran reklame" Budva
Sportski centar Igalo d.o.o
Sportski centar Nikšić
JP Autobuska stanica Nikšić
JU "Muzeji galerija i biblioteka" - Budva
Parking servis Budva
JP "Komunalne djelatnosti" Šavnik
Fondacija "Kotorski festival pozorišta za djecu" Kotor
Spomen dom «Crvena komuna»
JP Vodovod Pljevlja
JU Dnevni Centar Pljevlja
JU Centar za stručno obrazovanje
JKP Nikšić
JKP Cetinje
JU Centar za obrazovanje i osposobljavanje «1.jun» Podgorica
JU Dnevni centar «Lipa»
Centar za iseljenike
JP Vodovod i kanalizacija Nikšić

JU Centar za socijalni rad Plužine, Nikšić i Šavnik
JP Vodovod i kanalizacija Berane
JU Nikšićko pozorište
JU za odmor i rekreaciju djece Lovćen, Bečić i Cetinje
JU Narodna biblioteka i čitaonica "Njegoš" Cetinje
JU Prirodnjački muzej Crne Gore
DOO Eko katun "Štavna" –Andrijevica
Centar za kulturu Kolašin
Vodovod i kanalizacija Kolašin
Turistička organizacija Kolašin
Komunalno Kolašin
Inžinjerska komora Crne Gore
Centar za kulturu Danilovgrad
JPK Ulcinj
Sportski centar Rožaje
JP Komunalno Rožaje
Biblioteka Budva
JU Sportska dvorana Tivat
Univerzitetska biblioteka
Turistička organizacija Podgorica
Budva holding
JP Regionalni vodovod, primorje Budva
JP sportsko rekreativni centar Budva
Sportsko rekreativni centar Mediteran Budva
Turistička organizacija Danilovgrad

Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

HEINRICH BOELL STIFTUNG
SERBIA, MONTENEGRO, KOSOVO